

P. Speetjens
D. van der Linden
F. Goossens

Kennis over opvoeden

De vragen van ouders, het aanbod van de overheid
en de mogelijkheden van de markt

P. Speetjens
D. van der Linden
F. Goossens

Kennis over opvoeden

De vragen van ouders, het aanbod van de overheid en
de mogelijkheden van de markt

Colofon

Opdrachtgever

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling

Financiering

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling

Projectleiding

Drs. F.X. Goossens

Projectuitvoering

Drs. P.A.M. Speetjens

Drs. D. van der Linden

Drs. F.X. Goossens

Eindredactie

Drs. M.A.J. van Bijsterveldt

Productie

Trimbos-instituut, Utrecht

Deze uitgave kunt u downloaden op www.trimbos.nl/webwinkel met artikelnummer DL005

Trimbos-instituut

Postbus 725

3500 AS Utrecht

Da Costakade 45

3521 VS Utrecht

www.trimbos.nl

E: 030-2971100

F: 030-2971111

© 2009, Trimbos-instituut, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande toestemming van het Trimbos-instituut.

Inhoud

Samenvatting	5
1 Inleiding	15
2 Literatuurstudie	
2.1 Inleiding	19
2.1.1 Methode	19
2.2 Welke vormen van (in)formele opvoedingsondersteuning zijn er?	20
2.2.1 Programma's voor opvoedingsondersteuning	22
2.2.2 Overzicht meest gebruikte interventies in de jeugdgezondheidszorg	23
2.2.3 Conclusie	24
2.3 Welke vragen hebben ouders op het gebied van opvoeding?	24
2.3.1 Conclusie	28
2.4 Welke behoeften hebben ouders aan opvoedingsondersteuning?	30
2.4.1 Conclusie	35
2.5 Waarom maken ouders geen gebruik van (in)formele steun?	36
2.5.1 Conclusie	36
2.6 Sluit het (in)formele aanbod aan bij ouders?	37
2.6.1 Conclusie	38
3 Enquête	39
3.1 Onderzoekspopulatie	39
3.2 Antwoorden op de gesloten enquêtevragen	40
3.3 Conclusies	44
3.3.1 Bij wie zoeken ouders advies?	44
3.3.2 Meer over opvoeding praten?	44
3.3.3 Ten slotte	45
4 Focusgroepen	47
4.1 Kenmerken van de ouders	47
4.2 Resultaten	47
4.2.1 Algemeen: gespreksonderwerpen met betrekking tot opvoeding	47
4.2.2 Algemeen: taboeonderwerpen met betrekking tot opvoeding	48
4.2.3 Informele ondersteuning bij de opvoeding	48
4.2.4 Versterken van informele opvoedingsondersteuning	49
4.2.5 Formele ondersteuning bij de opvoeding	50
4.2.6 Tv-programma's over opvoeden	51
4.2.7 Boeken over opvoeden	51
4.2.8 Cursussen over opvoeden	51
4.2.9 Ideeën over bereik en opzet van formele opvoedingsondersteuning	52
4.3 Samenvatting en conclusies	54
5 Expertmeetings	57
5.1 Resultaten	57
5.1.1 Doelen van opvoedingsondersteuning	57
5.1.2 De positieve kant van opvoeden benadrukken	57
5.1.3 Informele netwerkvorming	58
5.1.4 De rol van maatschappelijke partners	59
5.1.5 Publiek-private samenwerking	59
5.1.6 De populariteit van Schatjes!	59
5.1.7 De lage drempel van internet	59
5.1.8 Verplicht stellen van opvoedingsondersteuning?	60
5.1.9 Kansrijke methodieken	61
5.2 Samenvatting en conclusies	61

6	Opvoedingsondersteuning in het buitenland	65
6.1	Bevorderen en ondersteunen van het informele netwerk	66
6.1.1	Inleiding	66
6.1.2	Voorbeelden uit de praktijk	67
6.2	Opvoedingsondersteuning via televisie en internet	69
6.3	Het delen van opvoedingsverantwoordelijkheid: Zweden	70
6.4	Beschikbaarheid van opvoedingsondersteuning: Groot-Brittannië	73
6.5	Samenvatting en conclusies	75
7	Conclusie en discussie	77
Bijlage 1	Ideeënbus	85
Bijlage 2	Effectieve interventies in het buitenland	89
Bijlage 3	Open vragen	105
Bijlage 4	Informatie over de experts	127
	Literatuur	131

Samenvatting

Opvoeden is van alle tijden. De samenleving is de afgelopen decennia echter veranderd en daarmee het opvoeden van onze kinderen. Grote gezinnen zijn een zeldzaamheid en sociale netwerken zijn anders dan vroeger. De betrokkenheid van de overheid is toegenomen en de adviesfunctie van het vroegere (familie)netwerk is steeds meer geïnstitutionaliseerd (E-Quality, 2008; RMO, 2008; RVZ, 2008).

Hoofdstuk 1

Dit betekent een veranderende samenleving waarin de buurvrouw niet meer per definitie diegene is die wel even oppast. Maar ook een samenleving waarin instanties een belangrijkere rol krijgen bij het ondersteunen van ouders bij de opvoeding. Echter zou die buurvrouw best een belangrijke rol kunnen hebben en is het maar de vraag of de instanties die hulp bieden waar ouders behoefte aan hebben. Verder is het ook de vraag wat de rol commerciële partijen hierbij is. In hoeverre is er behoefte aan producten rondom kennis over opvoeden en opvoedingsondersteuning en welke mogelijkheden liggen hier voor de vrije markt?

Daarom deze onderzoeksvraag:

‘Hoe kunnen de informele en formele vormen van opvoedingsondersteuning verbeterd of beter benut worden, zodat meer ouders bereikt worden door enige vorm van opvoedingsondersteuning?’

Om deze onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden is zij opgesplitst in negen deelvragen. Deze deelvragen zijn beantwoord via een (inter)nationale literatuurstudie, een enquête onder ouders uit Amsterdam, focusgroepen en expertmeetings.

- 1 Welke vormen van (in)formele opvoedingsondersteuning zijn er in Nederland? (inclusief tijdschriften, tv-programma's, informele netwerken, et cetera)
- 2 Welke vragen hebben ouders op het gebied van opvoeding?
- 3 Welke behoeften hebben ouders ten aanzien van het aanbod van (in)formele opvoedingsondersteuning?
- 4 Wat zijn redenen voor ouders om geen gebruik te maken van het aanbod van (in)formele opvoedingsondersteuning?
- 5 In hoeverre en op welke punten sluit het Nederlandse (in)formele aanbod van opvoedingsondersteuning (niet) aan bij de vragen en behoeften die ouders hebben?
- 6 Wat zijn volgens experts succespunten van de bestaande vormen van (in)formele opvoedingsondersteuning die verder benut kunnen worden?
- 7 Wat zijn volgens experts knelpunten van de bestaande vormen van (in)formele opvoedingsondersteuning die verbeterd kunnen worden?
- 8 Hoe komt het volgens experts dat de bestaande vormen van (in)formele opvoedingsondersteuning weinig ouders bereiken?
- 9 Welke initiatieven of vormen van opvoedingsondersteuning zijn er in het buitenland die voor Nederland interessant zouden kunnen zijn?

Hoofdstuk 2: Literatuurstudie

Om de eerste vijf deelvragen te kunnen beantwoorden is een literatuurstudie uitgevoerd. Er zijn 26 landelijke en provinciale onderzoeken geïnventariseerd, er zijn landelijke rapporten gelezen en de databank Effectieve Jeugdinterventies is geraadpleegd.

Welke vormen van (in)formele opvoedingsondersteuning zijn er in Nederland?

Er is in Nederland een breed scala van opvoedingsondersteuning beschikbaar, over de hele breedte van informeel naar formeel. Helaas zijn er slechts enkele bewezen effectieve interventies bekend, en deze worden slechts mondjesmaat toegepast binnen de jeugdgezondheidszorg (Prinsen, 2006). Hoe formeler de interventies, hoe meer effectiviteitsonderzoek is uitgevoerd. Er is daarom nog weinig kennis over de effecten van en tevredenheid over informele opvoedingsondersteuning of het aanbod van kennis over opvoeden. Gevolg hiervan kan zijn dat het effect van aanbod van sites, tijdschriften, boeken, e.d. door professionals ondergewaardeerd zou kunnen worden als (potentieel) zinvolle interventie.

Welke vragen hebben ouders op het gebied van opvoeding?

Uit een inventarisatie van 25 landelijke en provinciale onderzoeksrapporten is een top 5 van vragen over opvoeden gededuceerd:

- Algemene ontwikkeling van kinderen, gezondheid en kinderziektes
- Gedrag van kinderen, met name moeilijk en ongehoorzaam gedrag
- Grenzen stellen, luisteren en gehoorzamen, corrigeren en straffen
- Sociaal-emotionele ontwikkeling, zelfvertrouwen, onzekerheid en (faal)angst
- Algemene opvoedingsvragen en -vaardigheden

Deze top 5 komt grotendeels overeen met eerdere inventarisaties (Ince, 2008; Snijders, 2006) al wordt de aanvoerder van de lijst 'algemene ontwikkeling van kinderen, gezondheid en kinderziektes' in de eerdere dossiers niet genoemd. Dit kan verklaard worden doordat dit onderzoek een brede inventarisatie heeft gemaakt van zowel vragen, problemen en behoefte aan informatie over opvoedingsonderwerpen. Opvallend is dat de nummer 1 niet alleen over problemen gaat, maar over de ontwikkeling in het algemeen. Veel interventies gaan echter uit van problemen, terwijl ouders dus (ook) behoefte hebben aan algemene informatie.

Welke behoeften hebben ouders aan (in)formele opvoedingsondersteuning?

Ouders willen ondersteund worden door:

- Consultatiebureauarts, jeugdarts en huisarts
- Informeel netwerk, partner, familie, vrienden en kennissen
- Leerkracht op school, leidster op kinderdagverblijf of peuterspeelzaal
- Professionele opvoedkundige, psycholoog

Ouders willen graag informatie over opvoeden via de volgende kanalen:

- Website
- Persoonlijk gesprek met een deskundige
- Folders/brochures
- Themabijeenkomsten, ouderavonden, voorlichtingsbijeenkomsten
- Opvoed-/inloopspreekuur
- Gesprekken met andere ouders
- Opvoedsteunpunt (laagdrempelig, in de wijk)
- Telefoon
- Tijdschrift

Wat zijn redenen voor ouders om geen gebruik te maken van het aanbod?

Wanneer ouders zich zorgen maken en vragen hebben over opvoeden, vraagt 61% advies of hulp bij mensen buiten het gezin, familie of vriendenkring. De overige ouders vinden hun vragen meestal niet problematisch genoeg om hiervoor professionele hulp te vragen of hebben het zelf al opgelost. Ouders lossen de meeste vragen en moeilijkheden tijdens het opvoeden zelfstandig of met behulp van advies uit hun informele netwerk op. Een klein gedeelte van de ouders (4%) weet niet waar ze hulp kunnen krijgen en 2% vindt het moeilijk hulp te vragen.

Opvallend is dat een deel van de ouders de vragen "niet problematisch genoeg vinden om hiervoor professionele hulp te vragen". Kennelijk moet voor een deel van de ouders de vragen problematisch zijn alvorens ze op zoek gaan naar informatie. Kennelijk is het bij deze ouders nog geen gewoonte om informatie over opvoeden te zoeken.

In hoeverre en op welke punten sluit het Nederlandse (in)formele aanbod van opvoedingsondersteuning (niet) aan bij de vragen en behoeften die ouders hebben?

Ouders stellen hun vragen het liefst aan een consultatiebureauarts, jeugdarts of huisarts, binnen het eigen netwerk van ouders, aan de leerkracht of leidster van het kind of aan een professionele opvoedkundige of psycholoog. Deze laatste, meer intensieve en formele vormen van opvoedingsondersteuning (i.e. professionele opvoedkundige of psycholoog), hebben echter een laag bereik. Er is een minder grote behoefte aan onder ouders terwijl er juist hier gewerkt worden met effectieve interventies.

Mogelijkheden waarbij zowel aan de behoefte van ouders kan worden voldaan (laagdrempeligheid) en gewerkt kan worden met de kennis over effectieve interventies lijken zich te bevinden bij de formelere plekken waar ouders op een informele manier ondersteuning krijgen. Bijvoorbeeld in de gesprekken met een leidster of leerkracht bij het wegbrengen of ophalen van kinderen. Er zijn voor leidsters en leerkrachten cursussen en methodieken voor pedagogisch adviseren beschikbaar, maar deze zijn nog niet wijdverbreid geïmplementeerd.

Omdat de meeste vragen van ouders gaan over algemene ontwikkeling, gezondheid en kinderziektes, is het verder niet verbazingwekkend dat de consultatiebureauarts, jeugdarts of huisarts populaire informatiebronnen zijn. Ouders hebben daarnaast veel behoefte aan informatie over opvoeden via hun informele netwerk en via laagdrempelige voorzieningen. Het bereik van het informele netwerk en de laagdrempelige voorzieningen is hoog maar over effectiviteit is tot dusver niet veel bekend. Wanneer het algemene kennisniveau onder volwassenen over opvoeden, opvoedingsvaardigheden en ontwikkeling van kinderen hoger wordt, zal ook de kwaliteit van advisering binnen het informele netwerk toenemen (Diekstra, 2008).

Hoofdstuk 3: Enquête

646 ouders hebben deelgenomen aan een telefonische, online of face-to-face enquête over de behoefte aan opvoedingsondersteuning. De ouders kregen stellingen voorgelegd met de vraag in hoeverre ze het ermee eens of oneens waren. In de onderstaande tabel staat een beknopte opsomming van de antwoorden van ouders.

Heeft u... / Bent u...		Antwoord
Vragen over opvoeden en ontwikkeling?	50%	Vaak / Af en toe
Advies gevraagd?	51%	Ja
Informatie opgezocht over opvoeden?	39%	Ja
Bekend met voorzieningen waar vragen gesteld kunnen worden ?	82%	Ja
Cursus of opvoedingvoorlichting gevolgd?	7%	Ja
Informatie over opvoeden en ontwikkeling gezocht, ook zonder opvoedproblemen?	52%	Vaak / Af en toe
Gesproken over opvoeden met informeel netwerk zoals vrienden, kennissen, e.a. ook zonder opvoedproblemen?	88%	Vaak / Af en toe
Gesproken over opvoeden met consultatiebureau, kinderdagverblijf, ook zonder opvoedproblemen?	71%	Vaak / Af en toe

Vindt u het nuttig...		
Dat ouders informatie over opvoeden zoeken?	94%	Eens
Dat ouders met een informeel netwerk praten over opvoeden, ook zonder opvoedproblemen?	94%	Eens
Dat ouders in een formeel netwerk, zoals bij het consultatiebureau of kinderdagverblijf, praten over opvoeden, ook zonder opvoedproblemen?	93%	Eens

Ouders stellen opvoedingsvragen voornamelijk binnen hun informele netwerk. School en kinderopvang zijn ontmoetingsplekken voor ouders, en ook hier zouden ze informatie over opvoeden willen ontvangen. Internet is een belangrijke bron van informatie, maar ouders vinden hier niet altijd hun weg. Ouders vinden het nuttig om informatie over opvoeden te zoeken en erover te praten binnen hun informele en formele netwerk. Ze lijken niet negatief te staan tegenover een campagne over opvoeden, zolang deze niet normatief maar informatief is.

Hoofdstuk 4: Focusgroepen met ouders

Om de wensen van ouders beter in beeld te krijgen zijn er twee focusgroepen gehouden waaraan twintig ouders uit Amsterdam hebben deelgenomen. Met deze groep is gesproken over vragen rondom opvoeden. Waar gaan ouders met deze vragen heen en hoe goed worden ze geholpen?

Uit de bijeenkomsten bleek dat ouders behoefte hebben aan steun uit hun informele netwerk, namelijk van hun partner, vrienden, kennissen en andere ouders. Ouders willen bovendien graag informatie over opvoeden via tv, internet, telefoon, folders, boeken, thema-avonden en cursussen. Informeel contact met andere ouders via kinderdagverblijven en scholen stellen ze zeer op prijs. Dit kan bevorderd worden door een 'koffiekamer' beschikbaar te stellen. Ouders vinden goede informatie vanuit het consultatiebureau heel belangrijk. Daarvoor is meer tijd per consult essentieel. Daarnaast is er voor vragen rond de opvoeding van kinderen ouder dan 4 jaar behoefte aan een aanbod dat aansluit op het consultatiebureau.

Ouders geven aan dat het moeilijk is om de weg te vinden naar de juiste plek om een vraag over opvoeding te stellen. Een wegwijzer met de sociale kaart van steunpunten waar ouders met opvoed- en ontwikkelingsvragen terecht kunnen, is zeer gewenst. Deze sociale kaart kan door gemeente gemaakt en verstuurd

worden, zo mogelijk aangepast aan de leeftijd van het kind. Het idee van een landelijke of lokale campagne met informatie en discussie over opvoeden wordt positief gewaardeerd.

Een belangrijke reden om geen gebruik te maken van (in)formele opvoedingsondersteuning is volgens ouders het taboe op onderwerpen als relatieproblemen of slaan. Dergelijke onderwerpen kunnen in een informeel netwerk niet altijd besproken worden. Binnen informele netwerken is soms sprake van geroddel en dat weerhoudt ouders ervan hun moeilijkheden te bespreken. Onder ouders leeft het uitgangspunt dat je alleen hulp inroept wanneer er een probleem is en niet wanneer je een vraag hebt of ergens zorgen over hebt. Een reden om geen formele ondersteuning te vragen is het negatieve imago van de jeugdzorg, die 'de kinderen uit huis haalt'. Tot slot werd ook de angst voor dossiervorming genoemd en met name de eventuele negatieve gevolgen hiervan op latere leeftijd van het kind.

Om de aansluiting van (in)formeel aanbod op vraag en behoefte van ouders te verbeteren, hebben de ouders twee wensen

- Het faciliteren van het praten over opvoeden met het informele netwerk via kinderdagverblijven, scholen, consultatiebureaus, et cetera
- Het ontvangen van een wegwijzer van de sociale kaart in de buurt/in de stad

Hoofdstuk 5: Expertmeetings

Om de onderzoeksvraag hoe opvoedingsondersteuning geoptimaliseerd kan worden helder te kunnen beantwoorden, zijn eveneens twee expertmeetings met in totaal zestien experts georganiseerd. Tijdens de eerste lag de nadruk op succesfactoren en knelpunten in het bestaande aanbod. De tweede bijeenkomst ging vooral over de mogelijkheden van het 'vermarkten' van kennis over opvoeden.

- Volgens de experts kan het informele netwerk van ouders ondersteund worden door op informele en gezellige ontmoetingsplekken momenten te creëren waar ouders elkaar tegenkomen, zoals de kinderopvang, peuterspeelzalen, voorscholen, scholen, speeltuinen, consultatiebureaus, sportclubs, supermarkten, horecagelegenheden en via internet. Het inzetten van speciale programma's voor risicogezinnen die gericht zijn op het stimuleren van informele netwerken van het gezin, betreft op laagdrempelige en informele wijze een moeilijk bereikbare groep. Particuliere initiatieven, zoals een 'jonge vader-borrel' kunnen worden gestimuleerd via een prikbord op het consultatiebureau of het kinderdagverblijf. Er kunnen thuisworkshops over opvoeden aangeboden worden voor vrienden- of vriendinnengroepen onder leiding van een getrainde professional. Op deze bijeenkomsten wordt informeel praten over opvoeden gestimuleerd en krijgen deelnemers handvatten aangeboden door een professional.
- Experts benoemen ook het belang van laagdrempelige inlooppunten in de wijk waar professionals werken die 'ogen en oren' hebben in de wijk. Zij kunnen aansluiten op wijkbehoeften met bijvoorbeeld themabijeenkomsten. Allochtone vaders kunnen bij deze laagdrempelige steunpunten betrokken worden door het over persoonlijke ontwikkeling te hebben, waarbij opvoeding van de kinderen één van de thema's kan zijn.

- Het consultatiebureau moet actief de mogelijkheid bieden tot stellen van vragen over opvoeden, eventueel aan de hand van een korte vragenlijst met meest gestelde vragen en zorgen. Een actieve houding ten opzichte van opvoedingsvragen is essentieel. Experts bepleiten een herinvoering van huisbezoeken door leraren en mentoren op de basis- en middelbare school. Dit bevordert informeel contact tussen leerkracht en ouder over gedrag, voortgang en schoolprestaties van het kind. Langs deze weg kan een eventuele verwijzing naar opvoedingsondersteuning op gang komen.
- Volgens experts is het belangrijk de maatschappelijke discussie over opvoeden te stimuleren. Dit kan via een massamediale campagne of door het uitzenden van gedegen televisieprogramma's over opvoeden. Dergelijke programma's zouden opvoedtips moeten bevatten, en kunnen het beste worden opgezet in samenwerking met de jeugdzorg. Ouders kunnen daar dan met eventuele vragen naar aanleiding van het programma terecht. Goede websites over opvoeding en opvoedingsondersteuning zijn eveneens gewenst. Nieuwe aanknopingspunten voor opvoedingsondersteuning zijn de activiteiten van bedrijven voor werknemers en klanten.
- Er is onvoldoende zicht op welke ouders er wel en niet bereikt worden met het bestaande aanbod. Ook is niet duidelijk hoe dit verbeterd kan worden. Het is onbekend welke interventie geschikt is voor welke groepen ouders en van veel veelgebruikte interventies is de effectiviteit onbekend. De Databank Effectieve Jeugdinterventies levert hieraan een bijdrage, maar de ontwikkeling van effectieve programma's gaat langzaam. Ook moet er aandacht zijn voor de implementatie, continuering en kwaliteitsborging van effectieve programma's (Yperen, van, e.a. 2008). Dit wordt niet landelijk gecoördineerd of gefinancierd en is daarom lastig te bewerkstelligen.
- Een belangrijk knelpunt is het personeelsverloop en de wachtlijsten binnen de jeugdzorg, waardoor er geen vertrouwensband kan worden opgebouwd met ouders en doorverwijzers. Deze doorverwijzers zijn erg belangrijk omdat zij in het informele netwerk van ouders zitten en kunnen signaleren of er eventueel intensievere ondersteuning nodig is.
- Opvoedingsondersteuning bereikt niet alle ouders, mede omdat er een taboe rust op het vragen van hulp en op het hebben van problemen. Het moet vanzelfsprekend worden om vragen over opvoeden en de ontwikkeling van kinderen te stellen. Volgens experts moet het stigma van Bureau Jeugdzorg worden verminderd, en kan meer gebruik worden gemaakt van (bekende) hartelijke (tv-) persoonlijkheden om de drempel om hulp te zoeken te verlagen.
- Het is essentieel de positieve kant van opvoeden te benadrukken. Opvoedingsondersteuning wordt gezien als iets wat je nodig hebt als het fout gaat, terwijl het bedoeld is om opvoeden leuker en gemakkelijker te maken. Ouders willen niet 'geholpen' worden, maar vinden het wel leuk om thema-avonden of een boeiende cursus te volgen.
- Opvoedingsondersteuning wordt niet laagdrempelig genoeg aangeboden (of de beschikbare laagdrempelige vormen van opvoedingsondersteuning zijn niet bekend genoeg). Dat vergt een breed beschikbaar aanbod aan

opvoedingsondersteuning, variërend van informele ontmoetingsplaatsen, websites over opvoedingsondersteuning, opvoedtelefoons, thema-avonden, inlooppunten in wijken, thuisworkshops, cursussen tot intensieve gezinsbegeleiding.

Hoofdstuk 6: Opvoedingsondersteuning in het buitenland

Zijn er inspirerende initiatieven of vormen van opvoedingsondersteuning in het buitenland die voor Nederland interessant zouden kunnen zijn? Om deze negende deelvraag van het onderzoek te kunnen beantwoorden, is een inventarisatie gemaakt van interessante initiatieven. Over vier onderwerpen is meer specifieke informatie gezocht.

Bevorderen en stimuleren van het informele sociale netwerk van ouders

In diverse omringende landen wordt het informele sociale netwerk van ouders actief gestimuleerd en ondersteund door laagdrempelige initiatieven als *support groups*, *play groups*, baby-café's en internetfora op websites over opvoeding en ontwikkeling.

Opvoedingsondersteuning op televisie en op internet: 'Driving Mum and Dad Mad'

Televisieprogramma's over opvoeden bereiken een groot en gevarieerd publiek en 'Driving Mum and Dad Mad' (gebaseerd op de principes van het Triple P-programma) kan effectieve gedragveranderingen bij kinderen te weeg brengen (Calam, e.a., 2008a&b). Gezien het grote bereik, de grote populariteit en de potentie van televisieprogramma's over opvoeden om gedragsverandering in ouders en kinderen te bewerkstelligen, zijn de kosten van het aanbieden van televisieprogramma's als interventie relatief laag.

Het delen van de opvoeding met andere opvoedingspartners: Zweden

Zweden heeft van overheidswege enkele fundamentele voorwaarden geschapen om zowel mannen als vrouwen aan het werk te houden én hun betrokkenheid in de eigen wijk te bevorderen. Zo wordt ouderschapsverlof voor 80% doorbetaald, is er pedagogisch verantwoorde kinderopvang en beschikken ouders desgewenst over geregistreerde gastouderopvang.

Daarnaast heeft in Zweden een – georganiseerde – cultuuromslag plaatsgevonden naar aanleiding van een wet die het slaan van kinderen verbiedt. Ouders zijn intensief voorgelicht over alternatieve opvoedingsstrategieën. Een bijverschijnsel van de actieve en intensieve campagne op dit terrein is de vanzelfsprekendheid die is ontstaan over het volgen van cursussen over opvoeden door alle (aanstaande) ouders. Daarnaast is de opvoeding in Zweden bewust een gedeelde verantwoordelijkheid van ouders, kinderopvang en school.

Laagdrempeligheid, beschikbaarheid, zichtbaarheid en gebruik van opvoedingsondersteuning: Groot-Brittannië

In het beleid om armoede te bestrijden heeft Groot-Brittannië ingezet op het beschikbaar en zichtbaar maken van opvoedingsondersteuning. Er zijn Sure Start Children's Centres (SSCC) opgericht die veel overeenkomsten te hebben met de (toekomstige) Centra voor Jeugd en Gezin in ons land. Eerste evaluaties van de SSCC's (2005) wezen uit dat ze echter slechts minimale positieve effecten teweeg brachten. Bij de zeer hoogrisico gezinnen bleken zelfs licht negatieve effecten naar voren te komen. Bij het interveniëren in gezinnen is het dan ook belangrijk de effecten van de interventie op verschillende subdoelgroepen te analyseren.

Naast de SSCC's heeft de Britse overheid recentelijk de (nieuwe) media ingezet om alle ouders te bereiken met opvoedingsondersteuning, denk hierbij aan verschillende websites en telefoonlijnen. Op de website Every Child Matters is een enorme hoeveelheid aan informatie over opvoeden te vinden plus informatie over de activiteiten die de Britse overheid op dit gebied heeft ontwikkeld.

Hoofdstuk 7: Conclusie en discussie

In de conclusie en discussie worden algemene conclusies getrokken. Daarnaast dragen we voor het toekomstig beleid rondom opvoedingsondersteuning discussiethema's aan.

Vragen van ouders en informatieverstrekking

Ouders hebben het meest behoefte aan informatie over 1. Algemene ontwikkeling van kinderen, gezondheid en kinderziektes, 2. Gedrag van kinderen, met name moeilijk en ongehoorzaam gedrag, 3. Grenzen stellen, luisteren en gehoorzamen, corrigeren en straffen, 4. Sociaal - emotionele ontwikkeling van kinderen, zelfvertrouwen, onzekerheid en (faal)angst bij kinderen, 5. Algemene opvoedingsvragen / -vaardigheden. Deze top 5 heeft grote overeenstemming met eerdere inventarisaties (Ince, 2008; Sniijders, 2006).

Opvoedingsvoorlichting en -ondersteuning moet erop gericht zijn om de algemene en specifieke kennis over opvoeden onder de gehele bevolking te vergroten en vragen van ouders te beantwoorden. Het gaat daarbij zowel om vragen die ouders stellen als om onderwerpen waar misverstanden of misvattingen over zijn.

Informeel netwerk

Ouders stellen de meeste vragen over opvoeding en ontwikkeling van kinderen binnen hun informele netwerk, aan hun partner, familie, vrienden, kennissen en ouders van andere kinderen. Wanneer via verschillende kanalen informatie wordt verstrekt, zal dit het grootste aantal volwassenen bereiken. Door het algemene kennisniveau over opvoeden te vergroten, zal de advisering binnen het informele netwerk hiervan profiteren en verbeteren (Diekstra, e.a. 2008).

Informeel opvoedingsondersteuning op formele plekken

Het informele netwerk van ouders kan ondersteund worden door op formele plekken een ontmoetingmoment te faciliteren. Denk hierbij aan koffieochtenden of ouderbijeenkomsten via het consultatiebureau. De kwaliteit van ondersteuning binnen informele netwerken kan gestimuleerd worden door een professional op het gebied van opvoedingsondersteuning uit te nodigen voor een themabijeenkomst waarbij een actueel thema wordt besproken.

Internetondersteuning

Ouders geven aan een grote voorkeur te hebben voor ondersteuning via het internet. De internetdichtheid in Nederland is groot en het bereik van een populaire website kan heel groot zijn. Een eerste gebruikersonderzoek onder enkele websites over opvoeden geeft aan dat voornamelijk hoogopgeleide, parttime werkende moeders, gemiddeld 39 jaar oud de website bezoeken voor hun kind dat zich in de jonge basisschoolleeftijd bevindt (Koks, 2008). Er moet serieus gekeken worden naar het werkelijke bereik en naar het risico van de digitale kloof. Het gevaar bestaat anders een groot deel van de ouders links te laten liggen.

Campagne

Ouders reageren welwillend op het idee om vanuit de overheid een discussie over opvoeden op gang te brengen en informatie over opvoeden te verstrekken. Een initiatief vanuit de overheid zal niet normatief maar informatief moeten worden vormgegeven. Ouders kunnen hun eigen keuzes maken en willen vooral niets opgelegd krijgen.

Voor het vormgeven van een landelijke campagne zou gekeken kunnen worden naar Zweden, daar is een mentaliteitsverandering teweeg gebracht door actief overheidsbeleid ten aanzien van fysieke straffen. Door een groot aanbod van cursussen met opvoedingsvaardigheden is het vanzelfsprekend geworden dat iedere ouder minstens één keer zo'n cursus heeft bijgewoond.

Televisie

Televisieprogramma's kunnen een bijdrage leveren aan een campagne over opvoeden en een mentaliteitsverandering ten opzichte van het stellen van vragen over opvoeden. Via de televisie wordt een groot en gevarieerd publiek bereikt. Ouders gebruiken de huidige opvoedprogramma's reeds als een pedagogische hulp. Wanneer een goed gefundeerd en uitgewerkt opvoedprogramma via de televisie wordt aangeboden zoals Driving Mum and Dad Mad -gebaseerd op Triple P- kan dit effectieve gedragveranderingen bij kinderen te weeg brengen (Calam, e.a., 2008a&b). Gezien het grote bereik, de grote populariteit en de potentie van televisieprogramma's over opvoeden om gedragsverandering in ouders en kinderen te bewerkstelligen, zijn de kosten van het aanbieden van televisieprogramma's als interventie, relatief laag.

Implementatie

Het investeren in een goede implementatie en het onderhoud van effectieve interventies is van groot belang voor de ingezette kwaliteitsslag binnen de jeugdhulpverlening. Ook opvoedingsondersteuning zal zo veel mogelijk gebruik moeten maken van kennis over effectieve methoden, de wat werkt-criteria en duurzame implementatiestrategieën (Yperen, van, e.a., 2008). Een mooi voorbeeld van brede inzet op implementatie zijn de Britse Sure Start Children's Centres.

Waarheen met vragen? De Wegwijzer!

Jeugdzorg kampt met een negatief stigma en er bestaat een hoge drempel om naar Bureau Jeugdzorg te stappen. Ouders hebben behoefte aan laagdrempelige voorzieningen in de wijk. Deze zijn er vaak wel of worden gepland maar ze zijn relatief onbekend. Er is behoefte aan een wegwijzer in de sociale kaart van een wijk en stad. Deze kan worden verstuurd door gemeenten op verschillende momenten. Deze voorziening kan gekoppeld worden aan overgangsmomenten (eerste keer ouderschap, eerste dag kinderdagverblijf, etc.), en de informatie moet specifiek en leeftijdsgebonden zijn (Zanddijk, 2006).

Medici als opvoedingsondersteuner

Consultatiebureauarts, jeugdarts en de huisarts zijn een belangrijke bron van informatie voor ouders. Scholing in opvoedingsondersteuning kan wenselijk zijn.

Opvoedingsondersteuner

Er moet permanente aandacht voor deskundigheidsbevordering zijn en werken met effectieve interventies is aan te bevelen. Een actieve en open houding van een professional stimuleert ouders om zo informeel mogelijk vragen te stellen. Het

verbreden van het netwerk van opvoedingsondersteuners lijkt gewenst, ouders stellen vragen aan artsen, leerkrachten en leidsters. Dit zijn beroepsgroepen met grote kennis over de ontwikkeling van kinderen maar zonder specifieke achtergrond in pedagogisch adviseren waardoor wellicht de opvoedondersteunende rol die zij zouden kunnen vervullen niet volledig benut wordt.

Kwetsbare groepen

Kwetsbare groepen in de samenleving dienen blijvend in beeld gehouden te worden. Continuïteit in dienstverlening is belangrijk en hieraan kunnen opvoedingsondersteuners een bijdrage leveren.

Allochtone doelgroep

Allochtone ouders hebben meer vragen en behoefte aan opvoedingsondersteuning dan autochtone ouders. Er wordt gepleit voor specifiek groepsbeleid (VandenBroucke, e.a., 2008) en TNO heeft onlangs een rapport met adviezen over de toepasbaarheid van opvoedingsondersteuning voor allochtone gezinnen uitgegeven (Tan, e.a., 2008). Vooral het opbouwen van relaties en het laagdrempelig, in de wijk aanbieden van steun, zonder vooroordelen lijken belangrijke adviezen.

Vaders

Onderzoeksrapporten over wensen en behoeften van ouders gaan voornamelijk over moeders. Rolverdeling binnen gezinnen veranderen en worden steeds minder traditioneel (E-Quality, 2008). Er moet nagedacht worden over een passend aanbod voor de groeiende groep vaders die vragen over de ontwikkeling en het opvoeden van hun kinderen heeft.

Professionele opvoedingspartners

Waar in Nederland kinderen in kinderopvang alleen worden opgevangen, delen ouders in Zweden heel bewust de opvoeding van hun kinderen met professionele partners. De leidster van de kinderopvang zijn daar hoog opgeleid (bachelors), heten vrijetijdspedagogen en zijn verantwoordelijk voor een pedagogisch verantwoorde opvoeding van kinderen (Tavecchio, 2006). Dit is een uitvloeisel van gericht overheidsbeleid ter verbetering van de pedagogische kwaliteit van kinderopvang en scholen en ter bevordering en ondersteuning van het groeiend aantal tweeverdienersgezinnen.

1 Inleiding

'Als het gezin de hoeksteen van de samenleving is, dan is informele steun het cement.'

Bert Prinsen, expert opvoedingsondersteuning (Roelofse & Anthonijsz, 2008)

Veel ouders hebben vragen

Opvoedingsondersteuning is een maatschappelijke functie die voor iedereen beschikbaar moet zijn (www.nji.nl). Alle ouders hebben vragen en zij zoeken opvoedadvies en -ondersteuning binnen hun eigen informele netwerk van familie, vrienden en kennissen, en bij instellingen waar zij met hun kinderen komen.

Uit onderzoek blijkt 93% van de ouders één of meer vragen te hebben over de opvoeding van kinderen (Leseman, 1998). Andere studies geven aan dat de helft van het aantal gezinnen met kinderen vragen heeft over ontwikkeling en opvoeding, en dat zij hier binnen en buiten het gezin of vriendenkring advies en informatie over inwinnen (CBS, 2008b; Asscher, e.a., 2008; Diekstra, e.a., 2008; Blokland, 2006; Matthijsen, 2005). Wanneer ouders hun opvoedvragen als belastend ervaren, heeft 73% van de ouders behoefte aan informatie of steun van anderen (Leseman, 1998).

Als bijna alle ouders vragen hebben, is het verrassend om te constateren dat 83% van de ouders nog nooit een thema-avond of cursus heeft bezocht op het gebied van opvoeding (E-quality, 2008). Daarnaast vindt 43% van de ouders die behoefte heeft aan steun deze niet of onvoldoende in hun eigen kring. Ook weten zij niet voldoende de weg te vinden naar professionals of voorzieningen in hun eigen wijk (Leseman, 1998).

Er is een breed scala van ondersteuningsmogelijkheden die zowel worden aangeboden door overheidsinstellingen als commerciële partijen. Helaas bereikt men ouders lang niet altijd. Ons onderzoek verkent wat er beschikbaar is op het gebied van advies en steun rond de ontwikkeling en het opvoeden van kinderen, welke vragen en behoeften ouders hebben, en hoe vraag en aanbod beter op elkaar kunnen worden afgestemd. Hiervoor is inventarisatie in Nederland gemaakt en is over de landsgrenzen gekeken naar innovatieve ideeën over opvoedingsondersteuning.

Vraagstelling

'Hoe kunnen de informele en formele vormen van opvoedingsondersteuning verbeterd of beter benut worden zodat meer ouders bereikt worden door enige vorm van opvoedingsondersteuning?'

Om op deze vraag een antwoord te vinden is deze uitgesplitst in een aantal bestudeerbare deelvragen:

- 1 Welke vormen van (in)formele opvoedingsondersteuning zijn er in Nederland? (inclusief tijdschriften, tv-programma's, informele netwerken, et cetera)
- 2 Welke vragen hebben ouders op het gebied van opvoeding?
- 3 Welke behoeften hebben ouders ten aanzien van het aanbod van (in)formele opvoedingsondersteuning?

- 4 Wat zijn redenen voor ouders om geen gebruik te maken van het aanbod van (in)formele opvoedingsondersteuning?
- 5 In hoeverre en op welke punten sluit het Nederlandse (in)formele aanbod van opvoedingsondersteuning (niet) aan bij de vragen en behoeften die ouders hebben?
- 6 Wat zijn volgens experts succespunten van de bestaande vormen van (in)formele opvoedingsondersteuning die verder benut kunnen worden?
- 7 Wat zijn volgens experts knelpunten van de bestaande vormen van (in)formele opvoedingsondersteuning die verbeterd kunnen worden?
- 8 Hoe komt het volgens experts dat de bestaande vormen van (in)formele opvoedingsondersteuning weinig ouders bereiken?
- 9 Welke initiatieven of vormen van opvoedingsondersteuning zijn er in het buitenland die voor Nederland interessant zouden kunnen zijn?

Definitie opvoedingsondersteuning

De definitie van opvoedingsondersteuning die wij in dit onderzoek gebruiken, komt uit de Jeugdthesaurus van het Nederlands Jeugdinstituut (NJI). Opvoedingsondersteuning kent vele vormen: van het lezen van een tijdschrift over opvoeden tot het vragen van hulp bij jeugdzorg. In dit onderzoek betrekken we het brede spectrum, maar zal onze nadruk liggen op de lichtere vormen. De focus ligt op de alledaagse vragen van ouders en op de laagdrempelige, informele en formele opvoedingsondersteuning die zij ontvangen of informatie die zij daarbij zoeken. Zowel bij overheidsinstanties als commerciële marktpartijen. Daarom is in de definitie van de Jeugdthesaurus het onderdeel uitvoerders aangevuld met informele netwerken van ouders en commerciële partijen.

Opvoedingsondersteuning is:

voorlichting, advies en hulp aan ouders en opvoeders bij opvoedingsvragen en -problemen, ter voorkoming van problemen in de opvoeding en/of ontwikkeling van kinderen, of om deze problemen op te lossen, en ter versterking van de draagkracht en competenties van ouders en opvoeders; uitgevoerd door onder meer de informele netwerken van ouders, jeugdzorg, jeugdgezondheidszorg, welzijnsinstellingen, kinderopvang, onderwijs én commerciële partijen.

De belangrijkste functies van opvoedingsondersteuning zijn: signaleren, informeren, adviseren, sociale en praktische steun (Kousemaker, 1985). Deze functies worden zowel vervuld door het informele netwerk van ouders – familie, vrienden en kennissen – als door het formele netwerk: consultatiebureau, kinderdagverblijf, school, Centrum voor Jeugd en Gezin, jeugdzorg, et cetera.

In dit onderzoek willen we daar aan toevoegen dat ook particuliere of commerciële partijen hierin kunnen voorzien middels bijv. internet, boeken, tijdschriften, cursussen. We hebben geprobeerd om kennis over opvoeden te zien als een product dat “verkocht” kan worden. Niet alleen door overheidsinstellingen, maar ook door commerciële partijen. Niet alleen als er problemen zijn, maar ook omdat ouders er simpelweg interesse in hebben. Welke behoefte hebben ouders op dat gebied en hoe kan de markt inspelen op deze behoefte?

Informeel en formele interventies

Om een onderscheid te maken tussen de verschillende vormen van opvoedingsondersteuning maken we in dit rapport onderscheid tussen informele en

formele vormen van opvoedingsondersteuning. Hoewel er zeker enige overlap is gebruiken we de term "informele vormen" bij interventies die laagdrempelig, niet intensief, vrijblijvend, gericht op informatievoorziening en veelal niet gelieerd aan de overheid zijn. Formele vormen daarentegen zijn: minder laagdrempelig, intensief, gericht op hulpverlening en meestal uitgevoerd door overheidsorganisaties. Onder interventies verstaan we alle vormen van signalering, informatievoorziening, advies, sociale en praktische steun. Dit kunnen dus zowel tijdschriften over opvoeden zijn als een intensieve cursus.

De opbouw van het onderzoek

Hoofdstuk 2 beschrijft een Nederlandse literatuursearch, waarbij we in bestaande onderzoeksrapporten bekijken of er antwoord gegeven kan worden op deelvraag 1 tot en met 5. Hoofdstuk 3 gaat over de enquête die is uitgevoerd onder 646 Amsterdams ouders om antwoord te geven op deelvraag 3. De uitkomsten van focusgroepdiscussies met ouders worden in hoofdstuk 4 behandeld. Hier wordt dieper ingegaan op motieven achter antwoorden op deelvraag 3 tot en met 5. Hoofdstuk 5 bevat de rapportage van twee expertmeetings waarbij deelvraag 6 tot en met 8 zijn uitgediept. Innovatieve en veelbelovende initiatieven uit het buitenland worden besproken in hoofdstuk 6. Het rapport sluit af met een conclusie en discussie, waarin de belangrijkste en vernieuwende onderdelen van dit onderzoek worden besproken en in een breder kader worden geplaatst.

2 Literatuurstudie

2.1 Inleiding

Welke programma's voor opvoedingsondersteuning zijn in ons land beschikbaar en wat is het bereik ervan? Welke vragen en behoeften hebben ouders op het gebied van opvoeding en welke redenen hebben zij om geen gebruik te maken van (in)formele steun bij de opvoeding? Om deze vragen te kunnen beantwoorden, is allereerst een verkennende literatuurstudie uitgevoerd.

2.1.1 Methode

De verkennende literatuurstudie naar Nederlandse publicaties op het terrein van opvoedingsondersteuning is in twee onderdelen opgesplitst:

- a) Onderzoek in algemene literatuur over (de behoefte aan) opvoedingsondersteuning in Nederland
- b) Onderzoek in literatuur over (de behoefte aan) opvoedingsondersteuning met speciale aandacht voor doelgroepen, typen ouders, woonplaats en provincies

Voor de literatuurstudie zijn (inter)nationale databases systematisch geraadpleegd:

- Psychinfo
- Medline
- www.nji.nl
- <http://scholar.google.nl>
- PiCarta
- ERIC

Er is daarnaast gezocht naar publicaties op de websites van:

- Het Nederlands Jeugdinstituut (NJI)
- Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG)
- SCO-Kohnstamm Instituut
- onderzoeksinstituten gelieerd aan universiteiten
- E-Quality, kenniscentrum voor emancipatie, gezin en diversiteit.
- Verwey-Jonker Instituut

De websites en online databanken van diverse opleidingsinstituten zijn doorgenomen op eventueel interessante afstudeerscripties:

- HBOKennisbank.nl
- Dare.uva.nl
- Cat.ubn.ru.nl (Radboud Universiteit Nijmegen)
- Oopc.ubib.eur.nl (Erasmus Universiteit)
- <http://scripties.ned.ub.rug.nl> (Rijksuniversiteit Groningen/ scriptiebanken)
- Scriptiewinkel.nl

Er is verder gekeken naar publicaties op websites van:

- provinciale kennisinstituten zoals K2 en JSO
- zorgaanbieders als PJ PARTNERS
- diverse online bibliotheken zoals de Mulock Houwer Bibliotheek
- de bibliotheken van het Trimbos-instituut en van TNO

Voor het overzicht van de effectieve interventies binnen opvoedingsondersteuning is de databank effectieve interventies geraadpleegd (www.jeugdinterventies.nl).

Algemene literatuur over opvoedingsondersteuning

In totaal zijn 46 relevante algemene documenten gevonden. Daarvan zijn er 29 opgevraagd. 17 publicaties bleken niet te traceren, overlappen met andere, reeds verkregen publicaties of zijn niet meer relevant door het jaartal van publicatie.

Specifieke literatuur over behoefte aan opvoedingsondersteuning

In totaal 47 relevante specifieke publicaties gevonden. Hiervan zijn er 31 in bezit. 16 publicaties bleken niet te traceren, overlappen met andere, reeds verkregen publicaties of zijn niet meer relevant door het jaartal van publicatie.

2.2 Welke vormen van (in)formele opvoedingsondersteuning zijn er?

De eerste onderzoeksvraag in de literatuurstudie luidt: welke vormen van (in)formele opvoedingsondersteuning zijn er in Nederland? Er zijn diverse media en voorzieningen die – al of niet doelbewust – ouders steun bieden bij opvoeden van hun kinderen. In tabel 1 staan voorbeelden daarvan opgesomd, geordend van informele naar de meer formele 'plekken'. Met de opsomming pretenderen we niet volledig te zijn; bijna wekelijks komt er nieuw aanbod voor (jonge) ouders bij. In de tabel zijn de bekendere voorbeelden opgenomen.

Tabel 1: Vormen van opvoedingsondersteuning

	Medium	Voorbeelden	
Informeel	Televisieprogramma's	Schatjes Eerste hulp bij opvoeden (EHBO) Opvoedpolitie Babyfluisteraar KRO- themakanaal Opvoeden doe je zo (Opgeheven per 1 februari 2009)	
	Informeel netwerk	Familie, met name eigen ouders Buren/buurtbewoners/kennissen MaMma café in Apeldoorn en Utrecht Speelgoeduitleenpleinen/Speel-o-theek Contacten met ouders op crèche of schoolplein Contacten met kinderdagverblijf/peuterspeelzaal/school	
	Websites	GroeiGids.nl HalloWereld.nl Positiefopvoeden.nl Loes.nl Ouders.nl Trotsevaders.nl	Kinderinfo.nl J/M ouders.nl Volgensmama.nl Opvoedendoejezo.nl Opvoedadvies.nl
		Diverse regionale opvoedingssites over opvoeden in Haarlem, Brabant, Amsterdam, et cetera.	
	Tijdschriften Boeken (zie www.opvoedingsondersteuning.info)	J/M voor Ouders J/M Jonge ouders Ouders van Nu Kinderen	Viva Mama Groter Groeien Kek Mama Mama Papa
	Opvoedtelefoon	Service van diverse privé-praktijken en regionale zorgaanbieders. (Per 1 januari 2006 is de landelijke opvoedtelefoon gestopt.)	
	Kinderdagverblijf Peuterspeelzaal School	Ouderavond, -gesprek, thema-avond Pedagogisch adviesgesprek met leidster, zorgcoördinator of pedagoog Leerkrachten, schoolmaatschappelijk werk, Zorg-Advies-Teams Brede school-aanbod	
Formeel	Particuliere praktijken Opvoedbureau Opvoedwinkel Opvoedsteunpunt in de wijk Consultatiebureau	Cursussen / Bijeenkomsten Folderreeksen over uiteenlopende onderwerpen, Kortdurende informatiegesprekken, doorverwijzing naar meer intensieve hulpverlening	
	Jeugdzorg Jeugdgezondheidszorg JGZ-instelling GGZ-instelling Verslavingszorginstelling	Opvoedparty's Tupperwarestijl voor allochtone vrouwen (Blokland e.a. 2004) Diverse (effectieve) programma's voor opvoedingsondersteuning (zie 2.2.1)	

2.2.1 Programma's voor opvoedingsondersteuning

Om een overzicht te krijgen van de diverse programma's voor opvoedingsondersteuning is de databank Effectieve Jeugdinterventies geraadpleegd: www.jeugdinterventies.nl. Om in deze databank opgenomen te worden, moet een interventie minstens in theorie effectief zijn, hetgeen betekent dat er een goede theoretische onderbouwing van het programma beschikbaar is. Op basis van Nederlands onderzoek doet de Erkeningscommissie Jeugdinterventies een uitspraak over de effectiviteit van een interventie. De databank hanteert een sterrensysteem om de kwaliteit van onderzoek te duiden. Herhaalde casestudies, quasi-experimenteel onderzoek en randomized controlled trials (RCT's) krijgen sterren, afhankelijk van de invulling van het onderzoek.

- ⁰ Niet-experimenteel kwaliteitsonderzoek, beschrijvend onderzoek en implementatieonderzoek worden in de databank gekenmerkt met een (⁰)
- * Veranderingsonderzoek krijgt één ster
- ** Onderzoek dat niet in de praktijk is uitgevoerd krijgt twee sterren
- *** Onderzoek dat wel in de praktijk is verricht krijgt drie sterren
- **** Als er bovendien een follow-up heeft plaatsgevonden; vier sterren

Effectief:

- Droog bed-training ****
- Beeldcommunicatie in combinatie met ouderbegeleiding ****
- Families First * (voor- en nameting)

In het buitenland bewezen effectief, momenteel in onderzoek in Nederland:

- Triple P
- Voorzorg ('Nurse Family Program')

Deels effectief:

- Stevig Ouderschap ****
- Minder boos en opstandig, drie onderzoeken met ****
- Praten met kinderen ***
- Home Start 0 & ***
- Gordon-oudercursus (meta-analyse)
- Intensieve Orthopedagogische Gezinsbehandeling (IOG), drie onderzoeken met *
- Jeugdhulp Thuis *
- Orthopedagogische Video Gezinsbehandeling (OVG) *
- De Versterking *

Geringe effecten en/of geen eenduidige effecten:

- De gezonde school en genotmiddelen ****
- Boekenpret *
- De Veiligheidsinformatiekaarten ⁰
- Opvoeden Zo, drie onderzoeken ⁰

Effectiviteit niet aangetoond, onduidelijk of onbekend:

- Opstandige kinderen: een compleet oudertrainingsprogramma ***
- Beter met Thuis ⁰
- Gezin Centraal (GC) ⁰
- Moeders Informeren Moeders ⁰
- Praktisch Pedagogische Gezinsbegeleiding (PPG) ⁰

Nog geen effectonderzoek naar gedaan in Nederland/effectonderzoek loopt nog:

- Bemoeizorg in de jeugdgezondheidszorg
- Beter omgaan met pubers
- Directieve Thuisbehandeling (DT)
- Jij bent belangrijk
- Drukke kinderen
- OUDERS van tegendraadse jeugd: Oudercursus & Oudertraining
- Parent-Child Interaction Therapy (PCIT)
- Peuter in zicht
- Psycho-educatieve gezinsinterventie KOPP
- Stap voor stap
- Stop 4-7 – Samen Sterker Terug Op Pad

2.2.2 Overzicht meest gebruikte interventies in de jeugdgezondheidszorg

Prinsen (2006) heeft een overzichtelijke inventarisatie gemaakt van interventies voor opvoedingsondersteuning die gebruikt worden in jeugdgezondheidszorg (JGZ). Zijn schema geeft een goed inzicht in de mate waarin opvoedingsondersteuning vanuit de JGZ werd aangeboden.

Zeer veel gebruikte interventies (60-75 instellingen):

- Pedagogisch advies op maat
- Individuele opvoedingsvoorlichting op maat
- Themabijeenkomsten
- Signalering pedagogische en psychosociale problematiek
- Gestandaardiseerde, individuele opvoedingsvoorlichting
- Buurtnetwerk jeugdhulpverlening

Veel gebruikte interventies (45-60 instellingen):

- Pedagogisch advies thuis op indicatie
- Schriftelijke opvoedingsvoorlichting
- Oudercursus: Opvoeden Zó en/of Oudercursus Opvoeden Zo Verder

Gemiddeld gebruikte interventies (30-45 instellingen):

- Telefonische consultatie
- VTO/Integrale Vroeghulp
- Toeleiding naar VVE/Stap In/Move/Peuterfelicitatiedienst
- Shantala babymassage
- Video-Hometraining of Video-Thuisbegeleiding
- Hulpmiddelenverstrekking

Beperkt gebruikte interventies (15-30 instellingen):

- Oudercursus: voor ouders van peuters
- Inbakeren
- Preventief zorgteam
- Oudercursus: als je pas een baby hebt
- Oudercursus: Beter omgaan met pubers
- Gezonde school
- Pedagogische hulp aan huis

Weinig gebruikte interventies (0-15 instellingen):

- Oudercursus: praten met jonge kinderen
- Home start
- Droog bed-training
- Huiskamervoorlichting via de Tupperwaremethode
- Oudercursus: Druk Gedrag
- Oudercursus: Druktemakers
- MIM (Moeders Informeren Moeders)
- Groepsconsultatiebureau (zes of meer consulten in groepsverband)
- Praktische pedagogische thuishulp
- Samen Starten
- Spel aan Huis
- Jij bent belangrijk
- Stop de Pestkop
- Gordoncursus
- Triple P
- Oudercursus: opvoeden (g)een kunst
- Bemoeizorgprogramma Armoede en Gezondheid
- Oké: intensieve verpleegkundige thuisbegeleiding
- VoorZorg: verpleegkundige ondersteuning bij zwangerschap en opvoeding
- Mobiel Team
- Oudercursus: Opvoeden ja maar hoe
- Multidisciplinaire teams
- Oudercursus: Opvoeden leuk en soms lastig
- Huiskamervoorlichting 'ook oké' en 'wat nu'
- Gezondheidspaspoort in groep 7 basisschool
- Oudercursus: Problemen wie ik?
- Wij Moeders

2.2.3 Conclusie

Welke vormen van (in)formele opvoedingsondersteuning zijn er in Nederland? Uit de inventarisatie van vormen van beschikbare steun voor ouders, een opsomming van effectieve programma's en een overzicht van de meeste gebruikte interventies binnen de jeugdgezondheidszorg ontstaat een beeld van de breedte van het aanbod. Zowel informeel als formeel zijn er diverse vormen van ondersteuning in de opvoeding beschikbaar. Binnen de informele sector zijn er weinig tot geen bewezen effectieve interventies beschikbaar, maar er lijkt te gelden: hoe formeler het aanbod, des te meer effectiviteitsonderzoek is er uitgevoerd. In de jeugdgezondheidszorg werd in 2006 nog niet op grote schaal gewerkt met bewezen effectieve programma's. Inmiddels mag er verondersteld worden dat dit aan het veranderen is gezien de kwaliteits- en effectiviteitslag die is ingezet binnen zorg voor jeugd.

2.3 Welke vragen hebben ouders op het gebied van opvoeding?

Om de tweede onderzoeksvraag van de literatuurstudie te beantwoorden, zijn 25 landelijke en provinciale onderzoeksrapporten gelezen. In onderstaande tabel zijn de top 3's (en soms een top 4 of 5) opgenomen van vragen van ouders op het gebied van opvoeding. Omdat ieder onderzoek een andere onderzoeksvraag heeft

geformuleerd, beschrijft de tabel beknopt waar ouders problemen mee hebben, waarover ze informatie hebben gemist, en waarover ouders zich zorgen maken. Een enkel onderzoek heeft onderscheid gemaakt tussen de vragen van diverse bevolkingsgroepen. In dergelijke gevallen is een aparte top 3 opgenomen in de tabel.

Tabel 2: Overzicht vragen en behoefte ouders

Waar?	Vragen top 3
Utrecht - stad (Bergen e.a., 2005)	Ouders rapporteren problemen met: 1. Grenzen stellen 2. Luisteren en gehoorzamen 3. Ontwikkeling en gezondheid
Twente – ouders met kinderen tussen 12-18 jaar (Broekkamp, 2005)	Behoeftte aan informatie over: 1. Ontwikkelen en leren 2. Middelengebruik 3. Welbevinden en algemene opvoeding (evenveel stemmen)
Groningen – provincie (Meijer, 2008)	CJG moet advies bieden over: 1. Gedrag van het kind 2. Drugs- en alcoholgebruik 3. Gedrag van ouder richting het kind
Zeeland – provincie (de Kraker, 2006)	Informatie gemist over: 1. Emotionele ontwikkeling 2. Zelfvertrouwen en angst 3. Kinderziektes 4. Eetproblemen 5. Moeilijk gedrag en sociale ontwikkeling
Wijchen (Gelderland) (Korenromp, 2004)	Behoeftte aan informatie over: 1. Algemene opvoedingsvaardigheden 2. Sociaal-emotionele ontwikkeling 3. Moeilijk gedrag kind 4. Leren op school
Zuid-Holland Noord (Zandijk, 2006)	Opvoedingsvragen top 5: 1. Ongehoorzaam gedrag 2. Druk of agressief gedrag 3. Stellen van grenzen, corrigeren en straffen 4. Lichamelijke en emotionele ontwikkeling 5. Gezondheid van het kind
Baarle-Nassau (Noord-Brabant) (Bombeeck e.a., 2007)	Vragen of problemen met: 1. Ontwikkeling en gezondheid 2. Grenzen stellen en regels en afspraken 3. Luisteren en gehoorzamen 4. Angst, onzekerheid en/of faalangst
Alphen a/d Rijn (Zuid-Holland) (Mak e.a., 2005)	Vragen over: 1. Opvoeden en gezondheid 2. Ontwikkeling van kinderen 3. Disciplineren, ondersteuning en communicatie met kinderen 4. Culturele vragen over geloof en opvoeden in andere cultuur

Waar?	Vragen top 3
Hoogezand-Sappemeer (Groningen) (Megens, 2006)	Vragen over: 1. Eetgedrag 2. Koppigheid 3. Slaapgedrag en straffen Behoeftes aan ondersteuning rond: 1. Eetgedrag 2. Communicatie ouder-kind 3. Slaapgedrag en straffen (evenveel gescoord)
Nunspeet (Gelderland) (Pluim, 2008 A & B)	Vragen over: 1. Ongehoorzaam gedrag 2. Grenzen en regels stellen 3. Druk en agressief gedrag 4. Faalangst en onzekerheid
Lansingerland (Zuid-Holland) (PJ Partners, 2008)	Problemen & zorgen over: 1. Leren luisteren en gehoorzamen 2. Stellen van grenzen, regels, afspraken 3. Lichamelijke ontwikkeling en gezondheid 4. Angst, onzekerheid, faalangst
Drimmelen (Noord-Brabant) (Vries, de, 2007)	Vragen en problemen over: 1. Ontwikkeling en gezondheid 2. Luisteren en gehoorzamen 3. Regels handhaven en grenzen stellen 4. Angst, onzekerheid en/of faalangst
Zuid-Holland (Berg, van den e.a. 2005)	Opvoedthema's: 1. Lichamelijke ontwikkeling 2. Ondersteuning op school 3. Luisteren
Taakcombineerders: zorg en werk (Bernard, 2007)	Problemen bij: 1. Gedrag van het kind 2. Regels en grenzen 3. Aanpak van opvoeding algemeen 4. Omgang met anderen en emoties, vriendschappen 5. Vrijtijdsbesteding kind
Amsterdam (Noord-Holland) (Ros, 2006)	Vragen over: 1. Gedrag van kind 2. Omgang met anderen en eigen emoties 3. Aanpak van opvoeding algemeen Onvervulde behoefte binnen: 1. Woonomgeving (huisvesting, leefbaarheid en veiligheid buurt) 2. Ontwikkelingsstimulering en onderwijsvoorbereiding 3. Lichamelijke ontwikkeling en gezondheid Volgens leerkrachten hebben ouders vragen over: 1. Taal, spraak en denkontwikkeling 2. Tweetaligheid en multiculturele opvoeding 3. Gedrag van het kind

Waar?	Vragen top 3
Limburg (Janssen e.a., 1997)	Onderwerpen waar ouders opvoedingsproblemen mee ervaren: 1. Teveel tv-kijken 2. Vragen over seksualiteit 3. Kind is humeurig of luistert niet Maken zich zorgen om: 1. Concentratieproblemen 2. Faalangst 3. Geen zelfvertrouwen 4. Vage lichamelijke klachten 5. Gesprekken tussen ouder en kind die op ruzie uitlopen Behoeftte aan ondersteuning over: 1. Problemen in relatie tot school 2. Vage lichamelijke klachten 3. Gezondheid, emotionele problemen, externaliserend (probleem)gedrag
Noord-Brabant (Mathijssen, 2006)	Meest genoemde problemen: 1. Luisteren, gehoorzamen 2. Grenzen, regels en afspraken 3. Ontwikkeling, gezondheid
Zuid-Holland West (GGD, 2007)	Opvoedingsproblemen: 1. Houden aan/stellen van grenzen 2. Luisteren en gehoorzamen 3. Ontwikkeling en gezondheid Behoeftte aan ondersteuning over: 1. Angst, onzekerheid en/of faalangst 2. Ontwikkeling en gezondheid 3. Grenzen stellen, luisteren en gehoorzamen
Vaders (Moust, 2008)	Vaders (n=18) ervaren moeilijkheden in opvoeding over: 1. Sociaal-emotionele ontwikkeling (72%) 2. Externaliserend gedrag (67%) 3. Algemene opvoedingsvaardigheden (39%) 4. Lichaamseigen functies (39%) Vaders hebben behoefte informatie over: 1. Externaliserend gedrag 2. Algemene opvoedingsvaardigheden 3. Sociaal-emotionele ontwikkeling 4. Invloed van afwezigheid door werk; tijdsverdeling werk, thuis en ontspanning; vaders en zonen/vaders en dochters
Nederlandse, Marokkaanse en Turkse ouders (Bertrand e.a., 1998; Leseman e.a., 2002)	Nederlandse ouders hebben behoefte aan informatie over: 1. Moeilijk gedrag 2. Vrijtijdsbesteding kind 3. Aanpak opvoeding algemeen Marokkaanse ouders hebben behoefte aan informatie over: 1. Vrijtijdsbesteding kind 2. Moeilijk gedrag 3. Lichamelijke ontwikkeling Turkse ouders hebben behoefte aan informatie over: 1. Moeilijk gedrag 2. Vrijtijdsbesteding kind 3. Opvang van kinderen 4. Aanpak opvoeding algemeen en (ernstige) gezinsproblemen

Waar?	Vragen top 3
Den Haag (Diekstra e.a., 2008)	Lacune in kennis van ouders: 1. Vermogen van jonge baby's om beïnvloed te worden door stemming van ouders en het effect hiervan op baby 2. Welke vaardigheden en vermogens mogen op welke leeftijd van een kind verwacht worden? 3. Grenzen, regels en straffen: ouders denken een baby van drie maanden te verwennen door te veel oppakken (onjuist), 50% vind een tik een gepaste straf voor kind 1-5 jaar (onjuist) 4. Invloed van ouders op vriendenkeuze pubers
Opvoedtelefoon & -Bureau (Ligtermoet e.a., 2006)	Vragen Opvoedtelefoon: 1. Aanpak opvoeding en ouderschap 2. Opvallend gedrag 3. Emotionele ontwikkeling Vragen Opvoedbureau: 1. Opvallend gedrag 2. Aanpak opvoeding en ouderschap 3. Emotionele ontwikkeling
Algemene bevolking Nederland (Zeijl e.a., 2005)	Ouders maken zich zorgen over: 1. Gedragsproblemen 2. Opvoeding in algemeen 3. Emotionele problemen 4. Gevolgen van ziekte bij het kind Oorzaak opvoedproblemen volgens JGZ-arts/-verpleegkundige: 1. Gedragsproblemen kind 2. Beperkte opvoedingsvaardigheden ouders 3. Emotionele problemen kind
Algemene bevolking Nederland via Jeugdmonitor (CBS, 2008b)	Zorgen over: 1. Opvoeding in het algemeen 2. Emotionele problemen 3. Schoolprestaties en/of -motivatie
Algemene bevolking Nederland (Ince, 2008)	Vragen over en problemen met: 1. Aanpak van opvoeding en ouderschap algemeen 2. Omgaan met lastig gedrag of gedragsproblemen 3. Emotionele problemen

2.3.1 Conclusie

Wat zijn nu de belangrijkste vragen van ouders op het gebied van opvoeding? Uit de 25 geïnterviewde onderzoeken is de volgende top 5 af te leiden:

- 1 Algemene ontwikkeling van kinderen, gezondheid en kinderziektes
- 2 Gedrag van kinderen, met name moeilijk en ongehoorzaam gedrag
- 3 Grenzen stellen, luisteren en gehoorzamen, corrigeren en straffen
- 4 Sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen, zelfvertrouwen, onzekerheid en (faal)angst bij kinderen
- 5 Algemene opvoedingsvragen en -vaardigheden

Overige onderwerpen waarover ouders vragen of problemen hebben: communicatie met het kind, slapen, ontwikkelen en leren, middelengebruik (leeft bij ouders van pubers), vrijetijdsbesteding, eetproblemen, opvoeden in verschillende culturen, en opvoeden binnen geloofsovertuiging.

Vlak voor het afronden van het voor u liggende rapport publiceerde het Nederlands Jeugdinstituut een dossier met cijfers over opvoedingsvragen en -problemen (Ince, 2008; Snijder, 2006). De vragen-top 3 volgens het NJi:

- 1 Aanpak van opvoeding en ouderschap algemeen
- 2 Omgaan met lastig gedrag of gedragsproblemen van kinderen
- 3 Emotionele problemen

Deze top 3 vertoont veel overeenkomsten met de top 5 erboven. Dat vragen over 'algemene ontwikkeling van kinderen, gezondheid en kinderziektes' die top 5 aanvoert maar niet bij de indeling van het NJi voorkomt, is te verklaren doordat de 25 door het Trimbos-instituut geïnventariseerde onderzoeken een brede opzet hadden. In de verschillende onderzoeken werden algemene vragen over opvoeden, vragen bij problemen tijdens het opvoeden, de behoefte aan ondersteuning en reeds door ouders gestelde vragen in kaart gebracht. Uit de brede kijk die zo is ontstaan, komt naar voren dat de meeste vragen van ouders over de algemene ontwikkeling en gezondheid van kinderen blijken te gaan.

Aansluiten bij de vragen en behoeften van ouders is belangrijk. Toch moet opvoedingsvoorlichting niet alleen volgens een vraaggericht model worden ingericht (Van Beek, 2004). Op sommige punten hebben ouders wellicht geen vragen, maar gaan zij in hun opvoeding wel uit van bepaalde onjuiste veronderstellingen. Het onderzoek van Diekstra e.a. (2008) onder ouders uit Den Haag illustreert dit mooi. Uit dat onderzoek komt naar voren dat de meeste ouders goed op de hoogte zijn van een normaal ontwikkelingspatroon van kinderen. Maar het onderzoek wijst ook gebieden aan waar kennis van ouders over opvoedend handelen niet strookt met wetenschappelijk bewijs. Zo zijn ouders niet (voldoende) op de hoogte van:

- 1 Het vermogen van jonge baby's om beïnvloed te worden door de stemming van ouders en het effect hiervan op baby
- 2 De vaardigheden en vermogens die op bepaalde leeftijden van een kind verwacht mogen worden
- 3 De invloed van ouders op de vriendenkeuze van pubers
- 4 Grenzen, regels en straffen: ouders denken een baby van drie maanden te verwennen door te veel oppakken (onjuist) en 50% vindt een tik een gepaste straf voor kind 1-5 jaar (onjuist)

Een onderzoek onder achttienduizend ouders in Noord-Brabant (Mathijssen, 2006) onderstreept vooral dat laatste punt. Zo vindt 14% van de ouders dat het geven van een tik en 12% flink beetpakken mag worden gebruikt om hun kind te straffen. En 0.3% van de ouders gebruikt een pak slaag als opvoedmethode.

Opvoedingsvoorlichting en -ondersteuning zou erop gericht moeten zijn om de kennis over opvoeden onder de gehele bevolking te vergroten én vragen van ouders te beantwoorden. Het gaat bij de vormgeving van opvoedingsondersteuning dus zowel om het achterhalen van concrete vragen die ouders stellen, als om het achterhalen van onderwerpen waar misverstanden over zijn of onjuiste veronderstellingen over leven.

2.4 Welke behoeften hebben ouders aan opvoedingsondersteuning?

Voor het beantwoorden van de derde onderzoeksvraag zijn 26 grote en kleine onderzoeken bestudeerd. De belangrijkste punten hieruit zijn opgenomen in tabel 3. Het gaat om twee landelijke en 24 gemeentelijke of provinciale onderzoeken. De onderzoeken zijn per provincie geordend en geografisch van noord naar zuid opgenomen. De landelijke onderzoeken staan als laatste vermeld.

De onderzoeksvraag verschilde per onderzoek. Zo werd onder andere ouders gevraagd aan wie ze opvoedingsvragen stellen, waar ze behoefte aan hebben of hoe ze het nieuwe Centrum van Jeugd en Gezin (CJG) ingericht willen zien. Per onderzoek is aangegeven over welke vragen gerapporteerd wordt. Verder zijn er enkele rapporten met uitgebreide aanbevelingen naar aanleiding van de wensen van ouders en geconstateerde lacunes in het huidige aanbod. Ook deze aanbevelingen staan in de tabel.

Tabel 3: Van wie en waar willen ouders ondersteuning?

Waar?	Behoefte-top 3
Groningen – provincie (Meijer, 2008)	Van: 1. Familie en vrienden 2. Consultatiebureau en/of jeugdarts CJG moet advies geven via: 1. Website 2. Foldermateriaal 3. Telefoon
Hoogezand-Sappemeer (Groningen) (Megens, 2006)	Vorm-top 3: 1. Website 2. Gesprek(ken) met deskundige 3. Voorlichtingsbijeenkomsten Minst behoefte aan telefoon: slechts 20%
Almere (Flevoland) (Vries Lentsch, 2006)	Behoeften • Concrete adviezen geven • één centraal laagdrempelig punt, eventueel inloopuren, opvoedtelefoon, bemoeizorg • Consultatiebureau langer dan vier jaar beschikbaar • Zelfhulp- en praatgroepen • Voorbereidende opvoedcursus voor toekomstige ouders Aanbevelingen • Sociale kaart, verwijzingen maken • Vaders erbij betrekken • Huisarts professioneel advies & doorverwijzen
Twente - ouders met kinderen tussen 12-18 jr (Broekkamp, 2005)	Wat? 1. Folder 2. Internet 3. Verwijzing naar een goed boek en/of ouderavond
Hellendoorn (Overijssel) (Sleeboom, 2006)	Vragen stellen aan: 1. Consultatiebureau of huisarts 2. Eigen ouders, andere ouders 3. Vrienden en/of vriendinnen

Waar?	Behoeftetop 3
Nunspeet (Gelderland) (Pluim, 2008 A & B)	Wie? 1. Familie, vrienden, buren of kennissen 2. Leerkracht op school 3. Huisarts, opvoedkundige, pedagoog, psycholoog Bron van informatie: 1. Internet (geldt minder voor gereformeerde ouders) 2. Persoonlijke gesprekken 3. Telefonische hulplijn en/of inloopspreekuur 4. Gereformeerden: dominee, pastoraat van de kerk
Wijchen (Gelderland) (Korenromp, 2004)	Ouders hebben behoefte aan de sociale kaart/wegwijzer en goede doorverwijzing vanuit JGZ, kinderopvang, school. Stellen vragen aan: 1. informeel netwerk 2. eerstelijns, JGZ, peuterspeelzaal, opvang, school 3. Particuliere instellingen Advies via: 1. Opvoedtelefoon 2. Informatiepunt Opvoedingsondersteuning 3. Steun inbedden in basisvoorzieningen
Doetinchem (Gelderland) (Bordewijk, 2002)	Aanbevelingen 1. Wegwijzer voor gezinnen (met sociale kaart) 2. Mogelijkheid ouders tot uitwisseling van ervaringen 3. Beroepskrachten luisterende houding naar ouders, vooral basisvoorzieningen als kinderdagverblijven, 'consultatiebureaus et cetera 4. Actieve instelling van zichzelf, organisaties en gemeente om opvoedings- en ontwikkelingsproces positief te beïnvloeden 5. Eén laagdrempelig punt in de wijk voor vragen 6. Samenwerking en afstemming tussen instellingen 7. Regierol gemeente
Amsterdam (Noord-Holland) (Ros, 2006)	Volgens leerkrachten moeten steunbronnen zijn: 1. School 2. Professionele opvoedingsondersteuning 3. Informeel circuit
Gooi & Vechtstreek (Utrecht) (Acker, van, 2005)	Gewenste vorm: 1. Foldermateriaal, boekjes 2. Persoonlijk advies door hulpverlener 3. Advies en ondersteuning via internet
Utrecht – stad (Bergen e.a., 2005)	Van: 1. Opvoedkundige/psycholoog 2. Mensen die het kind kennen bijv. leerkracht, leidster 3. Familie, vrienden, buren, kennissen Wat? 1. Persoonlijk gesprek 2. Foldermateriaal en/of boekjes 3. Groeps cursus en inloopspreekuur (evenveel stemmen)

Waar?	Behoeftetop 3
Den Haag (Zuid-Holland) (Diekstra e.a., 2008)	Bronnen voor info over opvoeden: 1. Boeken of tijdschriften 2. Consultatiebureau 3. Internet Geen bron van informatie: 1. Televisie (slechts 1%) Waar willen ouders steun krijgen? 2. School 3. Consultatiebureau 4. Schoolarts 5. Internet
Lansingerland (Zuid-Holland) (PJ PARTNERS, 2008)	Wie? 1. Eigen partner 2. Leerkracht of leidster kinderopvang 3. Familielid, buren kennissen 4. Deskundigen, opvoedkundige/psycholoog of huisarts Vorm: • Persoonlijke gesprekken Aanbevelingen: 1. Versterking deskundigheid leiders/leerkrachten 2. Opvoedspreekuur
Zuid-Holland Noord (Zandijk, 2006)	Aanbevelingen verbetering opvoedingsondersteuning: 1. Uniform foldermateriaal 2. (Digitale) wegwijzer aanbod ondersteuning 3. Opvoedingsmarkt twee keer per jaar 4. Koppeling opvoedingsondersteuning aan 'volgmomenten', zoals geboorte, eerste keer peuterspeelzaal, eerste schooldag 5. Goede drugs- en alcoholinformatie 6. Informatieoverdracht en signaleren, standaard bij intake 7. Permanente aandacht deskundigheidsbevordering peuterspeelzalen, kinderdagverblijven, scholen, et cetera 8. Scholen aansporen ouders vroegtijdig aan te spreken op opvallend, moeilijk gedrag van het kind en verwijzen naar opvoedingsondersteuning 9. Kwetsbare kinderen/groepen blijvend in beeld houden en zorg voor continuïteit in dienstverlening
Vlaardingen (Zuid-Holland) (Rigter e.a., 2005)	Wat? • Ervaringen uitwisselen met andere ouders • Marokkaanse moeders: meer steun van partner en school, meer activiteiten voor jongeren, informeel aanbod, bijvoorbeeld via school • Antilliaanse, Turkse en moeders met een lage sociaaleconomische status (SES): geen specifieke behoefte Aanbevelingen: 1. Regierol binnen opvoedingsondersteuning 2. Cultureel aanpassen van aanbod, bijvoorbeeld Antilliaanse tienermoeders eerder ondersteunen 3. Via scholen ouders bereiken 4. Overleg tussen samenwerkende instellingen

Waar?	Behoeftetop 3
Alphen a/d Rijn (Zuid-Holland) (Mak e.a., 2005)	Behoeftetop: 1. Gesprek deskundige 2. Toegankelijk, laagdrempelig, vertrouwen in instelling 3. Taal en gebrek aan herkenning, behoefte aan lotgenoten-gesprekken Aanbevelingen 1. Gebrek aan coördinatie van opvoedingsondersteuning 2. Financiën 3. Aanbodgericht, niet aangesloten op ouders 4. Let op behoefte allochtone bevolking 5. Betrek vaders
Zuid-Holland (Berg, van den e.a. 2005)	Behoeftetop hoogopgeleide ouders: 1. Sociale kaart/wegwijzer 2. Informatie via school, themabijeenkomsten Behoeftetop alleenstaande moeders: 1. Kinderopvang tijdens ondersteuning 2. Gezelligheid, sociale contacten 3. Buiten werktijden 4. Thuis of op neutrale plek, aandacht voor praktische zaken Behoeftetop gereformeerde ouders: 1. Normaliseren van praten over opvoeden 2. Vertrouwen, privacy, eventueel telefonisch spreekuur 3. Scholen betrekken, betrokkenheid ouders bij school vergroten 4. Bewustzijn hulpverlener van achtergrond en andere keuzes in opvoeding Behoeftetop Marokkanen: 1. Transculturele houding hulpverlener, cursus ook voor leerkrachten 2. Ouders benaderen wanneer signalen dat opvoedingsondersteuning nodig is 3. Vaders betrekken 4. Informeel karakter van bijeenkomsten op plekken waar ouders komen, bijvoorbeeld moskee of koffiehuis
Drimmelen (Noord-Brabant) (Vries, de, 2007)	Zoeken van info: 1. Media (radio, televisie, krant, internet) 2. Deskundigen Vorm: 1. Internet 2. Eén loket voor persoonlijk advies en informatie 3. Foldermateriaal/boeken 4. Persoonlijk gesprek professional 5. Voorlichtingsbijeenkomsten 6. Opvoedspreekuur Van wie & waar? 1. Psycholoog/opvoedkundige 2. Consultatiebureau 3. Huisarts 4. Leerkracht/leidster kinderopvang

Waar?	Behoeftetop 3
Baarle-Nassau (Noord-Brabant) (Bombeeck e.a., 2007)	Van: 1. Professionele hulpverlener 2. Internet 3. Centraal loket voor persoonlijk advies en informatie 4. Folders, themabijeenkomsten, opvoedingssprekuren, telefoon Vorm/verbeteringen: 1. Laagdrempelig & in de buurt, bijvoorbeeld loket 2. 'n Overzichtelijke sociale kaart 3. Deskundigheidsbevordering van consultatiebureaus, kinderdagverblijven et cetera 4. Gebreken: gat na consultatiebureau, hulp langzaam, afstand, bereikbaarheid instellingen, financiën 5. Uitbreiding huidige aanbod
Vaders uit Brabant (Moust, 2008)	Gewenste werkvorm: 1. Informatie 2. Ervaringen uitwisselen 3. Bekijken en bespreken van videomateriaal 4. Iets samen met de kinderen doen
Eindhoven (Noord-Brabant) (Cardol, 2007)	Aan wie stellen ouders vragen? 1. Familie 2. Andere ouders, vrienden 3. Opvoedingsondersteuner Voorkeur: 1. Chatten, e-mail 2. Professionele hulpverlener op peuterspeelzaal of school 3. Inloopsprekuren met bekende professional 4. Thema- of informatiebijeenkomst
Uden (Noord-Brabant) (Gemeente Uden, 2005)	Beleidsvisie: 1. Laagdrempelig steunpunt opvoeding 2. Coördinatie, samenhang, samenwerking, doorverwijzing verbeteren 3. Structuur voor lokaal jeugdbeleid 4. Aanbod voor ouders van kinderen 12-18 jaar
Noord Brabant (Mathijssen, 2006)	Gebruikte informatiebronnen over opvoeding: 1. Televisie 2. Tijdschrift 3. Brochure Gewenste vorm: 1. Persoonlijke begeleiding 2. Internet 3. Centraal punt Van wie? 1. Psycholoog/opvoedkundige 2. Jeugdgezondheidszorg (GGD en/of consultatiebureau)
Online hulpverlening (Petermeijer, 2008)	Ouders stellen vragen aan: 1. Familie, vrienden, kennissen, bureaus 2. Leidsters, leerkrachten 3. Consultatiebureau, schoolarts, huisarts
Zeeland - provincie (de Kraker, 2006)	Zoekt nu informatie via: 1. Tijdschriften 2. Brochures 3. Internet (31%)

Waar?	Behoeftetop 3
Algemene Bevolking Nederland (Zeijl e.a., 2005)	Informatie bronnen over opvoeden: 1. Tijdschriften 2. Brochures 3. Tv-programma's Advies vragen bij hulpverleners: 1. Huisarts 2. Familie 3. Consultatiebureau
Algemene Bevolking Nederland via Jeugdmonitor (CBS, 2008b)	Hulp gezocht bij: 1. Consultatiebureau 2. Huisarts 3. Leerkracht, oppas of leidster opvang

2.4.1 Conclusie

De 26 provinciale en landelijke onderzoeken geven een beeld van de wensen van ouders over de manier waarop ze ondersteund willen worden in de opvoeding.

Bij wie willen ouders terecht kunnen met vragen over de opvoeding?

- 1 Consultatiebureauarts, jeugdarts en huisarts
- 2 Informele netwerk, zoals partner, familie, vrienden, kennissen en burens
- 3 Leerkracht op school, leidsters van kinderdagverblijf of peuterspeelzaal
- 4 Professionele opvoedkundige, psycholoog

Welke vorm van steun willen ouders (van populair naar minder populair)?

- 1 Website
- 2 Persoonlijk gesprek met een deskundige
- 3 Folders/brochures
- 4 Themabijeenkomsten, ouderavonden, voorlichtingsbijeenkomst
- 5 Opvoed-/inloopspreekuur
- 6 Gesprekken met andere ouders
- 7 Opvoedsteunpunt (laagdrempelig, in de wijk)
- 8 Telefoon
- 9 Tijdschrift

Daarnaast werd genoemd: televisieserie over opvoeden met tips en trucs, groepscursus, goed boek over opvoeden, ondersteuning via kerk of moskee, groepsbespreking van video, gezamenlijk iets met kinderen doen.

Adviezen uit provinciaal onderzoek:

- 1 Bevorder deskundigheid over opvoedingsondersteuning van consultatiebureau medewerkers, artsen die met kinderen en gezinnen werken, kinderdagverblijfsleidsters en leerkrachten
- 2 Bevorder een actieve houding van professionals
- 3 Bied een wegwijzer (sociale kaart), zodat ouders weten waar ze heen kunnen
- 4 Steun inbedden in basisvoorzieningen
- 5 Organiseer lotgenotenbijeenkomsten
- 6 Vul het gat dat valt na het consultatiebureau
- 7 Betrek vaders

- 8 Gebruik overgangsmomenten om informatie over opvoeden aan te bieden, bijvoorbeeld zwangerschapsgym, geboorte van het kind, eerste dag kinderdagverblijf, peuterspeelzaal, eerste schooldag
- 9 Organiseer een voorbereidende opvoedcursus voordat de baby geboren is
- 10 Let op behoefte allochtone bevolking, taal en wijze van ondersteuning

2.5 *Waarom maken ouders geen gebruik van (in)formele steun?*

Om antwoord te geven op de vierde onderzoeksvraag is slechts één onderzoek bruikbaar. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) bracht in 2008 de Landelijke Jeugdmonitor uit (CBS, 2008b) met cijfers over jeugd en opvoeden in Nederland. Van alle 1843 ondervraagde ouders was 94% tevreden over verloop van opvoeding, de helft vond ouderschap moeilijker dan gedacht, 11% had het gevoel de opvoeding niet aan te kunnen. 36% heeft zich de afgelopen twaalf maanden zorgen gemaakt over opvoeding, het gedrag of de ontwikkeling van hun kinderen.

Van de ouders die zich zorgen maakten, heeft 61% advies of hulp gezocht buiten het gezin of familie- en vriendenkring. Wanneer werd er geen hulp gevraagd?

- 50% vond advies niet nodig: het waren kleine problemen
- 38% vond hulp niet nodig: men heeft zelf een oplossing gevonden
- 4% weet niet naar wie men moet gaan voor ondersteuning
- 2% vindt het moeilijk hulp te vragen
- Bijna één op vijf van de hulpzoekenden heeft liever niet dat anderen zich ermee bemoeien (CBS, 2008b)

Het is opmerkelijk dat slechts in één van de 26 onderzoeken naar redenen is gevraagd waarom ouders geen gebruik maken van opvoedingsondersteuning. Het onderzoek van Mak e.a (2005) in Alphen aan den Rijn concludeert: hoe formeler het aanbod, hoe groter de afstand tussen vraag en aanbod. Dat zou kunnen leiden tot de conclusie dat het aanbod veel informeler moet worden om aan de vraag van ouders te voldoen.

2.5.1 *Conclusie*

Is er uit de provinciale en landelijke behoefteonderzoeken inzicht te verkrijgen in de groep die potentieel steun kan vragen? Zijn er groepen die meer of eerder steun wensen dan anderen? Op basis van de onderzochte gegevens is daar wel het een en ander over te zeggen. Behoeft aan opvoedingsondersteuning is groter bij de volgende groepen en/of in de volgende situaties:

- Ouders van jongens (Mathijssen, 2006; Berens, 2004)
- Moeders (Bergen, 2005; Broekkamp, 2005)
- Allochtone ouders (Bergen e.a., 2005; Mathijssen, 2006; GGD Zuid-Holland West, 2007)
- Ouders die veel problemen ervaren en ouders met risicofactoren (GGD Zuid-Holland West, 2007; Berens, 2004)
- Bij levensgebeurtenissen binnen gezinnen (Asscher e.a., 2008)
- Jonge ouders (GGD Zuid-Holland West, 2007)
- Twee parttime werkende ouders (Twente, Broekkamp, 2005)

- Eénoudergezinnen (Twente, Broekkamp, 2005; Noord-Brabant, Mathijssen, 2006; GGD Zuid-Holland West, 2007)
- Nieuw gevormde gezinnen (Twente, Broekkamp, 2005; Noord-Brabant, Mathijssen, 2005)
- Ouders uit meer verstedelijkte gebieden (Noord-Brabant, Mathijssen, 2006)
- Depressieve ouders (IJmond, Berens, 2004)
- Bij kinderen met een moeilijk temperament (Asscher e.a., 2008)

Uit enkele onderzoeken komen tegenstrijdige resultaten naar voren. Allereerst zijn er verschillende resultaten als het gaat om de relatie tussen de behoefte aan ondersteuning en de leeftijd van het kind:

- Ouders van jongere kinderen hebben meer behoefte dan ouders van oudere kinderen, blijkt uit de volgende onderzoeken: Bergen e.a., 2005; GGD Zuid-Holland West, 2007; Mathijssen, 2006; Snijder, 2006; Voets, 2005
- Ouders van oudere kinderen (8-12) hebben meer behoefte dan ouders van jongere kinderen (0-4), blijkt uit onderzoek in de Kop van Noord-Holland (Bot e.a., 2008)
- Er is geen invloed van leeftijd kind op behoefte aan steun van ouders, blijkt uit onderzoek van Berens (2005)

De tweede tegenstrijdigheid in de resultaten betreft de relatie tussen de opleiding van de ouder en de behoefte aan opvoedingsondersteuning:

- Ouders met een hoge opleiding hebben een grotere behoefte aan steun dan ouders met een lage opleiding, blijkt uit de volgende onderzoeken: Utrecht, Bergen e.a., 2005; Noord-Brabant, Mathijssen, 2006; Snijder, 2006
- Ouders met een lage opleiding hebben meer behoefte dan ouders met een hoge opleiding, blijkt uit onderzoek in de Kop van Noord-Holland (Bot e.a., 2008)

Waarom maken ouders geen gebruik van opvoedingsondersteuning? Uit het onderzoek van CBS (2008b) blijkt dat veel ouders vragen hebben en hiervoor graag ondersteuning zouden krijgen. 61% van ouders met vragen heeft ook daadwerkelijk hulp gezocht. De meerderheid van de overige ouders (88%) heeft het zelf opgelost, de rest weet niet waar ze terecht kan met vragen of vindt hulp vragen moeilijk.

Ouders ervaren het stellen van een ondersteuningsvraag als moeilijk. Wellicht wordt het antwoord niet op de goede plaats of op de juiste manier aangeboden. Het lijkt raadzaam om bij het signaleren van opvoedingsspanning en het aanbieden van ondersteuning rekening te houden met kenmerken van ouders die behoefte hebben aan steun bij het opvoeden.

2.6 Sluit het (in)formele aanbod aan bij ouders?

In hoeverre en op welke punten sluit het aanbod aan opvoedingsondersteuning aan op vraag en behoefte van ouders? Om deze vijfde onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden, zijn de antwoorden op de voorgaande vier onderzoeksvragen gecombineerd. Tabel 4 geeft van informeel naar formeel de beschikbare ondersteuning weer en de mate waarin ouders hieraan behoefte hebben (onderscheiden in laag, gemiddeld en hoog). Het in de tabel genoemde bereik is het (potentiële) bereik door het medium van ouders met vragen (eveneens onderscheiden in laag, gemiddeld en hoog). Effectiviteit geeft aan of er iets over

de effectiviteit van de interventie bekend is (onderscheiden in onbekend, iets over bekend, veel over bekend of bekend).

Tabel 4: Behoefte aan, bereik en effectiviteit van opvoedingsondersteuning in Nederland

	Medium	Behoefte ouders	Bereik	Effectiviteit
Informeel	Televisieprogramma's	Laag	Hoog	Iets over bekend
	Informeel netwerk	Hoog	Hoog	Onbekend
	Websites	Hoog	Hoog	Onbekend
	Tijdschriften	Laag	Gemiddeld	Onbekend
	Opvoedtelefoon	Gemiddeld	Laag	Onbekend
↓	Kinderdagverblijf Peuterspeelzaal School	Hoog	Hoog	Iets over bekend
	Opvoedbureau/ Opvoedwinkel/ Opvoedsteunpunt in de wijk/Consultatiebureau	Hoog	Gemiddeld	Bekend
Formeel	Jeugdzorg Jeugdgezondheidszorg JGZ-instelling ggz-instelling Verslavingszorginstelling	Laag	Laag	Bekend

2.6.1 Conclusie

Uit de antwoorden op de voorgaande vragen blijkt dat wanneer ouders vragen hebben, ze deze het liefst stellen aan een consultatiebureauarts, jeugdarts of huisarts, binnen het eigen netwerk van ouders, aan de leerkracht of leidster van het kind of aan een professionele opvoedkundige of psycholoog. Deze laatste, meer intensieve en formele vormen van opvoedingsondersteuning hebben een laag bereik, er is geen grote behoefte aan onder ouders maar er kan wel gewerkt worden met effectieve interventies. De mismatch tussen de behoefte van ouders, het aanbod en kennis over effectiviteit lijkt zich te bevinden bij de formelere plekken waar ouders op een informele manier ondersteuning vragen. Bijvoorbeeld in de gesprekken met een leidster of leerkracht bij het wegbrengen of ophalen van kinderen. Er zijn voor leidsters en leerkrachten cursussen en methodieken voor pedagogisch adviseren beschikbaar maar deze zijn nog niet wijdverbreid geïmplementeerd. De meeste vragen van ouders gaan over algemene ontwikkeling, gezondheid en kinderziektes. Dat dus de consultatiebureauarts, jeugdarts of huisarts populaire informatiebronnen zijn, is niet verbazingwekkend. Ouders hebben veel behoefte aan informatie over opvoeden via hun informele netwerk en via laagdrempelige voorzieningen. Het bereik van het informele netwerk en de laagdrempelige voorzieningen is hoog maar over effectiviteit is tot dusver niet veel bekend. Wanneer het algemene kennisniveau onder volwassenen over opvoeden, opvoedingsvaardigheden en ontwikkeling van kinderen hoger wordt, zal ook de kwaliteit van advisering binnen het informele netwerk toenemen (Diekstra, 2008).

3 Enquête

3.1 Onderzoekspopulatie

In deze 'quickscan opvoedingsondersteuning' staat de volgende vraag centraal: hoe kunnen de informele en formele vormen van opvoedingsondersteuning verbeterd of beter benut worden zodat meer ouders bereikt worden door enige vorm van opvoedingsondersteuning? Naast het in het vorige hoofdstuk beschreven literatuuronderzoek, is in de maanden september en oktober 2008 bij 646 mensen een enquête afgenomen. Daarbij stond de volgende deelvraag centraal:

Welke behoeften hebben ouders ten aanzien van het aanbod van (in)formele opvoedingsondersteuning?

Voor de enquête is een *random* selectie gemaakt van alle ouders met minimaal één kind in de leeftijd van 0-11 jaar, woonachtig in Amsterdam. Er zijn in totaal 483 vrouwen en 163 mannen benaderd (zie tabel 1). Bij 301 mensen is de enquête telefonisch afgenomen, bij 302 online en bij 43 face-to-face (zie tabel 2).

Tabel 1: Geslacht

Type onderzoek	Aantal	Percentage
Vrouw	483	74,5
Man	163	25,2
<i>Totaal</i>	<i>646</i>	<i>100,0</i>

Tabel 2: Type onderzoek

Geslacht	Aantal	Percentage
Telefonisch	301	46,6
Online	302	46,7
Face-to-face	43	6,7
<i>Totaal</i>	<i>646</i>	<i>100,0</i>

Het merendeel van de ouders is van Nederlandse of westerse afkomst. In de laatste kolom van tabel 3 staan de bevolkingscategorieën in de Nederlandse samenleving. In deze steekproef zijn relatief veel niet-westerse allochtonen geïnterviewd, echter is dat niet onlogisch aangezien de steekproef in Amsterdam is genomen.

Tabel 3: Bevolkingscategorie volgens CBS-definitie¹

<i>Bevolkingscategorie</i>	Aantal	Percentage	Percentage Nederlandse bevolking
Nederlands	408	63,2	80,4
Overig westers	97	15,0	8,8
Surinaams	24	3,7	2,1
Antilliaans	10	1,5	0,8
Turks	17	2,6	2,3
Marokkaans	35	5,4	2,0
Overig niet-westers	55	8,5	3,4
<i>Totaal</i>	<i>646</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Tabel 4: Burgerlijke staat

<i>Burgerlijke staat</i>	Aantal	Percentage
Gehuwd	368	57,0
Ongehuwd	219	33,9
Partner	15	2,3
Gescheiden	40	6,2
Weduwe/-naar	3	0,5
Gescheiden partner	1	0,2
<i>Totaal</i>	<i>646</i>	<i>100,0</i>

In paragraaf 3.2 staan achtereenvolgens de gesloten vragen en de antwoorden daarop. In bijlage 3 zijn de antwoorden op de open vragen te vinden. In paragraaf 3.3 werken we de conclusies uit van de gegevens uit de gesloten en open vragen.

3.2 Antwoorden op de gesloten enquêtevragen

1) Heeft u de afgelopen drie maanden wel eens met vragen gezeten over de opvoeding en ontwikkeling van uw kind(eren)?

	Aantal	Percentage
Vaak	43	6,7
Af en toe	281	43,5
Zelden	123	19,0
Nooit	199	30,8
<i>Totaal</i>	<i>646</i>	<i>100,0</i>

¹ Bevolkingscategorie wordt bepaald door het land waar hij of zij is geboren. Een tweedegeneratieallochtoon heeft als herkomstgroepering het geboorteland van de moeder, tenzij dat ook Nederland is. In dat geval is de herkomstgroepering bepaald door het geboorteland van de vader.

2) Heeft u de afgelopen drie maanden wel eens met iemand gesproken over die vragen, of advies gevraagd? (Indien ja: vaak, af en toe of zelden.)

	Aantal	Percentage
Ja	331	51,2
Nee	115	17,8
Weet niet, geen antwoord	1	0,2
<i>Totaal</i>	<i>447</i>	<i>69,2</i>

3) Heeft u de afgelopen zes maanden wel eens informatie opgezocht over opvoeden? (Bijvoorbeeld in boeken of op websites.)

	Aantal	Percentage
Vaak	27	4,2
Af en toe	229	35,4
Zelden	119	18,4
Nooit	271	42,0
<i>Totaal</i>	<i>646</i>	<i>100,0</i>

4) Kent u voorzieningen in de buurt waar u terecht kunt met vragen over de opvoeding en ontwikkeling van kinderen?

	Aantal	Percentage
Ja	529	81,9
Nee	117	18,1
<i>Totaal</i>	<i>646</i>	<i>100,0</i>

5) Heeft u de afgelopen twaalf maanden wel eens een cursus of voorlichtingsbijeenkomst gevolgd over opvoeden?

	Aantal	Percentage
Nee	598	92,6
Ja	48	7,4
<i>Totaal</i>	<i>646</i>	<i>100,0</i>

6) Ik ga op zoek naar informatie over de ontwikkeling of het opvoeden van mijn kinderen, ook als er zich geen problemen in de opvoeding voordoen. (Bijvoorbeeld via tijdschriften, boeken, televisie, cursussen of internet.) Ik doe dit...

	Aantal	Percentage
Vaak	51	7,9
Af en toe	283	43,8
Zelden	156	24,1
Nooit	149	23,1
Weet niet, geen antwoord	7	1,1
<i>Totaal</i>	<i>646</i>	<i>100,0</i>

7) Ik spreek met vrienden, ouders, burens of andere bekenden over de ontwikkeling of het opvoeden van mijn kinderen, ook als er zich geen problemen in de opvoeding voordoen. Ik doe dit...

	Aantal	Percentage
Vaak	282	43,7
Af en toe	285	44,1
Zelden	48	7,4
Nooit	29	4,5
Weet niet, geen antwoord	2	0,3
<i>Totaal</i>	<i>646</i>	<i>100,0</i>

8) Ik spreek met docenten, leidsters bij het kinderdagverblijf, consultatiebureau of andere betrokkenen over de ontwikkeling of het opvoeden van mijn kinderen, ook als er zich geen problemen in de opvoeding voordoen. Ik doe dit...

	Aantal	Percentage
Vaak	125	19,3
Af en toe	338	52,3
Zelden	96	14,9
Nooit	83	12,8
Weet niet, geen antwoord	4	0,6
<i>Totaal</i>	<i>646</i>	<i>100,0</i>

9) Vindt u het nuttig dat ouders informatie over de opvoeding of ontwikkeling van hun kinderen opzoeken (bijvoorbeeld via tijdschriften, boeken, televisie, cursussen of internet), ook als er zich geen problemen in de opvoeding voordoen?

	Aantal	Percentage
Absoluut mee eens	193	29,9
Erg mee eens	244	37,8
Gemiddeld	153	23,7
Een beetje oneens	23	3,6
Helemaal niet mee eens	17	2,6
Weet niet, geen antwoord	16	2,5
<i>Totaal</i>	<i>646</i>	<i>100,0</i>

10) Vindt u het nuttig dat ouders met vrienden, ouders, burens of andere bekenden over de opvoeding of ontwikkeling van hun kinderen praten, ook als er zich geen problemen in de opvoeding voordoen?

	Aantal	Percentage
Absoluut mee eens	223	34,5
Erg mee eens	268	41,5
Gemiddeld	117	18,1
Een beetje oneens	10	1,5
Helemaal niet mee eens	13	2,0
Weet niet, geen antwoord	15	2,3
<i>Totaal</i>	<i>646</i>	<i>100,0</i>

11) Vindt u het nuttig dat ouders met docenten, leidsters bij het kinderdagverblijf, consultatiebureau of andere betrokkenen over de opvoeding of ontwikkeling van hun kinderen praten, ook als er zich geen problemen in de opvoeding voordoen?

	Aantal	Percentage
Absoluut mee eens	242	37,5
Erg mee eens	263	40,7
Gemiddeld	97	15,0
Een beetje oneens	20	3,1
Helemaal niet mee eens	12	1,9
Weet niet, geen antwoord	12	1,9
<i>Totaal</i>	<i>646</i>	<i>100,0</i>

3.3 Conclusies

3.3.1 Bij wie zoeken ouders advies?

Een groot deel van de ouders geeft aan 'vaak' of 'af en toe' op zoek te gaan naar informatie over opvoeden of daar met anderen over te spreken. Dat doen zij ook als er zich geen problemen in de opvoeding voordoen. Bijna 90% doet dit met vrienden, ouders, buren of andere bekende en ruim 70% met docenten, leidsters bij het kinderdagverblijf of consultatiebureaus. Iets meer dan 50% geeft aan via tijdschriften, boeken, televisie of internet informatie te zoeken. Daarnaast heeft 7,4% van de ouders wel eens een cursus of voorlichtingsbijeenkomst gevolgd op het gebied van opvoeden. Met name het directe, informele netwerk speelt dus een belangrijke rol bij het vergaren van advies of informatie over opvoeden.

3.3.2 Meer over opvoeding praten?

Is er iets te zeggen over de vraag hoe ouders – meer dan op dit moment het geval is – met hun vrienden, ouders, buren of andere bekenden over de opvoeding en ontwikkeling van hun kinderen gaan praten? In de uiteenlopende antwoorden op de open vragen vallen enkele terugkerende zaken op. Allereerst geven ouders aan niet per definitief negatief te staan tegenover een campagne waarin opvoedingsondersteuning bespreekbaar wordt gemaakt. Dit zou eventueel ook in de vorm van een tv-programma of een 'kwalitatief drama' kunnen. Dat kan een voor ouders een aanleiding zijn om over opvoeden te spreken.

'Spotjes op tv die prikkelen om erover te praten. Een programma zou ook goed zijn, meer gericht op thema's en niet zo populistisch en meer onderbouwd. Het moet stof tot nadenken geven.'

'Via media, kranten, televisie, internet ouders aanzetten tot nadenken.'

Daarnaast wordt ook de school regelmatig genoemd als belangrijke ontmoetingsplek voor opvoedingsondersteuning. Het is een plek waar ouders elkaar toch al tegenkomen. Ouders geven aan dat de vorm hoe dan ook laagdrempelig moet zijn.

'De meeste ouders die ik ken doen dit al. Vooral op het schoolplein wordt veel gekletst. Misschien een schoolpleinbijeenkomst? Zorg voor een gezellige sfeer met een bakkie koffie of thee, en de gesprekken komen vanzelf. Niet teveel regelen en van tevoren bepalen.'

'Organiseren van koffieochtenden, daarin kort bespreken van opvoeden.'

Hoewel de school een formele instantie is, kan er bij opvoedingsondersteuning dus wel gebruik worden gemaakt van de informele contacten die ouders hier hebben.

Verder wordt met name internet genoemd als belangrijke bron van informatie. Ouders lijken niet altijd de juiste weg te vinden op het internet. Ook hierin zou vanuit de overheid geïntervenieerd kunnen worden.

'Ik vind dat ouders meer op papier geïnformeerd moeten worden, met verwijzingen naar waar zij informatie op internet kunnen zoeken.'

Ten slotte wordt ook het consultatiebureau regelmatig genoemd als bron van informatie en advies. Opvallend is echter dat de informatie en adviezen niet altijd positief beoordeeld worden.

'Er is weinig info over en voor de moderne moeder die het net even anders wil doen.'

'Op het consultatiebureau is er vaak te weinig tijd.'

3.3.3 Ten slotte

De uit de enquête gebleken voorkeur voor ouders om met name met andere ouders in hun informele netwerk over opvoeding te praten, sluit aan bij andere onderzoeken. Toch lijkt het daadwerkelijk bespreken van opvoedingsvraagstukken nog enigszins taboe te zijn. Ouders geven aan (zie ook de resultaten uit de focusgroepen) dat ze niet negatief staan tegenover een overheids campagne. Hiermee zou meer openheid gecreëerd kunnen worden rondom het onderwerp opvoeden. Daarnaast lijkt de school een geschikte plaats om informele gesprekken te stimuleren.

Ouders spreken met name met vrienden, ouders en bekenden over opvoeden. Dit sluit aan bij uitkomsten uit eerdere onderzoeken.

Ouders geven aan informatie via internet en televisie te willen verkrijgen en lijken niet negatief tegenover een campagne over opvoeden te staan.

De crèche en school worden vaak genoemd als belangrijke plek waar ouders informatie over opvoeden zouden willen krijgen. Deze plekken kunnen ook als plek benut worden om informele gesprekken over opvoeden te initiëren.

4 Focusgroepen

In dit hoofdstuk bespreken we de geanonimiseerde uitkomsten van twee focusgroepen met ouders. De focusgroepen duurden beide twee uur. Focusgroepen en expertmeetings (zie hoofdstuk 5) wisselden elkaar af zodat uitkomsten uit de eerste focusgroep meegenomen konden worden in de eerste expertmeeting en uitkomsten van deze expertmeeting in de volgende focusgroep, enz..

- Focusgroep 1: maandag 27 oktober 2008
- Expertmeeting 1: dinsdag 4 november 2008
- Focusgroep 2: donderdag 6 november 2008
- Expertmeeting 2: woensdag 12 november 2008

Met de beide focusgroepen wilde het Trimbos-instituut antwoord krijgen op de volgende deelvragen:

- Welke behoeften hebben ouders ten aanzien van het aanbod van (in)formele opvoedingsondersteuning?
- Wat zijn redenen voor ouders om geen gebruik te maken van het aanbod van (in)formele opvoedingsondersteuning?
- In hoeverre en op welke punten sluit het Nederlandse (in)formele aanbod van opvoedingsondersteuning (niet) aan bij de vragen en behoeften die ouders hebben?

4.1 Kenmerken van de ouders

Aan de eerste focusgroep hebben negen ouders deelgenomen, aan de tweede elf. Alle ouders zijn afkomstig uit Amsterdam en hebben zich via e-mail aangemeld. Er is voor gekozen om een zo divers mogelijke groep ouders bij elkaar te krijgen. Hierbij is gelet op geslacht en etniciteit van de ouder (vier vaders en zestien moeders, zestien autochtone en vier allochtone ouders), werkende én niet-werkende ouders (hoewel vooral werkend, met name parttime), diversiteit in geslacht en leeftijd van de kinderen en in het aantal kinderen. Tijdens de focusgroepen bleek dat de meeste ouders een hoog opleidingsniveau hadden.

4.2 Resultaten

4.2.1 Algemeen: gespreksonderwerpen met betrekking tot opvoeding

Deelnemers aan de focusgroepen gaven aan dat de opvoedingsonderwerpen waarover zij met anderen praten afhankelijk zijn van de leeftijd van kind of kinderen. Onderwerpen die werden genoemd zijn onder andere: grenzen stellen en consequent zijn; wanneer moet je boos worden en wanneer niet; hoe te reageren op woede-uitbarstingen; taakverdelingen in huis (bij pubers); slapen, eten, drinken en verzorging (bij jonge kinderen). Een ander gespreksonderwerp is de vraag of en hoe je ervoor kunt zorgen op één lijn te (blijven) zitten met je partner.

4.2.2 Algemeen: taboeonderwerpen met betrekking tot opvoeding

Eén ouder gaf aan dat hij zijn kind wel eens een tik heeft gegeven. Hij durfde er niet over te praten, hoewel hij dat destijds wel wilde. Hij schaamde zich ervoor: 'Je gaat toch de fout in, zo voelde dat.' Als het nu weer zou gebeuren, weet hij echter niet of hij er wel over zal beginnen. De betreffende ouder heeft relatieproblemen. Dat is niet algemeen bekend in zijn kennissenkring, waardoor het moeilijk is om met anderen te praten over de invloed die de problemen kunnen hebben op de kinderen: 'Ze krijgen er toch wel iets van mee. Scheiden lijkt me ook traumatisch. De kinderen stellen er geen vragen over, zijn vrolijk en hebben een veilige omgeving, maar krijgen wel een raar beeld mee over relaties.'

Een andere ouder vertelde dat haar zoontje haar wel eens een tik geeft en dat zij hem dan een tik terug geeft op zijn hand. Soms best hard 'want anders stopt hij niet. Het helpt wel.' Zij praat er wel over met haar collega's: 'Je wilt weten of je het wel goed doet. Daar leer je van'.

Een derde ouder gaf aan dat er inderdaad schroom is om advies te vragen over dit soort problemen. Zij heeft tijdens een moeilijke periode, waarin het niet zo goed ging met haar dochter, professioneel advies gevraagd bij een Opvoedwinkel bij haar in de buurt: 'Het is erg fijn dat je ergens je hart kan luchten en advies krijgt. Het zijn vaak simpele dingen, maar soms zie je de oplossingen zelf niet meer. Dan is het fijn om er met een professional over te praten die wat verder weg staat.'

4.2.3 Informele ondersteuning bij de opvoeding

Ouders gaven in de focusgroepen aan dat zij in eerste instantie over de opvoeding praten met hun partner. Ten tweede praten zij met vrienden die kinderen hebben in dezelfde leeftijd, omdat zij het gedrag dan goed kunnen vergelijken en de problemen vaak hetzelfde zijn: 'Je wilt horen dat je niet de enige bent en dat het normaal is, dat helpt al.' Ook via de school, de crèche en de kinderopvang komen ouders in aanraking met andere ouders die kinderen hebben in dezelfde leeftijd. Bovendien zien ze daar hoe andere ouders met hun kinderen omgaan: 'Je ziet dingen gebeuren en dan weet je; oh, het is dus gewoon dat mijn kind zich zo gedraagt en dat ik daar zo op reageer. Of ouders vertellen dat hun kindje zo iets ook had, en dat het vanzelf weer over gaat. Die geruststelling is fijn, je hebt een referentiepunt nodig.' Ouders vragen wel eens advies aan elkaar, maar: 'Je schift dan zelf wat je nodig hebt en wat je niks vindt.' Een vader vertelde dat hij via het spelen van zijn kinderen in de buurt vanzelf aan de praat raakt met andere ouders.

Een moeder vertelde ook met haar familie te praten over de opvoeding, maar dat ze toch de meeste steun ervaart aan vriendinnen die kinderen hebben in dezelfde leeftijd. Ook andere moeders gaven aan dat ze aan antwoorden van vrienden en familie toch de meest waarde hechten: 'Je vertrouwt ze en het komt voort uit hun eigen ervaring.'

Een jonge moeder was de eerste uit haar vriendengroep met een kindje en is daarom echt actief op zoek gegaan naar andere ouders met jonge kinderen. Zo kwam zij bij het buurthuis terecht waar een 'dreumesinloop' werd georganiseerd. In eerste instantie wilde ze dat haar kind zou omgaan met andere kinderen. 'Maar je praat daar ook veel met ouders, dat gaat vanzelf.'

Resumerend

De ouders ervaren steun aan het praten over de opvoeding met andere ouders (binnen de eigen vriendenkring) en met familie. Verder geven zij aan dat het zien van ouders in opvoedingssituaties (zoals op het schoolplein) ook erg steunend kan werken. Ouders leren van deze informele contacten, maar nemen daarbij niet zo maar alles over.

4.2.4 Versterken van informele opvoedingsondersteuning

Ouders zeggen dat het informele netwerk ondersteund kan worden door gelegenheden te creëren om met andere ouders in gesprek te raken. Dat kan op plaatsen waar zij al geregeld komen. Zo zitten moeders op islamitische scholen in de gangen of in een aparte ruimte op de school met elkaar te kletsen als de kinderen in de klas zitten. En ruim voordat de school uit is, zitten deze moeders weer in het 'koffielokaal'. In de focusgroepen vond men dit een goede vorm.

Het bevorderen van informele contacten op scholen kan ook op andere manieren vormgegeven worden. Een paar ouders gaan met hun kinderen mee de klas in en maken daar een praatje met de leerkracht, de kinderen en andere ouders. Hiervoor is zo'n 15 minuten de ruimte, waarna de leerkracht de ouders 'met zachte hand' wegstuurt. Andere ouders gaven aan een dergelijke gelegenheid tot contact graag te willen.

Een moeder gaf aan dat het informele netwerk meer benut zou kunnen worden, zeker als je een alleenstaande moeder bent. Buren, familie, kennissen en vrienden zouden bewust moeten worden gemaakt van hun mogelijke rol bij het ondersteunen van ouders, bijvoorbeeld door eens te vragen hoe het gaat, mee boos te kijken als een kind iets verkeerd doet, of te helpen met koken of oppassen. Dat zou het samen leven kunnen stimuleren. Andere ouders vroegen zich af of de sfeer in wijken zo 'gekeerd' kan worden. Zij vertelden op straat niets te durven zeggen als andere kinderen iets doen waar ze het niet mee eens zijn: 'Je moet elkaar kennen voordat je zoiets tegen elkaar kunt zeggen.' Een ouder gaf aan dat zij onderling met de ouders uit haar straat heeft afgesproken dat ze op elkaars kinderen letten als die spelen op het pleintje.

Over het idee voor een campagne 'Leer je buren kennen', gaf een moeder met een niet-Nederlandse culturele achtergrond aan dat een dergelijke campagne duidelijk op iedereen gericht moeten zijn, niet op cultuurverschillen. De discussie kan volgens haar op gang worden gebracht, bijvoorbeeld via postbus 51-spotjes.

Resumerend

Ouders zeggen behoefte te hebben aan scholen waar niet alleen via de formele ouderavonden, 10 minuten-gesprekjes en thema-avonden aandacht besteed wordt aan uitwisseling van ervaringen (tussen de leerkracht, de kinderen en de ouders). Zij vinden onderling contact in de dagelijkse omgang van groot belang en hebben daar ook behoefte aan. Onder bepaalde voorwaarden zou een campagne om de discussie over onderlinge steun op gang te brengen een idee kunnen zijn.

4.2.5 Formele ondersteuning bij de opvoeding

Waar gaan ouders naartoe als hun informele netwerk niet afdoende antwoord kan geven op hun vraag? Enkele deelnemers aan de focusgroepen zoeken op internet of lezen boeken over het onderwerp. Een vader vindt online forums ideaal, maar heeft de indruk dat 'niemand daarheen gaat'. Een andere ouder zonder computer wil liever zoiets als een 'opvoedtelefoon'.

Er zijn weinig formele instanties voor opvoedingsondersteuning die spontaan worden genoemd. Deelnemers aan de focusgroepen noemden het consultatiebureau, Bureau Jeugdzorg en jeugdzorginstellingen.

De ervaringen met het consultatiebureau lopen uiteen. Sommige moeders vinden dat het er te formeel en haastig gaat. Een moeder had betere ervaringen met een antroposofisch consultatiebureau. 'Als ik bij het consultatiebureau ben geweest met een vraag of probleem, dan belt mijn verpleegkundige 's avonds op hoe het gaat. Het is fijn als ze bevestigen dat je het goed doet, ook in moeilijke situaties.' Er zijn ook positieve ervaringen met het 'gewone' consultatiebureau, bijvoorbeeld met thema-avonden, vrijblijvende opvoedspreekuren en praktische adviezen en brochures. Ook is er soms sprake van een duidelijk accepterende houding tegenover persoonlijke keuzes, bijvoorbeeld om de kinderen niet te laten inenten.

Daar tegenover stond een ervaring van een moeder die te horen kreeg dat ze wat minder 'gebiedend' met haar zoontje moest omgaan, waarna er bovendien onmiddellijk een aantekening van werd gemaakt. Deze moeder gaf aan dat zoiets je als ouder ontmoedigt om hulp te vragen.

Informatiebijeenkomsten zijn soms niet goed afgestemd op de groep aanwezige ouders. Anderen gaven aan dat het juist ook heel nuttig en interessant kan zijn om ouders met verschillende achtergronden (qua opleidingsniveau en etniciteit) in één bijeenkomst te hebben. Dat vergt dan wel een onderwerp dat een (brede) doelgroep aanspreekt. Ook is goed opgeleid personeel nodig om een dergelijke groepsbijeenkomst goed te kunnen leiden.

Als het woord 'jeugdzorg' valt, hebben de deelnemers aan de focusgroepen meteen een associatie met uithuisplaatsing en probleemgezinnen. Zodra het gesprek op 'jeugdzorg' uitkwam, ging het niet meer over 'vragen stellen over de opvoeding', maar over 'problemen in de opvoeding'. Met vragen zou men dus ook niet naar een Bureau Jeugdzorg of naar een jeugdzorginstelling gaan. Ook zijn ouders bang dat alles wat wordt gezegd in dossiers komt te staan: 'Je krijgt meteen een stempel.' Men is bang dat het kind het later zal merken als in een dossier staat dat ouders een opvoedcursus hebben gevolgd. 'Dat moet wel een lastig kind zijn!'

Een moeder vertelde over een brief die zij van een jeugdzorginstelling kreeg omdat haar zoon op school iets verkeerd had gezegd. Bij mij thuis is er nooit ruzie. Maar toch leggen ze de link dat je niet goed voor je kinderen zorgt, dat je het als ouder fout doet. Een opvoedcursus op zich is niet slecht, maar vooral in Amsterdam is alles aan elkaar gekoppeld.' Daar staat tegenover dat hulpverleners ook veel signalen *niet* oppakken en dat het wel belangrijk is om na te gaan of er inderdaad niet iets aan de hand is. Open communiceren is van belang. Pas als dat 'een slecht gevoel' geeft, zou actie moeten worden ondernemen richting formele jeugdzorginstellingen.

Positieve ervaringen zijn er met opvoedwinkels in de buurt: 'Ik kreeg er praktisch advies in een vertrouwelijk gesprek met een professional die het gedrag niet meteen problematiseert en kennis geeft zonder dossiervorming.' Een moeder had een vergelijkbare ervaring in het ziekenhuis. 'Het is fijn als je jouw verhaal kunt doen. Niets zwaars, gewoon een gesprek'.

Resumerend

Ouders geven aan dat het consultatiebureau een bron van opvoedingsondersteuning kan zijn mits het kind jonger is dan 4 jaar. Verder is van belang dat medewerkers op het consultatiebureau warm en empathisch zijn en de tijd nemen om zowel naar de specifieke behoeften van het kind als naar de specifieke behoeften van de ouder te kijken. Ouders van kinderen boven de 4 jaar weten niet goed waar zij terecht kunnen voor formele ondersteuning bij de opvoeding. Er zijn wel plekken voor steun, maar deze zijn niet goed bekend. Tegenover jeugdzorginstellingen bestaat nogal wat wantrouwen.

4.2.6 Tv-programma's over opvoeden

De ouders uit de eerste focusgroep noemen het programma *Schatjes!* van de EO. Ook noemen zij de *Opvoedpolitie*. Een aantal ouders vindt het heel prettig om naar *Schatjes!* te kijken: 'Het voordeel van tv is dat je de verandering bij de kinderen kunt zien. Je ziet bijvoorbeeld dat het een positief effect heeft als ouders consequent zijn en dat volhouden. Je neemt natuurlijk niet alles over, maar soms heb ik wel wat aan de tips.' Een moeder wist dat er nazorg was bij het programma. Dit vond zij heel positief.

Ouders van tieners en pubers gaven aan niet naar deze tv-programma's over opvoeding te kijken omdat deze vooral gericht zijn op ouders met jonge kinderen (tot 5 jaar). Verder werden de programma's te 'wit' gevonden en vonden ze dat er te veel werd uitgegaan van het standaardgezin met vader, moeder en kind(eren).

4.2.7 Boeken over opvoeden

Sommige ouders lezen wel eens boeken over opvoeden. Een moeder: 'De praktische dingen weet ik wel, maar je hebt stimulans en bevestiging nodig. Soms krijg ik dat door met mijn partner of met vrienden over opvoeding te praten, maar ook door er informatie over te lezen.' De meeste ouders hebben een druk leven. Een andere moeder: 'Ik heb het boek 'Praten met je Puber' al weken bij mijn bed liggen, maar het lezen komt er gewoon niet van.' Andere ouders denken niets te hebben aan deze boeken: 'De kennis heb je meestal wel, en met boeken heb je niet de vertaalslag naar de praktijk.'

4.2.8 Cursussen over opvoeden

Sommige ouders zijn bang dat door het volgen van opvoedcursussen een normatief en uniform beeld wordt geschapen van hoe je moet opvoeden. Ouders willen zelf bepalen hoe zij hun kinderen opvoeden. Toch zijn de ervaringen van enkele ouders met opvoedcursussen positief. Een moeder: 'Iedereen steunde elkaar en je zag

echt dat mensen ervan opkikkerden. Je ging ook aan de slag met praktische situaties en huiswerkopdrachten, ik vond het heel nuttig.' Een andere moeder: 'Er is bij mij een voortdurend gevoel van onzekerheid: wat kan ik mijn kinderen nu bieden? Dit is een vorm die bij mij past, dit kan ik inplannen. Aan boeken lezen kom ik niet toe.'

Twee ouders die van oorsprong niet uit Nederland komen, gaven aan behoefte te hebben aan een *support group* over culturele verschillen in de opvoeding: 'Ik wil niet zo streng zijn als mijn moeder, maar ik heb soms moeite om de balans te vinden. Dan denk ik: ik klink net als mijn moeder! Mijn kind groeit op in een andere omgeving dan ik destijds. Ik zou het fijn vinden om met moeders te praten over die verschillen tussen culturen met betrekking tot opvoeden.' Een andere moeder (ook van oorsprong niet uit Nederland) had een andere opvatting: 'In cursussen moet niet gelet worden op waar je vandaan komt.'

In de focusgroepen kwam de vraag aan de orde waarom mensen wel op pianoles gaan, maar niet op een opvoedcursus. Daarop kwamen geluiden naar boven dat het toch een grote verandering is als je voor het eerst vader of moeder wordt. 'Daar ben je eigenlijk helemaal niet op voorbereid en je hebt allerlei vragen'. Ouders zijn uiteindelijk wel geïnteresseerd in opvoedcursussen voor de periode tussen het einde van de zwangerschap en de eerste twee jaar van het kind, als die maar niet verplicht zijn. Een ouder wees op de situatie in Zweden: 'Daar gaan veel mensen naar opvoedcursussen, niet verplicht, maar wel gratis en normaal'. Men wil voorkomen dat het volgen van een opvoedcursus leidt tot een stigma. Ook moet men van het idee af dat je een slechte ouder bent als je een opvoedcursus volgt.

4.2.9 Ideeën over bereik en opzet van formele opvoedingsondersteuning

De manier waarop opvoedingsondersteuning wordt gepresenteerd, is van groot belang. Als het informele netwerk onvoldoende antwoord biedt op vragen rond opvoeding, staan ouders open voor een antwoord van een professional. Uit de focusgroepen komen een paar duidelijke aanknopingspunten naar voren voor de vormgeving van formele opvoedingsondersteuning. We werken ze hieronder puntsgewijs uit.

Geen 'hulp' maar een antwoord

De term 'hulp' moet niet worden gebruikt. Bij hulp denken ouders aan problemen en zij vragen zich af: 'Wanneer wordt een vraag of moeilijke situatie een probleem?' Ouders spreken en denken vaak niet in termen van problemen, maar in termen van concrete en specifieke vragen waar zij antwoord op willen. Ouders geven aan niet snel 'hulp' te zoeken, maar willen wél antwoord op hun vragen. Ouders vinden dat je hen moet aanspreken met hetgeen dat op dat moment leeft, bijvoorbeeld door de cursussen leeftijdsspecifiek (met betrekking tot de leeftijd van de kinderen) te maken, per ontwikkelingsfase en op maat.

'Jeugdzorg' is beladen

De term 'jeugdzorg' heeft zo'n negatieve lading heeft gekregen dat het volgens ouders beter is om een andere naam te verzinnen. Het gaat erom ouders te bereiken die vragen hebben maar die (nog) geen problemen ondervinden, of die zelf niet vinden dat er problemen zijn.

Beschikbaar en laagdrempelig

Ouders zeggen behoefte te hebben aan een laagdrempelige plaats waar je vragen kunt stellen aan formele instellingen, zonder dat het direct in een dossier komt. Opvoedingsondersteuning moet overal en altijd beschikbaar zijn. Als laagdrempelige plaatsen worden bijvoorbeeld genoemd: de crèche, kinderopvang, de school, de zwangerschapsgymnastiek en het buurthuis. Ook noemen ouders de voetbalclub en zelfs de supermarkt. Overigens wordt de school weliswaar gezien als partner in de opvoeding, maar het is geen neutraal terrein om opvoedcursussen aan te bieden. Zoals een ouder het zei: 'Je komt dan misschien met ouders in een groep te zitten van wie het kind jouw kind pest.' Het is dus van belang cursussen op verschillende plaatsen aan te bieden. Opvoedingsondersteuning via de werkgever vindt men betuttelend.

Ouders vinden inloopsprekken (ook in de avonden) ideaal om vragen te stellen. Over de rol van de huisarts zijn de meningen verdeeld. De huisarts heeft een lage drempel en is voor veel mensen een vertrouwenspersoon, maar als de huisarts alleen gericht is op lichamelijke klachten, is het moeilijk om het over zaken als opvoeden te hebben.

Bestaand aanbod is te onbekend

De vele bestaande mogelijkheden voor opvoedingsondersteuning blijken onvoldoende bekend te zijn. Ouders in de focusgroepen deden de suggestie dat de gemeente brieven stuurt met een overzicht van het lokale (zo mogelijk wijk- en buurtgerichte) aanbod op dit terrein. Daarbij kunnen ook links gegeven worden naar relevante websites (die landelijk georiënteerd zijn). De brieven zouden ook verzonden kunnen worden vanuit de Centra voor Jeugd en Gezin. Een persoonlijke noot zou ouders aanspreken: uw kind is nu 3 jaar, misschien herkent u deze veelvoorkomende situaties bij kinderen van die leeftijd?

Informatie via internet

Internet kan een handige informatiebron zijn, maar het is niet altijd duidelijk hoe betrouwbaar de informatie is. De 'look' van een website is belangrijk; als de uitstraling op het eerste gezicht niet aanspreekt, lezen ouders niet verder.

Tv-programma's over opvoeden

Ook tv-programma's over opvoeden spreekt ouders aan: 'Mensen die geen kranten of boeken lezen, kijken vaak wel tv.' Ouders zijn geïnteresseerd in een serie waarbij telkens een ander thema binnen de opvoeding en ontwikkeling van kinderen aan bod komt.

Persoonlijke relatie is essentieel

Ouders hebben behoefte aan een warm en persoonlijk contact in de professionele relatie. Het is van belang niet alleen te benoemen wat niet goed gaat, maar vooral ook wat wél goed gaat. Daarmee kan de formele opvoedingsondersteuner een vertrouwensrelatie opbouwen.

Cultuuromslag is nodig

Om opvoedingsondersteuning te 'normaliseren', zijn volgens ouders landelijke campagnes nodig. Ook kunnen op scholen posters komen te hangen over opvoedcursussen. En ouders noemen lezingen en debatten om aandacht te vragen voor het onderwerp.

Goede voorwaarden voor opvoedingsondersteuning

Ouders geven aan dat de overheid (financiële) voorwaarden kan scheppen om de opvoeding door ouders te ondersteunen. Het Zweedse voorbeeld wordt genoemd, waar vaders (doorbetaald) vrij krijgen om opvoedcursussen te volgen.

Geen verplichte opvoedingsondersteuning

In de tweede focusgroep kwam het verplicht stellen van opvoedcursussen als stelling aan bod. De meeste ouders zien dat niet zitten. Je wordt er 'dwars' van en krijgt er daarom weinig van mee. Een ouder vergeleek het met inentingen: die zijn niet verplicht, maar wel normaal. Bijna iedereen laat zijn kinderen inenten, omdat het wordt gepromoot en iedereen het nut ervan inziet. 'Zorg dus voor een vanzelfsprekend aanbod, maar geen verplicht aanbod.'

4.3 Samenvatting en conclusies

In dit hoofdstuk is specifiek ingegaan op drie deelvragen. Hieronder werken we per deelvraag conclusies uit op basis van de resultaten uit de twee focusgroepen.

Deelvraag 1: Welke behoeften hebben ouders ten aanzien van:

- *het aanbod van informele opvoedingsondersteuning?*
- *het aanbod van formele opvoedingsondersteuning?*

De ouders uit de focusgroepen ervaren steun aan het praten over de opvoeding met hun partner, andere ouders (binnen de eigen vriendenkring) en met familie. Verder geven zij aan dat het zien van ouders in opvoedingssituaties (zoals op het schoolplein) ook erg steunend kan werken. Dit sluit aan bij de uitkomsten van de telefonische enquête onder Amsterdamse ouders (zie hoofdstuk 3) en bij uitkomsten van eerdere onderzoeken.

Ouders geven aan behoefte te hebben aan scholen waar niet alleen via de formele ouderavonden, 10-minutengesprekjes en thema-avonden aandacht besteed wordt aan uitwisseling van ervaringen (tussen de leerkracht, de kinderen en de ouders). Zij vinden ruimte voor dagelijks informeel onderling contact belangrijk en hebben daar behoefte aan. Dit kan bijvoorbeeld door ouders bij het wegbrengen van hun kind(eren) de klas binnen te laten en/of door een 'koffielokaal' in te richten waar ouders kunnen wachten en met elkaar kunnen praten.

Een aantal ouders heeft behoefte aan inloopspreekuren op laagdrempelige plaatsen. Deze spreekuren moeten ook in de avonden plaatsvinden zodat werkende ouders ze kunnen bezoeken. Als laagdrempelige plaatsen worden genoemd: de crèche, kinderopvang, school, zwangerschapsgymnastiek, buurthuis, de sportvereniging van hun kind en supermarkten.

Ouders willen niet alleen folders en boeken over opvoeden, maar ook via tv, internet en telefoon willen zij geïnformeerd worden. Een aantal ouders vindt het

prettig om thema-avonden en cursussen over opvoeden te volgen. Vanwege de verschillende voorkeuren en behoeften van ouders, is het van belang dat er een grote verscheidenheid aan vormen van opvoedingsondersteuning beschikbaar is.

De beschikbare vormen van opvoedingsondersteuning dienen ook zichtbaar en bekend te zijn. De Amsterdamse ouders merkten dat er veel vormen van opvoedingsondersteuning beschikbaar zijn, maar dat zij daar geen weet van hebben. Ouders geven als suggestie dat gemeenten of de (aankomende) Centra voor Jeugd en Gezin aantrekkelijke brieven zouden kunnen versturen waarin het gehele brede aanbod aan opvoedingsondersteuning staat dat in de directe omgeving beschikbaar is. Daarin kunnen de (landelijke) websites, (lokale en landelijke) telefoonlijnen en boeken beschreven worden. De brieven dienen toegespitst te zijn op de leeftijd van de kinderen.

De ouders uit de focusgroepen staan positief tegenover landelijke campagnes gericht op het stimuleren van discussie over opvoeden en de rol van de gehele samenleving bij het opvoeden van kinderen. Ook zijn ze positief over campagnes die gericht zijn op het 'normaliseren' van het deelnemen aan opvoedingsondersteuning en over het zichtbaar maken van het beschikbare aanbod.

Ouders geven aan dat het consultatiebureau een bron van opvoedingsondersteuning kan zijn, mits het kind jonger is dan 4 jaar. Wel is daarbij van belang dat medewerkers op het consultatiebureau warm en empathisch zijn en de tijd nemen om zowel naar de specifieke behoeften van het kind als naar de specifieke behoeften van de ouder te kijken. Ouders van kinderen boven de 4 jaar weten niet goed waar zij terecht kunnen voor formele ondersteuning bij de opvoeding. Ouders noemen het Bureau Jeugdzorg, jeugdzorginstellingen, de opvoedwinkel en het ziekenhuis.

Deelvraag 2: Wat zijn redenen voor ouders om geen gebruik te maken van

- *het aanbod van informele opvoedingsondersteuning?*
- *het aanbod van formele opvoedingsondersteuning?*

Ouders geven aan dat er onderwerpen zijn waar zij het in hun informele netwerk niet over hebben. Deze taboeonderwerpen, die in de focusgroepen aan de orde kwamen, waren: 1) het geven van een tik (vanwege overbelasting terwijl je weet dat het niet goed is), 2) het hebben van relatieproblemen en de invloed daarvan op de kinderen (als de omgeving geen weet heeft van de relatieproblemen) en 3) wanneer ouders een moeilijke periode meemaken waarin (een van) de kinderen zich ineens heel anders is gaan gedragen.

Ouders zoeken niet snel 'hulp'; dat is geen goede term voor ouders die vragen hebben. Hulp zoek je als je een probleem hebt. En wanneer wordt het hebben van een vraag of het zitten in een moeilijke situatie een probleem?

Geen van de ouders zou opvoedingsondersteuning gaan zoeken bij Bureau Jeugdzorg of jeugdzorginstellingen. Dit vanwege het negatieve imago dat Bureau Jeugdzorg en jeugdzorginstellingen hebben gekregen rond uithuisplaatsing van kinderen.

Ouders zijn bang voor dossiervorming. Ze vrezen dat een dik dossier negatief kan uitpakken voor hun kind(eren).

Deelvraag 3: In hoeverre en op welke punten sluit het Nederlandse (in)formele aanbod van opvoedingsondersteuning (niet) aan bij de vragen en behoeften die ouders hebben?

Op basis van de antwoorden op de deelvragen 1 en 2 kunnen we concluderen dat de ouders uit de focusgroepen over het algemeen binnen hun informele netwerk praten over de opvoeding, en dat ouders meestal voldoende hebben aan de informele steun die deze bekenden hen bieden. Wel geven ouders aan behoefte te hebben aan scholen waar ruimte is voor informeel onderling contact tussen de ouders, de leerkracht en de kinderen die bij hun eigen kind in de klas zitten.

Naast informele opvoedingsondersteuning geven ouders aan ook af en toe behoefte te hebben aan formele ondersteuning. Alhoewel veel ouders deze behoefte uiten, bleek dat maar weinig ouders ook daadwerkelijk deel had genomen aan formele ondersteuning in welke vorm dan ook. Redenen hiervoor zijn onder andere dat het beschikbare aanbod niet bekend is, dat veel vormen ingepland moeten worden terwijl je vaak ad hoc een antwoord wilt, en dat er een taboe heerst op het zoeken van formele ondersteuning. Er wordt dan al snel gedacht in termen van problemen in plaats van vragen en zorgen over opvoeding.

5 Expertmeetings

Naast het literatuuronderzoek, de enquête en de focusgroepen, zijn er twee expertmeetings gehouden. Deze expertmeetings waren bedoeld om antwoord te krijgen op de volgende deelvragen:

- Wat zijn volgens experts succespunten van de bestaande vormen van (in)formele opvoedingsondersteuning die verder benut kunnen worden?
- Wat zijn volgens experts knelpunten van de bestaande vormen van (in)formele opvoedingsondersteuning die verbeterd kunnen worden?
- Hoe komt het volgens experts dat de bestaande vormen van (in)formele opvoedingsondersteuning weinig ouders bereiken?

In de eerste expertmeeting is vooral ingegaan op verschillende vormen van opvoedingsondersteuning en wat daarvan de succesformules en knelpunten zijn. In de tweede expertmeeting is meer de nadruk gelegd op de vraag hoe opvoedingsondersteuning te normaliseren is en hoe een groot bereik onder ouders kan worden bewerkstelligd. In de eerste meeting zijn zoveel mogelijk inhoudelijke experts bij elkaar gebracht, in de tweede expertmeeting zaten ook experts die bekend staan om hun marketing en/of het bereiken van grote groepen ouders. De gegevens uit de twee expertmeetings vullen elkaar dan ook aan. In bijlage 4 staat inhoudelijke informatie over de experts. In dit hoofdstuk een selectie van de ideeën uit beide expertmeetings.

5.1 Resultaten

5.1.1 Doelen van opvoedingsondersteuning

Hoogleraar opvoedkunde Jo Hermanns noemde opvoedingsondersteuning ooit 'ondersteunend meelopen'. Opvoedondersteuners hebben niet meteen de vraag van ouders helder, en kunnen dus ook niet meteen een antwoord paraat hebben. Eenvoudige recepten bestaan niet, en een antwoord hangt voor een belangrijk deel af van het doel dat de ondersteuning moet dienen. Gaat het primair om het gedrag van de kinderen? Of is het uiteindelijke doel de opvoedingscompetentie en het opvoedingsgedrag van de ouders te helpen veranderen? In algemene zin is het zinvol niet alleen de vraag te stellen: 'wat heeft het kind eraan?' maar juist ook: 'wat heeft de ouder eraan?'

Het risico bestaat dat opvoedingsondersteuning te veel wordt afgerekend op de uitkomsten met betrekking tot het gedrag van het kind. Ouders en kinderen zouden echter – ook vanuit de overheid – de boodschap moeten krijgen dat ze mogen zijn zoals ze zijn, met inachtneming van bepaalde waarden en normen. Als vanuit de opvoedingsondersteuning te veel met het spreekwoordelijke vingertje wordt gezwaaid, wordt 'opvoeden' moeilijker, ingewikkelder en onnodig minder leuk.

5.1.2 De positieve kant van opvoeden benadrukken

Opvoeden is een leerproces. Opvoedingsondersteuning kan helpen dit proces weer op gang te krijgen als het dreigt vast te lopen. Opvoeden is een ontdekkingstocht en iedereen loopt daarbij wel eens tegen een groot of klein probleem aan. Het is

belangrijk om dergelijke situaties niet te snel te problematiseren. Opvoeden is geen vak waarvoor je door moet leren en examens moet doen. Sluit aan bij de kracht van ouders, op wat ze allemaal wél kunnen. En benadruk dus ook vooral wat er goed gaat en wat hun kind al wél goed doet. Daardoor voelen ouders zich bemoedigd: ze hoeven in hun opvoeding niet alles anders te doen, maar kunnen aan een paar zaken specifiek werken. Dat vergt een aanpak op maat: sommige ouders hebben veel aan een cursus, anderen hebben voldoende aan een kort adviesgesprek of een paar tips.

De nadruk op de positieve kant kan ook terugkomen in de aanduiding van een interventie. Een cursusnaam als 'Lastig kind? verander zelf!' is veel minder wervend dan 'Positief en creatief opvoeden'. Maar zelfs een aanduiding als 'opvoedcursus' is niet altijd de handigste. Een 'themabijeenkomst' komt soms beter aan.

5.1.3 Informele netwerkvorming

Ouders kunnen veel steun ervaren vanuit hun informele netwerk. Niet alleen voor antwoorden op hun opvoedvragen, maar juist ook vanwege heel praktische ondersteuning. Sommige ouders zijn bijvoorbeeld geholpen als er oppas is voor hun kind, zodat ze even andere dingen kunnen doen en daardoor wat op adem kunnen komen.

Om dergelijke steun te bevorderen, zijn simpele ontmoetingsplekken nodig. Supermarkten, horecagelegenheden en speeltuinen zijn plaatsen waar mensen elkaar tegenkomen. Maar ook een kookavond op de buitenschoolse opvang kan een idee zijn. Tijdens het koken raken ouders met anderen in gesprek. Zo bereik je de groep ouders die niet naar een thema-avond of een cursus komen. Een andere laagdrempelige ontmoetingsplek zijn de inloopochtenden in wijkcentra. Bij een bakje koffie stellen ouders makkelijker een vraag.

De kinderopvang speelt een belangrijke rol bij het stimuleren van informele netwerkvorming. Ouders die hun kind naar de crèche of de buitenschoolse opvang brengen, komen niet alleen deskundige leidsters tegen, maar ook 'ervaringsdeskundigen'. De zogeheten 'voorscholen' hebben een vergelijkbare functie. Onderdeel van hun aanpak is immers nadrukkelijk het betrekken van ouders. Ouders blijven 's ochtends in de groep en spelen met de kinderen. Daardoor komen ze ook op informele wijze met elkaar in gesprek over opvoeden.

Een andere methodiek om informele netwerkvorming te bevorderen is het organiseren van thuisworkshops. Daar komen groepen vriendinnen bij elkaar, die in een veilige sfeer van elkaar kunnen horen dat iedereen wel eens tegen dezelfde dingen aanloopt. Tevens worden met datzelfde doel soms ook 'jonge vadersborrels' georganiseerd.

Programma's als Home Start, Moeders Informeren Moeders en Eigen Kracht maken veel gebruik van het stimuleren van het informele netwerk van ouders, zodat het effect na beëindiging van het programma nog in stand kan blijven.

Overigens is een deel van de functie van de hier genoemde ontmoetingsplekken overgenomen door internet.

5.1.4 De rol van maatschappelijke partners

Naast het informele netwerk en de formele opvoedingsondersteuning, is er een duidelijk rol van maatschappelijke partners, bijvoorbeeld sportverenigingen en het onderwijs.

Veel sportverenigingen zijn heel bewust bezig met het thema 'opvoeden', vooral via het met kinderen en jongeren werken aan normen- en waardenbesef op het speelveld. In strikte zin gaat het daarbij niet om de directe opvoedingssituatie, maar wel om leren 'samenleven'.

Scholen spelen ook al een rol in de lokale gemeenschap en willen meer doen dan zorgen voor goede cijfers bij hun leerlingen. Er zijn ROC's die bij leerlingen op huisbezoek gaan als ze dreigen uit te vallen. Aanvankelijk zijn ouders soms terughoudend om iemand van school op bezoek te krijgen. Maar als het gepresenteerd wordt als een manier om hun kind te helpen bij het halen van het diploma, vinden zij het vaak een goed idee. Het gaat dan nadrukkelijk niet om het opzoeken van gezinnen waar het thuis heel slecht gaat, maar juist om het in gesprek raken met ouders die af en toe tegen een probleem aanlopen.

5.1.5 Publiek-private samenwerking

Bedrijven nemen ook hun verantwoordelijkheid. Zo heeft het populaire internetforum Ouders Online inmiddels een *joint venture* KPN onder de noemer 'Mijn kind online'. Inmiddels verzorgen acht mensen ouderavonden, workshops en seminars over internet en opvoeden. Ook traint Ouders Online KPN-medewerkers zonder specifieke pedagogische opleiding om ouderavonden over dit onderwerp te geven op de school waar hun eigen kinderen op zitten.

De Rabobank is ingehaakt op dit initiatief en huurt Ouders Online vaak in voor bijeenkomsten voor de leden van deze coöperatieve bank. De Rabobank maakt er 'gezellige avonden' van, waar ook bekende gezichten een bijdrage aan leveren. Deze formule is eenvoudig door andere bedrijven op te pikken.

Een bedrijf als de Hema helpt zijn medewerkers bij het zoeken naar een evenwichtige balans tussen werk en gezinsleven.

5.1.6 De populariteit van Schatjes!

Het tv-programma 'Schatjes!' heeft inmiddels vijf seizoenen gedraaid en trekt ongeveer één miljoen kijkers. Veel ouders geven aan dat ze liever bij Schatjes! op tv komen dan dat ze naar Bureau Jeugdzorg zouden gaan. De jeugdzorg heeft een slecht imago: veel mensen hebben het gevoel dat je naar Bureau Jeugdzorg gaat als er écht iets mis is. Je bent een 'probleemgeval', en misschien worden je kinderen er zelfs wel 'afgepakt'. Het lijkt erop dat Schatjes! daar iets aan heeft kunnen veranderen. Deelnemers aan het programma blijken gerustgesteld te zijn en menen dat Bureau Jeugdzorg niet zo 'eng' is. Terecht, menen experts, want Bureau Jeugdzorg biedt ook laagdrempelige zorg. Je kunt er zo naar binnen lopen, maar dat weten veel mensen niet.

Schatjes! heeft een groot bereik, maar sommigen vragen zich af wat het uiteindeijke effect is. Veel mensen blijken weg te zappen zodra de presentatoren met hun opvoedingstips komen. Het lijkt erop dat veel ouders geen zin hebben in een appèl om hun eigen opvoedgedrag te veranderen. Grondig onderzoek hiernaar ontbreekt echter.

Sommige experts zetten vraagtekens bij de aanpak die in Schatjes! wordt gepresenteerd. De boodschap aan ouders is erg simpel: als je deze paar regels toepast, dan luistert je kind vanzelf. Maar als deze regels niet werken bij jouw kind, wie heeft er dan gefaald?

5.1.7 De lage drempel van internet

Ouders die met hun vragen niet in eerste instantie naar familie of burens gaan, vinden het vaak prettig een website op te zoeken om hun vragen te stellen. Via internet wordt een grote groep ouders bereikt. Ouders Online biedt zowel informele als formele ondersteuning aan ouders, vanuit de visie dat ouders gebruik moeten (kunnen) maken van hun eigen kracht. Op Ouders Online worden per maand ongeveer tweeduizend vragen gesteld aan zes deskundigen. Vanwege de vele vragen is inmiddels een samenwerkingsverband met Korrelatie gestart. Er is een interactief gedeelte, een forum waar ouders elkaar ondersteunen.

Overigens hebben ook sites als www.positiefopvoeden.nl (Amsterdam) en www.opvoedendoejezo.nl een groot bereik.

5.1.8 Verplicht stellen van opvoedingsondersteuning?

Experts zijn huiverig voor het verplicht stellen van opvoedingsondersteuning. Een belerende aanpak werkt meestal contraproductief. Zij zien meer heil in het verleiden van ouders om gebruik te maken van een als vanzelfsprekend ervaren aanbod. In Zweden heeft men dat bijvoorbeeld gedaan door sterk in te zetten op het aanbieden van positieve opvoedingsalternatieven. Dat gebeurde in het kader van het wettelijke verbod op het slaan van kinderen, dat in Zweden in de jaren '70 van kracht werd. 'Slaan mag niet meer, maar wat doe je dan wél?' In Zweden vindt vrijwel iedereen het inmiddels vanzelfsprekend om op cursus te gaan.

Het ideaal zou kunnen zijn dat het leren opvoeden een onderdeel wordt van ieders persoonlijke ontwikkeling. Er moet geen imago aan kleven dat leren opvoeden alleen iets zou moeten zijn voor ouders in probleemgezinnen. Dat kan bijvoorbeeld door het onderdeel te laten zijn van een integrale aanpak, zoals in 'Triple P'. Daarbij zijn alle instellingen betrokken die te maken hebben met 'zorg voor jeugd'. Er zijn vijf niveaus van ondersteuning: van massamediale campagnes (niveau 1) tot individuele gezinshulp aan huis, bedoeld voor probleemgezinnen (niveau 5).

5.1.9 Kansrijke methodieken

Er zijn uiteenlopende methodieken die door experts kansrijk worden geacht. Maar niet iedere aanpak is voor alle ouders geschikt. Het is essentieel onderscheid te maken tussen groepen ouders en kinderen.

'Video home training' is een methode die al veel wordt ingezet. Geïnspireerd op het tv-programma Schatjes! is het te overwegen daaraan de 'oortjesmethode' toe te voegen. Daarmee wordt een ouder via een koptelefoon (een 'oortje') door een bepaalde situatie gecoacht. Ouders ervaren zo onmiddellijk wat er gebeurt. Ze voelen zich in hun eigen kracht bevestigd omdat ze constant horen dat ze het goed hebben gedaan.

Een vergelijkbare coachingsmethode is 'spitsuurbegeleiding'. Daarbij zitten pedagogen klaar die mensen coachen bij wie in huis vrijwillig camera's zijn geplaatst. Zij kunnen ouders door een moeilijke situatie heen loodsen. Thuisworkshops ('Tupperwareparty's') over opvoeding zijn een veelzijdige manier om aan huis en in vertrouwde kring opvoedingsondersteuning te bieden.

Laagdrempeligheid is te bereiken door in wijken 'aanloopplekken' te creëren, bijvoorbeeld in de toekomstige Centra voor Jeugd en Gezin. Ouders kunnen elkaar daar ontmoeten. De insteek zou 'persoonlijke groei' kunnen zijn.

5.2 Samenvatting en conclusies

In dit hoofdstuk is specifiek ingegaan op drie deelvragen. Hieronder werken we per deelvraag volgen conclusies uit op basis van de resultaten uit de twee expertmeetings.

Deelvraag 1: Wat zijn volgens experts succespunten van de bestaande vormen van (in)informele opvoedingsondersteuning die verder benut kunnen worden?

Het informele netwerk is voor veel ouders direct beschikbaar: face-to-face, via de telefoon of via internet. Het informele netwerk van ouders bestaat volgens experts meestal uit de partner, vrienden met kinderen, familie en contacten via internetfora.

Volgens experts heeft het informele netwerk verschillende functies. Een deel van het informele netwerk zorgt voor emotionele steun, een (ander) deel voor ontspanning en praktische hulp, en bij weer een (ander) deel leggen ouders hun vragen neer.

Door informele, gezellige ontmoetingsplaatsen te creëren op plekken waar ouders elkaar tegenkomen, kan informele netwerkvorming gestimuleerd worden. Voorbeelden van dergelijke plekken zijn supermarkten, horecagelegenheden, de kinderopvang/crèche, peuterspeelzalen/voorscholen, scholen, speeltuinen, het consultatiebureau en op internet.

Tijdens formele groepsbijeenkomsten voor ouders (zoals spreekuren op consultatiebureaus en ouderavonden op scholen) kan aandacht besteed worden aan informele netwerkvorming tussen de aanwezige ouders.

Particuliere initiatieven (zoals een 'jonge vadersborrel') zijn kansrijk.

Het is te overwegen om naar Amerikaans voorbeeld ouders standaard de mogelijkheid te bieden om aan het begin van de gesprekken op het consultatiebureau vragen te stellen over opvoeding en ontwikkeling en om hun zorgen te uiten. Dat kan aan de hand van een korte vragenlijst met meest gestelde vragen en meest geuite zorgen.

Het herinvoeren van jaarlijkse huisbezoeken van leraren op basisscholen en mentoren op middelbare scholen, bevordert informeel contact tussen ouders en leerkracht. Dit is goed voor het opbouwen van een vertrouwensband, niet alleen met de (mogelijke) probleemgezinnen, maar met alle ouders. Het geeft aanleiding om over de voortgang van een kind op school te praten, maar ook over wat de school én de ouders voor elkaar kunnen betekenen in de opvoeding.

Kookavonden, bijvoorbeeld op de buitenschoolse opvang, zijn ideale gelegenheden waar verschillende ouders met elkaar in contact komen. Zo kan ook een betere vertrouwensband ontstaan met de betrokken professionals.

Het organiseren van thuisworkshops over opvoeden voor vriendinnengroepen of bevriende vadersgroepen, onder leiding van een goed getrainde professionals, kan informeel praten over opvoeden stimuleren. Bevriende ouders krijgen zo tips van een professional én van elkaar.

Laagdrempelige, gezellige inlooppunten in wijken kunnen kansrijk zijn. Op deze plekken moeten professionals werken die ogen en oren hebben in de wijk, die weten wat er speelt en die met groepen ouders kunnen praten over verschillende thema's op het gebied van persoonlijke ontwikkeling, waaronder opvoeding.

Voor risicogezinnen worden diverse interventies uitgevoerd die gericht zijn op het stimuleren van informele netwerkvorming. Voorbeelden van zulke programma's zijn Home Start en Moeders Informeren Moeders.

Er zijn verschillende websites ontwikkeld voor ouders, vaders of moeders die informatie bieden over opvoeden. Sommige websites bieden alleen formele ondersteuning, zoals informatie en de mogelijkheid tot het stellen van vragen

aan professionals via e-mail en/of chat. Andere sites bieden informele ondersteuning, zoals internetfora waar ouders op elkaar kunnen reageren.

Er zijn diverse tv-programma's over opvoeden waarin opvoedtips worden gegeven aan ouders. Deze tv-programma's zijn populair en helpen mogelijk bij het verbeteren van het imago van de jeugdzorg. Het tv-programma *Schatjes!* werkt bijvoorbeeld samen met Bureau Jeugdzorg.

Er zijn verschillende tijdschriften die zich richten op ouders, vaders of moeders en deze tijdschriften zijn redelijk populair.

Er zijn diverse boeken over opvoeden ontwikkeld die redelijk populair zijn.

Sportverenigingen kunnen ook een rol spelen als mede-opvoeders. Dat stimuleert de maatschappelijke discussie over opvoeden.

Opvoedingsondersteuning voor werknemers van bedrijven. Voorbeelden zijn de thema-avonden van de Rabobank,, het samenwerkingsverband van Ouders Online met KPN over internet en opvoeden en opvoedingsondersteuning als onderdeel van de CAO bij de Hema.

Met verschillende soorten en vormen van opvoedingsondersteuning worden verschillende subdoelgroepen aan ouders bereikt. Het is nog onvoldoende duidelijk welke ouders met welke interventies bereikt worden.

Deelvraag 2: Wat zijn volgens experts knelpunten van de bestaande vormen van (in)formele opvoedingsondersteuning die verbeterd kunnen worden?

In sommige informele netwerken wordt makkelijk is geroddeld. Internetfora waarop men anoniem een verhaal of vraag kwijt kan, zouden dan uitkomst kunnen bieden. Het 'fysieke' informele netwerk moet dan wel beschikbaar zijn voor praktische hulp (zoals oppassen en koken) en ontspanning (avondje uit).

Het is nog onvoldoende duidelijk welke ouders worden bereikt met welke vormen van opvoedingsondersteuning. Dat geldt zowel voor informele opvoedingsondersteuning als voor formele opvoedingsondersteuning.

Van veel veelgebruikte interventies op het gebied van opvoedingsondersteuning is niet bekend wat de effecten zijn.

Ook is niet bekend welke interventies geschikt zijn voor welke groepen ouders.

Er is nog onvoldoende coördinatie in de implementatie van effectief gebleken interventies. Er wordt gewerkt aan een overzicht van alle effectieve jeugdinterventies, maar er is geen geld voor een goede inbedding van de beschikbare bewezen effectieve interventies op het gebied van opvoedingsondersteuning.

Deelvraag 3: Hoe komt het volgens experts dat de bestaande vormen van (in)formele opvoedingsondersteuning weinig ouders bereiken?

Het aanbod aan formele opvoedingsondersteuning is onvoldoende bekend, slecht zichtbaar en niet algemeen beschikbaar. Ouders weten niet waar zij terecht kunnen met vragen over opvoeden.

Er bestaat een taboe rond het zoeken van ondersteuning bij de opvoeding. Veel ouders gaan pas op zoek naar (formele) ondersteuning als men een probleem ervaart, maar amper met vragen of zorgen. Er is een open cultuur nodig, waarin het vanzelfsprekend wordt om steun te zoeken bij het opvoeden van kinderen. Bekende en vertrouwde (landelijke) gezichten zouden hierbij een rol kunnen spelen.

Opvoeden moet niet geproblematiseerd worden; de positieve kant van opvoeden moet voorop staan. Nu komt opvoedingsondersteuning te veel naar voren als iets dat je nodig hebt als het fout gaat in de opvoeding, terwijl opvoedingsondersteuning ook gezien kan worden als een manier om opvoeden leuker en gemakkelijker te maken.

Opvoedingsondersteuning wordt niet laagdrempelig genoeg aangeboden (of de beschikbare laagdrempelige vormen van opvoedingsondersteuning zijn niet bekend genoeg). Dat vraagt om een breed beschikbaar, variërend van informele ontmoetingsplaatsen, websites over opvoedingsondersteuning, opvoedtelefoons, thema-avonden, inlooppunten in wijken, thuisworkshops en cursussen tot intensieve gezinsbegeleiding.

6 Opvoedingsondersteuning in het buitenland

Voor dit onderzoek is ook een internationale literatuurscan gedaan. Daarmee wilden we antwoord krijgen op de volgende deelvraag:

- Welke initiatieven of vormen van opvoedingsondersteuning zijn er in het buitenland die voor Nederland interessant zouden kunnen zijn?

In dit hoofdstuk worden vier best practices uit het buitenland beschreven. Ze zijn gerangschikt van informeel naar formeel:

- Bevorderen en ondersteunen van het informele netwerk van ouders (6.1)
- Opvoedingsondersteuning op tv en internet: (6.2)
- Het delen van de opvoeding met andere opvoedingspartners: Zweden (6.3)
- Laagdrempeligheid, beschikbaarheid, zichtbaarheid en gebruik van opvoedingsondersteuning: Groot-Brittannië (6.4)

Verder zijn ter inspiratie in bijlage 2 twee overzichten opgenomen van effectieve buitenlandse interventies op het gebied van opgroei- en opvoedingsondersteuning die (nog) niet in Nederland worden toegepast. Het eerste overzicht is gebaseerd op een eerste deelstudie over programma's in pedagogische basisvoorzieningen (Veen, Vergeer, van Oenen, Glaudé & Breetvelt, 2007). Deze studie is in 2006-2007 uitgevoerd om als richtlijn te dienen voor de programmering van het ZonMw-onderzoeksprogramma Jeugd. In het eerste overzicht staan drie interventies die universeel worden ingezet:

- Mentoring programs
- Community schools
- Framework SEL/SEAL: Social and Emotional (Academic) Learning Programs

Deze drie programma's worden alle uitgevoerd op en rond scholen, maar zijn daar voor ons onderzoek niet specifiek op uitgezocht. Ze zijn gericht op het 'opvoeden' van kinderen. De nadruk ligt bij deze drie programma's niet alleen op academische vaardigheden, maar ook op de emotionele en sociale ontwikkeling van kinderen. Hiermee worden scholen (en in het geval van brede scholen ook de buurtbewoners) medeopvoeder naast de ouders.

In het tweede overzicht in de bijlage staan interventies gericht op ouders en kinderen die behoren tot risicogroepen of bij wie zich al beginnende problemen manifesteren. Deze 23 interventies komen uit een tweede deelstudie voor de programmering van het ZonMw-onderzoeksprogramma Jeugd (Klein-Velderman, Hosman & Paulussen, 2007). Het gaat alleen om interventies die zich (ook) op ouders richten:

- Chicago Child-Parent Centers Project
- Children of Divorce Parenting Program/New Beginnings Program (NBP)
- Collaborative Divorce Project
- Coping Power Program
- Court-based custody mediation programme
- Dads for Life (DFL)
- DARE to be You
- Family Bereavement Program (FBP)

- FAN
- Parent-Child Interaction Training (PCIT)
- Parenting Through Change Program (PTC)
- Partners for Learning
 - Abecadarian Project
 - CARE
 - Infant Health and Development Program (IHDP)
- Project Succes
- Single Parents Support Group (SPSG)
- Social Effectiveness Therapy for Children (Set-C)
- STARS for Families
- STAR
- Syracuse University Family Development Research Programme
- Toddler-Parent Psychotherapy (TPP)
- Urban Youth Connection
- Watch, Wait & Wonder (WWW)
- (Field e.a., 2000)
- (Rotheram-Borus e.a., 2001)

In het tweede overzicht in de bijlage is meer informatie te vinden over deze 23 programma's.

6.1. Bevorderen en ondersteunen van het informele netwerk

6.1.1 Inleiding

In alledaagse omstandigheden krijgen kinderen en volwassenen aanzienlijke sociale steun van familie, buren en vrienden op school of op het werk. Ouders en kinderen rekenen op deze mensen voor advies, informatie, materiële ondersteuning en emotionele stabiliteit, vooral in moeilijke situaties. Met name in stressvolle situaties hebben mensen behoefte aan sociale steun vanwege de vriendschap, concrete begeleiding, materiële hulp en het objectieve perspectief dat anderen kunnen bieden. Jammer genoeg zijn de personen die het meest behoefte hebben aan sociale steun, vaak de meest geïsoleerde mensen (Thompson & Ontai, 2000).

Sociale steun kan stress helpen voorkomen en biedt bescherming tegen stress in alledaagse omstandigheden. Het is dan ook niet verrassend dat veel therapeutische en preventieve programma's sociale steun benutten om problemen bij kinderen en in gezinnen te voorkomen en tegen te gaan. Deze programma's maken bijvoorbeeld gebruik van huisbezoeken, groepstherapie voor kinderen en volwassenen, sociale vaardigheidstraining, 'peer counseling', oudereducatieprogramma's met behulp van 'peers' en therapeutische voorschoolse programma's. (Thompson & Ontai, 2000).

Sociale steun van familie, buren, formele hulpverleners (zoals sociaal-werkers en therapeuten) of anderen kan helpen om de interactie tussen ouder en kind te verbeteren, of het opvoedingsgedrag van ouders te veranderen. De (in)formele hulpverleners kunnen model staan voor ander gedrag of voor gewenste relationele patronen. Ook kunnen ze een uitlaatklep bieden voor stress (die anders op de kinderen afgereageerd wordt). En ze kunnen verwachtingen van ouders helpen afstemmen op het ontwikkelingsniveau van het kind (Thompson & Ontai, 2000). Dergelijke sociale steun aan ouders, die preventief bijdraagt aan de

(psychologische) gezondheid van kinderen, kan geboden worden via natuurlijke sociale netwerken, via oudereducatie of in 'peer support groups'. Bovendien bieden de 'helpers' kinderen een alternatieve bron van emotionele steun, waardoor de kinderen weerbaarder kunnen worden tegenover moeilijke gezinsomstandigheden (Masten & Coatsworth, 1995)². Ten derde is sociale steun belangrijk omdat de sociale isolatie van gezinnen met problemen een risicofactor kan zijn voor kindermishandeling en andere problemen.

Er bestaat veel vertrouwen in de inzet van sociale steun, maar ook goed ontworpen programma's die sociale steun proberen te bevorderen leiden op een langere termijn niet aantoonbaar tot substantiële verbeteringen in het functioneren van kind of gezin. Het bieden van ondersteunende interventies is in theorie makkelijk, maar lijkt moeilijk in praktijk te brengen (Thompson & Ontai, 2000).

Interventies die sociale steun bevorderen moeten een enorm breed gebied omvatten. Veel informele hulpverleners vinden het relatief makkelijk om emotionele en praktische steun te bieden aan ouders, maar het is moeilijker om mogelijk 'verkeerd' gedrag van ouders aan de orde te stellen. En dat is juist cruciaal bij het helpen van kinderen in (probleem)gezinnen. Uit Korbins studies (1989, 1995) naar moeders die veroordeeld waren wegens dodelijke kindermishandeling, blijkt dat familieleden, vrienden en buren de tekenen van het niet goed functioneren van de ouders over het hoofd zagen en de signalen van mishandeling negeerden. Ze waren te veel bezig om niet-kritische emotionele steun te geven en de betreffende moeder gerust te stellen over haar goede intenties.

Het is moeilijk om alle (levens)gebieden die door 'sociale steun' aan ouders positief bevorderd zouden kunnen worden, met elkaar in verband te brengen. Bovendien kunnen de behoeften van ouders en kinderen van elkaar verschillen, terwijl helpers behulp van sociale steun aan de behoefte van beiden tegemoet moeten komen (Thompson & Ontai, 2000).

6.1.2 Voorbeelden uit de praktijk

Ouders en kinderen kunnen informele sociale steun krijgen op verschillende plaatsen: thuis, op het schoolplein en in school, bij de kinderopvang, in de wachtkamer van het consultatiebureau, op de werkplek van de ouder, op de sportclub van ouder of kind et cetera. Ook zijn er uiteenlopende bronnen van sociale steun: de partner, bevriende ouders, familie en de schoolpleinouders. Een collega kan steun bieden bij eisen die op het werk worden gesteld, een buurvrouw kan af en toe op het kind passen en vrienden met kinderen en familieleden zijn beschikbaar voor advies en informatie. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor informele steun via face-to-face contact (Walker & Riley, 2001), via internetfora (Scharer, 2005) en via de telefoon (Mertensmeyer & Fine, 2000).

Er is weinig wetenschappelijke literatuur gevonden waarin grootschalig interventies worden ingezet om het informele netwerk van ouders te versterken. De internationale wetenschappelijke literatuur over het stimuleren van informele sociale steun via interventies is voor een groot deel gericht op ouders die behoren tot een risicogroep, zoals alleenstaande tienermoeders en ouders in

² Verwijzing uit: Thompson & Ontai, 2000.

achterstandswijken (Green, Furrer & McAllister, 2007). Er zijn verscheidene interventies voor risicogroepen die zich onder andere richten op het versterken van het informele netwerk, zoals de twee huisbezoekprogramma's het 'Nurse Home Visiting Program' (Olds, Kitzman, Cole & Robinson, 1997) dat in Nederland wordt uitgevoerd onder de naam 'Voorzorg' en 'Home Start'³.

In de niet-wetenschappelijke en in de beschrijvende wetenschappelijke literatuur zijn voorbeelden te vinden van manieren om informele sociale steun in het algemeen te bevorderen. Daarnaast hebben ouders en experts in ons onderzoek hiervoor suggesties gedaan (zie de hoofdstukken 4 en 5 en bijlage 1). De effecten van het bevorderen van informele sociale steun in gezinnen zonder ernstige problemen is weliswaar niet (goed) onderzocht, maar er zijn wel de nodige initiatieven op dat terrein ontwikkeld.

In Engeland en Australië organiseert men 'support groups' voor ouders en 'play groups' voor kinderen, soms gelijktijdig. Ouders zijn vaak welkom bij de play groups, waar zij in contact kunnen komen met andere ouders. Verder zijn er in Engeland landelijk al zo'n honderd zogeheten 'baby cafés'⁴ waar aanstaande ouders en ouders met jonge kinderen terecht kunnen bij andere ouders en professionals met vragen over borstvoeding geven. Ook kunnen (aanstaande) ouders hier terecht om informeel te kletsen met andere (aanstaande) ouders.

In Nederland zijn er drie 'baby cafés' bekend: een 'borstvoedingscafé' in café Seven2Seven te Utrecht, het borstvoedingscafé 'maMMa' in café Van Kinsbergen te Apeldoorn en een 'baby café' in café Tante Truus te Almere. Deze cafés zijn 'baby café' tijdens bepaalde inloepochtenden. Dat deze cafés alleen 's ochtends baby café zijn - en niet eens op alle ochtenden - maakt de beschikbaarheid, toegankelijkheid en laagdrempeligheid van de Nederlandse baby cafés een stuk lager dan wanneer een café zich helemaal toespitst op jonge (aankomende) ouders (zoals in Engeland).

Uit een kwalitatief onderzoek naar een internetforum van Net Clinic, bedoeld voor zwangere vrouwen, bleek dat ouders niet alleen informatie met elkaar uitwisselden en hun bezorgdheid met elkaar konden delen. In sommige gevallen leidden contacten via het forum ook tot praktische steun zoals het naar een ziekenhuis brengen van een aanstaande moeder die zelf geen vervoer had (Kouri, Turunen, Tossavainen & Saarikoski, 2006).

Resumerend

Het bevorderen van informele sociale netwerkvorming maakt deel uit van verschillende interventies. De gedachte erachter is dat het informele netwerk ook na een interventie blijft bestaan en steun en advies kan blijven geven. Probleem is wel dat het informele sociale netwerk verschillende functies vervult, waarvan sommige elkaar kunnen conflicteren. Voorbeelden van laagdrempelige initiatieven zijn support groups, play groups, baby cafés en internetfora op websites over opvoeding en ontwikkeling.

³ Zie voor een beschrijving van de interventies het schema in bijlage 2).

⁴ Zie www.thebabycafe.co.uk.

6.2. Opvoedingsondersteuning via televisie en internet

Op de Nederlandse televisie zijn verscheidene programma's te zien die zich richten op ouders en het opvoeden van kinderen. Voorbeelden zijn: *Schatjes!* (EO), *de Opvoedpolitie* (SBS6), *Opvoeden doe je zo!* (KRO) en EHBO: *Eerste Hulp Bij Opvoeden* (RTL4). Ook in het buitenland (Engeland en Amerika) zijn diverse televisieprogramma's uitgezonden over opvoeden. Uit onderzoek blijkt dat deze programma's een hoog bereik hebben onder de algemene bevolking.

Er is slechts één televisieprogramma onderzocht op effecten, en wel met positief resultaat: *'Driving Mum and Dad Mad'* dat in Engeland door ITV is uitgezonden en waar ruim 4 miljoen mensen naar keken. Het eerste onderzoek startte in februari 2005, twee weken voordat het programma voor het eerst uit zou worden gezonden. In het programma werden over een periode van zes weken vijf families gevolgd die deelnamen aan een *evidence based* Triple P-opvoedprogramma geleid door de Australische professor Matt Sanders. Voorafgaand aan de serie vulden 500 ouders vragenlijsten in over de veranderingen bij hun kind, het functioneren van het gezin en van de ouder zelf.

Er werden twee groepen ouders onderzocht: ouders in een standaard-groep werden alleen aangemoedigd om het tv-programma te bekijken. Ouders in een zogeheten uitgebreide conditie kregen een Triple P-zelfhulpboek met specifieke begeleiding, activiteiten en dagboeken voor gezinnen. Deze groep werd gevraagd niet alleen het programma te bekijken, maar ook gedurende twaalf weken met dit boek te werken. Zij werden wekelijks via e-mail aangemoedigd om te letten op bepaalde aspecten uit de afleveringen van *'Driving Mum and Dad Mad'* en hadden beschikking over een e-mail hulplijn die door Triple P Brisbane werd bemand. Beide groepen ouders konden zogeheten *'Triple P tip sheets'* downloaden, die hoorden bij elke aflevering van het televisieprogramma. In het kader van het eerste onderzoek, vulden de deelnemende gezinnen twaalf weken na de start van het programma per e-mail een tweede vragenlijst in. Daarin stonden dezelfde vragen als in de eerste vragenlijst. Uit het eerste onderzoek (Calam, Sanders, Sadhnani, & Carmont, 2008b) bleek dat ouders van beide onderzoeksgroepen significante minder naar buiten gericht ('externaliserend') probleemgedrag van hun kind rapporteerden. Ook meldden zij een verbetering in hun eigen opvoedgedrag. Ze gaven minder toe, reageerden minder vaak autoritair, boos of geïrriteerd en hun soms overdreven vertrouwen in 'praten' met hun kind nam af. Ook gaven ouders aan minder angst, depressie en stress te ervaren. Deze effecten waren het grootst in de uitgebreide conditie. De ouders in deze onderzoeksgroep rapporteerden bovendien minder conflicten met hun partner over opvoeden. De grootste verbeteringen traden op bij gezinnen die alle afleveringen hadden gezien. De verbeteringen die direct na de interventie werden vastgesteld, waren ook na zes maanden nog aanwezig.

Het tweede onderzoek naar de effecten van *'Driving Mum and Dad Mad'* (Calam, Miller, Sadhnani, Carmont & Sanders, 2008a) liep van juli 2006 tot juni 2007, en kende een vergelijkbare opzet. Uit dit tweede onderzoek kwamen onder andere de volgende resultaten:

- 270 ouders vulden de eerste vragenlijst in. Ouders rapporteerden vooraf dat hun kinderen veel moeilijk gedrag vertoonden. Vooral moeders deden mee met het onderzoek.

- 123 ouders vulden ook de tweede meting in (uitval: 54,5%), direct na de interventie. Het ging om 73 ouders uit de standaardconditie en 50 ouders uit de uitgebreide conditie. Qua effecten waren er weinig significante verschillen tussen de twee groepen. Over de hele linie traden significante verbeteringen op, behalve op de variabelen die betrekking hadden op de kwaliteit van de relatie met de partner.
- Deelname aan 'The Great Parenting Experiment 2' en het kijken naar 'Driving Mum and Dad Mad' (in combinatie met de 'Triple P tip sheets') leidden in beide onderzoeksgroepen tot significante verbeteringen in door ouders gerapporteerde gedragsproblemen bij de kinderen, opvoedingsproblemen in de praktijk, ouderlijke conflicten, ouderlijke angst en depressie en doeltreffendheid van de aanpak door de ouders.
- De positieve veranderingen waren ook zes maanden na de interventie nog zichtbaar. Ze werden zelfs nog sterker gedurende de follow-up periode. Het programma.

In het tweede onderzoek werden minder verschillen gemeten tussen de twee onderzoeksgroepen. Dit is mogelijk te verklaren doordat de tweede tv-serie langer duurde (tien keer een half uur in plaats van zes keer een half uur), er twee keer herhalingen te zien waren en doordat de website bij de tweede tv-serie meer informatie over opvoeden bevatte (Calam et al., 2008a).

Resumerend

Een televisieprogramma kan dus leiden tot significante en relevante verbeteringen in de opvoeding teweeg brengen. Televisieprogramma's kunnen een groot en gevarieerd publiek bereiken. Gezien het grote bereik, de grote populariteit en de potentie van televisieprogramma's over opvoeden om gedragsverandering in ouders en kinderen te bewerkstelligen, zijn de kosten van een dergelijke interventie relatief laag vergeleken met face-to-face interventies.

6.3. Het delen van opvoedingsverantwoordelijkheid: Zweden

In Nederland lijkt nog sterk sprake te zijn van een 'moederschapsideaal' (Knijn & Verhijen, 1991)⁵ dat 'exclusief' en 'sensitief' is (Tavecchio, 2004): 'Exclusief in die zin dat het andere activiteiten van de moeder uitsluit en sensitief omdat vooral moeders geacht worden warme en liefdevolle relaties met hun kinderen te ontwikkelen. Het zijn vooral moeders die verantwoordelijk gesteld worden voor de gezonde sociaal-emotionele ontwikkeling van hun kinderen en daarmee indirect ook voor de sociale problemen die ontstaan als deze ontwikkeling iets minder evenwichtig verloopt (Plantenga, 2002).' Deze rol en zienswijze van de moeder als primaire verzorger van kinderen is te zien in veel (westerse) landen (Motiejunaite & Kravchenko, 2008). In Zweden is echter sterk ingezet om de opvoeding van kinderen niet alleen op de schouders van de moeders te laten rusten. In Zweden zijn voorwaarden geschapen om de opvoeding te delen met andere opvoedingspartners, zoals vaders, kinderopvang en gastouders. In deze paragraaf wordt daarom het Zweedse familiebeleid uitgelicht als voorbeeld van *best practice*.

In een recent artikel van Motiejunaite en Kravchenko (2008) worden het Zweedse familiebeleid en de consequenties daarvan beschreven. De auteurs geven aan dat

⁵ Uit: Tavecchio (2004).

regelingen rond ouderschapsverlof en kinderopvang twee componenten van sociaal beleid zijn die een directe invloed hebben op de mogelijkheid van vrouwen om betaald werk te doen. Het Zweedse beleid erkent het belang van het delen van de zorgverantwoordelijkheden en doet pogingen om de betrokkenheid van mannen bij de zorg voor kinderen te stimuleren. Bovendien is er onder de Zweden veel steun voor liberale gezinsrollen en voor werkende vrouwen. Deze steun is zelfs nog hoger geworden in de periode van 1994-2002. Steun van de staat voor gelijkheid van vrouwen op de arbeidsmarkt en de continue uitbreiding en verspreiding van het duale zorgmodel lijken impact te hebben op de houding van de bevolking (Motiejunaite & Kravchenko, 2008).

In Zweden bestaan sinds 1937 regelingen voor ouderschapsverlof. Het werd geïntroduceerd als een vorm van 'moederschapsverlof', maar werd later uitgebreid. Daardoor konden beide ouders werken én zorgen voor de kinderen. Van het totale ouderschapsverlof van 68 weken neemt elk van beide ouders in ieder geval acht weken ouderschapsverlof voor zijn of haar rekening. De overige 52 weken kunnen de ouders onderling verdelen. De moeder kan acht weken vóór de geboorte van het kind ouderschapsverlof opnemen en het verlof is geldig totdat het kind 8 jaar wordt. Beide ouders kunnen in deze periode samen 390 dagen betaald ouderschapsverlof opnemen dat in hoogte gerelateerd is aan het salaris (80% van het gemiddelde loon gezien over de laatste twaalf maanden). De overige 90 dagen verlof worden betaald naar het minimumloon (Försäkringskassan, 2002)⁶.

Ter vergelijking: In Nederland kunnen gezinnen vanaf 1 januari 2009, los van de levensloopregeling, gebruikmaken van de ouderschapsverlofkorting (50% van het minimumloon). Daarnaast wordt ouderschapsverlof verruimd naar 26 weken voor beide ouders en het kabinet heeft aangekondigd te willen 'kijken naar flexibilisering van de regeling'. Vóór 2009 konden ouders 13 weken ouderschapsverlof opnemen waarbij ouders alleen een vergoeding kregen als zij deelnamen aan een levensloopregeling (Programmaministerie Jeugd en Gezin, 2008).

De keuze voor een lang ouderschapsverlof wordt ten dele gebaseerd op inhoudelijke argumenten: het is beter voor het kind en beter voor de ouders in een beginfase. Maar ook financiële overwegingen spelen een rol. Eén leidster op drie baby's is in veel landen gebruikelijk en dat maakt babyopvang tot een dure voorziening. Naast de eventuele pedagogische voordelen is een langlopende verlofregeling misschien niet (veel) duurder of zelfs goedkoper dan babyopvang (Tavecchio, 2004).

De organisatie van kinderopvang en het onderwijs is een ander belangrijk onderdeel van sociaal beleid dat voorwaarden schept voor het delen van de opvoedingsverantwoordelijkheid met andere opvoedingspartners. De belangrijkste componenten van kinderopvang zijn de beschikbaarheid, kwaliteit, kosten en duur van de kinderopvang (Motiejunaite & Kravchenko, 2008). In Zweden is de publieke kinderopvang sinds 1996 onderdeel van een onderwijssysteem met een nationaal curriculum, lange openingstijden die samenvallen met werkuren van ouders, het verschaffen van maaltijden en betaalbare kinderopvang. Kinderopvang is beschikbaar voor kinderen van 0-7 jaar en wordt uitgebreid naar oudere kinderen via buitenschoolse opvang. In Zweden is de kinderopvang voor het grootste gedeelte de verantwoordelijkheid van gemeenten in samenwerking met enkele

⁶ Uit: Motiejunaite & Kravchenko (2008).

particuliere organisaties (Motiejunaite & Kravchenko, 2008). Ruim 60% van de Zweedse kinderen in de leeftijd van 0-7 jaar (48% van de 1-2 jarigen en 82% van de 3-5 jarigen) staat ingeschreven bij voorschoolse instellingen. De ouderbijdrage in de kosten voor kinderopvang verschilt per gemeente, maar ligt gemiddeld rond de 20% van de werkelijke kosten (OECD, 2001)⁷.

In het opinieartikel 'Voorbij de moederschoot' (2006) schrijft de Nederlandse pedagoog Louis Tavecchio over de Zweedse aanpak: 'In Zweden heeft de overheid een "curriculum" voor de opvoeding van 0 tot 12-jarigen geformuleerd: een algemeen pedagogisch programma met brede ontwikkelingsdoelen, waarin cognitieve en sociaal-emotionele "doelen" hand in hand gaan en als gelijkwaardig worden beschouwd. Kinderopvang is daar een recht en er is op een vanzelfsprekende manier sprake van overleg tussen de verschillende opvoeders van hetzelfde kind – werkers in de kinderopvang, leerkrachten, ouders – vanuit het besef "wij voeden dit kind met z'n allen op". Daar zijn de leidsters – waaronder ook mannen – opgeleid op tenminste hbo-niveau. En dat is heel goed te verdedigen want de focus van kinderopvang dient gericht te zijn op de ontwikkeling van kinderen.'

Naast kinderopvang bestaat er in veel landen ook een zogeheten gastouderopvang. In Zweden is deze vorm niet zo populair, maar in Denemarken en Finland neemt gastouderopvang een belangrijke plaats in naast de opvang in centra. In Vlaams België is gastouderopvang zelfs de belangrijkste vorm van opvang totdat het kind 2,5 jaar oud is. Gastouders hebben in de genoemde landen een officiële status door verplichte registratie bij een bureau en een in regelgeving vastgelegde positie (Tavecchio, 2004). In Nederland wordt sinds een aantal jaren geëxperimenteerd met geregistreerde gastouderopvang. In de Nota Gezinsbeleid (Programmaministerie voor Jeugd en Gezin, 2008) is vastgelegd dat dit experiment ook in 2009 zal worden uitgevoerd.

Zweden heeft – als eerste ter wereld – eind jaren '70 van de vorige eeuw een wet ingevoerd die het slaan van kinderen verbiedt. Tot eind jaren '80 heeft de Zweedse overheid zich actief ingezet om ouders te informeren over deze wet. Men heeft voorlichtingsmateriaal en opvoedingscursussen ingezet om ouders kennis te verschaffen over alternatieve strategieën om kinderen op te voeden. Ook alle instanties die te maken hadden met ouders en kinderen werden op de hoogte gesteld van de wet en van het belang om bij te dragen aan de uitvoering ervan. Leraren op basisscholen en middelbare scholen werden intensief voorgelicht en ook middelbare scholieren namen kennis van de inhoud van de wet. Zij zijn immers de volgende generatie ouders.

Op deze manier heeft Zweden een cultuuromslag weten te bewerkstelligen. Het slaan van kinderen werd van een geaccepteerde en als 'juist' beschouwde opvoedingsstrategie tot een onacceptabele en onjuiste strategie. Mede door de campagne vinden ouders met jonge kinderen (0-4 jaar) het in Zweden tegenwoordig heel normaal om cursussen over opvoeden te volgen. Ook zien zij de crèche, kinderopvang, buitenschoolse opvang en scholen als volwaardige medeopvoeders en vindt er tussen deze verschillende opvoeders – vanuit een gedeelde verantwoordelijkheid – op voet van gelijkwaardigheid regelmatig overleg plaats over de kinderen (Tavecchio, 2006).

⁷ Uit: Motiejunaite & Kravchenko (2008); Tavecchio (2004).

Resumerend

In de huidige complexe samenleving worden andere eisen gesteld aan moeders en vaders dan zo'n 50 jaar geleden. Het is nu normaal dat zowel vaders als moeders werken en de verantwoordelijkheid voor het huishouden delen. Omdat vaders en moeders tegenwoordig vaak ver van huis werken en daardoor overdag niet in de eigen wijk zijn, is het sociale leven in de directe buurtomgeving verminderd. Het is de vraag hoe deze verminderde sociale betrokkenheid in de directe omgeving van kinderen zoveel mogelijk gecompenseerd kan worden. In Zweden heeft men daartoe de voorwaarden geschapen. Uit het Zweedse voorbeeld wordt duidelijk dat een intensieve campagne een cultuuromslag kan bewerkstelligen, die ruimte maakt voor het delen van de opvoedingsverantwoordelijkheid met andere opvoedingspartners.

Ook in Nederland werkt men daar sinds een paar jaar aan, bijvoorbeeld met de versoepeling en verlenging van doorbetaald ouderschapsverlof en een kwaliteitssysteem voor de kinderopvang waarin ook pedagogische doelen zijn opgenomen. Ook experimenteert men met gastouderopvang.

6.4. Beschikbaarheid van opvoedingsondersteuning: Groot-Brittannië

In deze paragraaf gaan we in op onderdelen van het beleid dat de afgelopen jaren in Groot-Brittannië is gevoerd. De Britse aanpak is mede bedoeld om het beleid rond armoedebestrijding in achterstandswijken vorm te geven. De ervaringen laten voorbeelden zien van *best practices*, maar ook van zeken die nog niet zo goed lopen.

Een van de opvallende maatregelen van de Britse overheid heeft betrekking op de *Sure Start Local Programmes* (SSLP) van de Sure Start Children's Centres. Het doel van de SSLP's is 'het versterken van het functioneren van kinderen en gezinnen door het aanbod in de lokale programmegebieden te verbeteren' (Melhuish, Belsky & Leyland, 2005). SSLP's worden strategisch ingezet in zogeheten hoogrisicogebieden. De interventies worden binnen die gebieden gericht op alle kinderen onder de 4 jaar en hun gezinnen. Dit verkleint de kans op stigmatisering van de mensen die gebruikmaken van het aanbod (Melhuish et al., 2005). Elk SSLP heeft een grote autonomie om de missie naar eigen inzicht in te vullen. De landelijke overheid adviseert SSLP's om evidence-based interventies in te zetten. De algemene en zeer gevarieerde benadering vanuit de SSLP's verschilt van de benadering van andere, effectief gebleken vroege interventies⁸.

In tegenstelling tot deze effectieve vroege interventies die als leidraad duidelijke modellen van typisch centrumgebaseerde of thuisgebaseerde services hebben, richten SSLP's zich op het bieden van een breder en meer gevarieerd aanbod van services. In 2005 verscheen een eerste landelijk evaluatierapport (Melhuish et al., 2005) over de SSLP-diensten die minimaal drie jaar bestonden. Daaruit bleek dat de SSLP-aanpak relatief grotere voordelen biedt voor gezinnen met matige problemen dan voor gezinnen met zwaardere problemen. Dit effect is ook bekend

⁸ Bijvoorbeeld The Abecedarian Project, Ramey et al., 2000; Prenatal Early Years Intervention Project, Olds et al., 1999; Early Head Start, Love et al., 2002; Positive Parenting Program, Sanders 2003; Incredible Years, Webster Stratton, 1993. Uit: Melhuish et al., 2005.

uit andere evaluaties (zoals bij het Early Head Start, Love et al., 2002⁹). Mogelijk hebben juist de 'hoogrisicogezinnen' minder toegang tot de voorzieningen, nu ook gezinnen met minder grote problemen van de SSLP-diensten gebruik kunnen maken. Dat zou betekenen dat speciale moeite moet worden gedaan om degenen die het meeste behoefte hebben aan ondersteuning niet (onbedoeld) daarvan juist onthouden worden. Professionals moeten dus extra gevoelig zijn voor de noden van de gezinnen met de grootste problemen. Niettemin concluderen de onderzoekers dat de SSLP-aanpak op meer gezinnen en kinderen positieve effecten heeft dan dat er negatieve effecten zijn ontstaan. Onderzoek op langere termijn is nodig om hierover uitsluitsel te krijgen. Verder dienen de resultaten met voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd, gezien het feit dat de SSLP's slechts drie jaar bestonden op het moment van evaluatie. De SSLP's waren misschien nog niet volledig ingebed in de lokale situatie.

In 2007 verscheen een kwalitatief onderzoek onder de titel 'Children's Centres: ensuring that families most in need benefit'⁹. In dit rapport worden vier Sure Start Children's Centres uitgelicht die kunnen gelden als *best practice* in termen van breedte, integratie en bereik van het aanbod, het niveau van ouderlijke betrokkenheid en het gebruik van innovatieve methoden. Uit het onderzoek blijkt onder meer dat veel Children's Centres nog geen strategieën hebben geformuleerd om de ouders te bereiken die het meest behoefte hebben aan ondersteuning. De auteurs benadrukken dat er vanuit de overheid voldoende geld moet worden vrijgemaakt om de doelen van de Children's Centres te kunnen realiseren. In het rapport 'Sure Start Children's Centres. Phase 3: Planning and Delivery' (Department for Children, Schools and Families, 2007) zijn inmiddels prioriteiten voor Children's Centres opgenomen. Voorbeelden daarvan zijn: 'outreach and homevisiting', 'working with fathers', 'working with teenage parents' en 'working with children and families from minority ethnic groups'.

De Britse overheid heeft in 2005 de website www.everychildmatters.gov.uk gelanceerd, waarop informatie te vinden is over opvoeden en opgroeien, voor zowel professionals als ouders. De website bevat diverse publicaties en rapporten over het beleid dat het Britse 'ministerie voor kinderen, scholen en gezinnen' voert, plus de door het ministerie gepubliceerde landelijke evaluatierapporten. Ook zijn er adviesrapporten voor lokale overheden te vinden.

Ouders kunnen er gratis het boek '*The Parent Know How*' downloaden of bestellen. Dit boek van het ministerie bevat informatie over telefonische hulpdiensten (inclusief sms) en online hulpdiensten (e-mail, chat, fora) voor verschillende groepen ouders. 'Contact a Family' is bedoeld voor gezinnen met een gehandicapt kind. Voor alleenstaande ouders is er de 'Lone Parent Helpline'. Andere diensten zijn 'Contact a Family Online', 'Dads' Space' en 'Netmum Parent Supporters'. Deze hulpdiensten worden landelijk aangeboden en uitgevoerd door instellingen die expertise hebben op de genoemde terreinen.

Resumerend

De Britse overheid zet sinds de eeuwwisseling veel in op het beschikbaar en zichtbaar maken van opvoedingsondersteuning als middel om armoede te bestrijden. Inmiddels zijn in veel achterstandsgebieden in Groot-Brittannië Sure Start Children's Centres opgericht. Deze centra lijken veel overeenkomsten te

⁹ Gepubliceerd door Capicity in samenwerking met de Esmée Fairbairn Foundation.

hebben met onze (toekomstige) Centra voor Jeugd en Gezin. Opvallend is dat gezinnen met minder grote problemen relatief meer profiteren van de aanpak dan de gezinnen die ondersteuning het hardste nodig hebben. Bij opvoedingsondersteuning is het dan ook belangrijk de effecten van de interventie op verschillende subdoelgroepen te analyseren.

6.5 Samenvatting en conclusies

Voor het opsporen van interessante initiatieven en vormen van opvoedingsondersteuning in het buitenland is gezocht in de wetenschappelijke literatuur, (Engelstalige) publicaties van overheden en in berichtgeving in de media. Wat zijn de belangrijkste conclusies uit de vier geselecteerde thema's?

1 Het bevorderen en stimuleren van het informele sociale netwerk

Het bevorderen van informele sociale netwerkvorming maakt deel uit van vele interventies. De gedachte daarachter is dat het informele netwerk ook na een interventie blijft bestaan en ook daarna steun en advies kan blijven geven. Wel is het belangrijk in te zien dat het informele sociale netwerk verschillende functies vervuld, waarvan sommige elkaar kunnen conflicteren. Het bieden van emotionele steun aan een ouder kan bijvoorbeeld conflicteren met het bevorderen van een verandering in de kennis en/of houding van een ouder. Voorbeelden van laagdrempelige initiatieven om het informele sociale netwerk te stimuleren zijn *support groups*, *play groups*, baby cafés en internetfora.

2 Opvoedingsondersteuning op tv en op internet: 'Driving Mum and Dad Mad'

Met televisieprogramma's over opvoeden kan een groot en gevarieerd publiek bereikt worden. Uit een onderzoek naar 'Driving Mum and Dad Mad' blijkt dat televisieprogramma's de potentie hebben om positieve verandering teweeg te brengen in het gedrag van ouders en kinderen. Gezien het grote bereik, de grote populariteit en de mogelijkheden, zijn de kosten van een televisieprogramma als interventie relatief laag vergeleken met de kosten van het inzetten van face-to-face interventies.

3 Het delen van de opvoedingsverantwoordelijkheid met andere opvoedingspartners: Zweden

In de huidige complexe samenleving worden andere eisen gesteld aan moeders en vaders dan zo'n 50 jaar geleden. Het is nu normaal dat zowel vaders als moeders werken en dat zij de verantwoordelijkheid voor het huishouden delen. Het is de vraag hoe de verminderde sociale betrokkenheid in de directe omgeving van kinderen zoveel mogelijk gecompenseerd kan worden. In Zweden

heeft de overheid goede voorwaarden geschapen, bijvoorbeeld via (ten dele) betaald ouderschapsverlof. In Nederland is men sinds een paar jaar bezig met de versoepeling en verlenging van doorbetaald ouderschapsverlof, een kwaliteitssysteem voor de kinderopvang met pedagogische doelen en experimenten rond gastouderopvang.

De Zweedse overheid heeft vanaf begin jaren '70 (na de invoering van een wet die het slaan van kinderen verbiedt) tot begin jaren '90 een intensieve campagne ingezet om een cultuuromslag te bewerkstelligen. Deze campagne leidde – door de brede inzet – niet alleen tot een cultuuromslag met betrekking tot het slaan van kinderen, maar leidde ook tot het 'vanzelfsprekend' worden van het volgen van cursussen over opvoeden. Ook vindt men het in Zweden normaal om gelijkwaardig en vanuit een gedeelde verantwoordelijkheid met andere opvoedingspartners te overleggen over de opvoeding van de kinderen.

4 Laagdrempeligheid, beschikbaarheid, zichtbaarheid en gebruik van opvoedingsondersteuning: Groot-Brittannië

De Britse overheid zet sinds de eeuwwisseling veel in op het beschikbaar en zichtbaar maken van opvoedingsondersteuning als middel om armoede te bestrijden. Inmiddels zijn in veel achterstandsgebieden in Groot-Brittannië Sure Start Children's Centres opgericht. Deze centra lijken veel overeenkomsten te hebben met onze (toekomstige) Centra voor Jeugd en Gezin. Opvallend is dat gezinnen met minder grote problemen relatief meer profiteren van de aanpak dan de gezinnen die ondersteuning het hardste nodig hebben. Bij opvoedingsondersteuning is het dan ook belangrijk de effecten van de interventie op verschillende subdoelgroepen te analyseren.

Naast de Sure Start Children's Centres heeft de Britse overheid recentelijk de (nieuwe) media ingezet om ouders te bereiken met opvoedingsondersteuning. In het boek 'The Parent Know How' staan verscheidene websites en telefoonlijnen voor verschillende subgroepen van ouders. Dit boek is te downloaden van de website Every Child Matters, waarop een enorme hoeveelheid aan informatie staat over opvoeden en over de activiteiten die de overheid op dit gebied (heeft) ontwikkeld. Daarnaast heeft de Britse overheid in 2008 een evaluatierapport naar het tv-programma 'Driving Mum and Dad Mad' gepubliceerd. Dit tv-programma werd ingezet als een vorm van universele preventie en er kwamen veelbelovende resultaten naar voren.

7 Conclusie en discussie

Opvoeden is van alle tijden. De samenleving is de afgelopen decennia echter veranderd en daarmee het opvoeden van onze kinderen. Grote gezinnen zijn een zeldzaamheid en sociale netwerken zijn anders dan vroeger. De betrokkenheid van de overheid is toegenomen en de adviesfunctie van het vroegere (familie)netwerk is steeds meer geïnstitutionaliseerd (E-Quality, 2008; RMO, 2008; RVZ, 2008).

Dit betekent een veranderende samenleving waarin de buurvrouw niet meer per definitie diegene is die wel even oppast. Maar ook een samenleving waarin instanties een belangrijkere rol krijgen bij het ondersteunen van ouders bij de opvoeding. Echter zou die buurvrouw best een belangrijke rol kunnen hebben en is het maar de vraag of de instanties die hulp bieden waar ouders behoefte aan hebben. Verder is het ook de vraag wat de rol van commerciële partijen hierin is. In hoeverre is er behoefte aan producten rondom kennis over opvoeden en opvoedingsondersteuning en welke mogelijkheden liggen hier voor de vrije markt?

Daarom deze onderzoeksvraag:

‘Hoe kunnen de informele en formele vormen van opvoedingsondersteuning verbeterd of beter benut worden, zodat meer ouders bereikt worden door enige vorm van opvoedingsondersteuning?’

In dit afsluitende hoofdstuk trekken we conclusies en reiken discussiethema's aan voor het beleid rond opvoedingsondersteuning. We zijn begonnen met het formuleren van een definitie van opvoedingsondersteuning.

Definitie opvoedingsondersteuning

De definitie van opvoedingsondersteuning die wij in dit onderzoek gebruiken, komt uit de Jeugdthesaurus van het Nederlands Jeugdinstituut (NJI). Opvoedingsondersteuning kent vele vormen: van het lezen van een tijdschrift over opvoeden tot het vragen van hulp bij jeugdzorg. In dit onderzoek betrekken we het brede spectrum, maar zal onze nadruk liggen op de lichtere vormen. De focus ligt op de alledaagse vragen van ouders en op de laagdrempelige, informele en formele opvoedingsondersteuning die zij ontvangen of informatie die zij daarbij zoeken. Zowel bij overheidsinstanties als commerciële marktpartijen. Daarom is in de definitie van de Jeugdthesaurus het onderdeel uitvoerders aangevuld met informele netwerken van ouders en commerciële partijen.

Opvoedingsondersteuning is:

voorlichting, advies en hulp aan ouders en opvoeders bij opvoedingsvragen en -problemen, ter voorkoming van problemen in de opvoeding en/of ontwikkeling van kinderen, of om deze problemen op te lossen, en ter versterking van de draagkracht en competenties van ouders en opvoeders; uitgevoerd door onder meer de informele netwerken van ouders, jeugdzorg, jeugdgezondheidszorg, welzijnsinstellingen, kinderopvang, onderwijs én commerciële partijen.

De belangrijkste functies van opvoedingsondersteuning zijn: signaleren, informeren, adviseren, sociale en praktische steun (Kousemaker, 1985). Deze functies worden traditioneel zowel vervuld door het informele netwerk van ouders –

familie, vrienden en kennissen – als door het formele netwerk: consultatiebureau, kinderdagverblijf, school, Centrum voor Jeugd en Gezin, jeugdzorg, et cetera. In dit onderzoek willen we daar aan toevoegen dat ook particuliere of commerciële partijen hierin kunnen voorzien middels bijv. internet, boeken, tijdschriften, cursussen. We hebben geprobeerd om kennis over opvoeden te zien als een product dat “verkocht” kan worden. Niet alleen door overheidsinstellingen, maar ook door commerciële partijen. Niet alleen als er problemen zijn, maar ook omdat ouders er simpelweg interesse in hebben. Welke behoefte hebben ouders op dat gebied en hoe kan de markt inspelen op deze behoefte?

Informeel en formele interventies

Om een onderscheid te maken tussen de verschillende vormen van opvoedingsondersteuning maken we in dit rapport onderscheid tussen informele en formele vormen van opvoedingsondersteuning. Hoewel er zeker enige overlap is gebruiken we de term “informele vormen” bij interventies die laagdrempelig, niet intensief, vrijblijvend, gericht op informatievoorziening en veelal niet gelieerd aan de overheid zijn. Formele vormen daarentegen zijn: minder laagdrempelig, intensief, gericht op hulpverlening en meestal uitgevoerd door overheidsorganisaties. Onder interventies verstaan we alle vormen van signalering, informatievoorziening, advies, sociale en praktische steun. Dit kunnen dus zowel tijdschriften over opvoeden zijn als een intensieve cursus.

Wat hebben we niet gevonden?

Deze inventarisatie had niet enkel tot doel om te kijken wat er reeds beschikbaar is op het terrein van opvoedingsondersteuning, maar ook om te kijken welke mogelijkheden er nog zijn. Veel ouders ervaren het stellen van vragen over opvoeden nog als een taboe of zien het niet als een gewoonte. Echter hebben de ouders wel vragen over opvoeden. Ouders en professionals zoeken de oplossing hierbij vaak in het aanbod van de overheid. Veel van de geopperde suggesties gaan derhalve over problemen en oplossing vanuit de overheid. Mogelijkheden om hierin veranderingen aan te brengen zijn: vertalen van jargon, uitgaan van alledaagse opvoedsituaties in plaats van problemen en uitgaan van de behoefte van de ouders.

Vragen van ouders en informatieverstrekking

Ouders hebben het meest behoefte aan informatie over de volgende zaken:

- Algemene ontwikkeling van kinderen, gezondheid en kinderziektes
- Gedrag van kinderen, met name moeilijk en ongehoorzaam gedrag
- Grenzen stellen, luisteren en gehoorzamen, corrigeren en straffen
- Sociaal-emotionele ontwikkeling, zelfvertrouwen, onzekerheid en (faal)angst
- Algemene opvoedingsvragen en -vaardigheden.

Deze top 5 komt grotendeels overeen met eerdere inventarisaties (Ince, 2008; Snijders, 2006). Onze inventarisatie is echter breder van opzet, en heeft daardoor een breder scala aan onderzoeken geïnventariseerd om tot de bovenstaande top 5 te komen. Er is niet alleen naar problemen gevraagd, maar ook naar algemene vragen die leven binnen de ‘gewone’ opvoeding. Om die reden zijn vragen over algemene ontwikkeling van kinderen en vragen over gezondheid als nummer 1 uit de inventarisatie tevoorschijn gekomen.

Opvallend is dat de meeste van de topics over algemene opvoedingsvragen gaan en niet over problemen. Kennelijk is er behoefte bij ouders aan algemene informatie over opvoeden. De vraag is echter of er in deze behoefte reeds voldoende voorzien

wordt en of het bestaande aanbod niet teveel uitgaat van problemen. Hoewel er reeds commerciële partijen zijn die wel voorzien in de behoefte lijken er nog mogelijkheden te liggen. Daarbij in acht nemend dat 1) ouders deze vraag naar informatie niet altijd expliciet uiten, 2) (omdat) er een schaamte bij ouders waarneembaar is om zich te informeren over opvoeden. Ook het taboe om informatie te vragen over gewone opvoedonderwerpen dient eerst vermindert te worden alvorens deze markt volledig tot wasdom kan komen. Dit kan overigens ook juist gerealiseerd worden door een toenemend aanbod.

Doelgroepen

De volgende doelgroepen van ouders hebben de meeste vragen over opvoeden:

- ouders van jongens
- moeders
- allochtone ouders
- ouders die veel problemen ervaren
- ouders met risicofactoren
- jonge ouders
- ouders met ingrijpende levensgebeurtenissen
- twee parttime werkende ouders
- eenoudergezinnen
- nieuw gevormde gezinnen
- depressieve ouders
- ouders uit meer verstedelijkte gebieden
- ouders met een kind met een moeilijk temperament

Aanbieders kunnen en dienen met hun aanbod rekening houden met deze verschillende doelgroepen en de verschillende vragen die zij zullen hebben. Bij sommige zorgverzekeraars is een indeling naar doelgroepen reeds ingezet. Ook aanbieders van producten en interventies dienen hier rekening mee te houden. Zo zijn tweeverdieners overdag moeilijk te bereiken en zullen zij de informatie graag 's avonds tot zich nemen. Allochtone ouders kunnen via zelforganisaties bijvoorbeeld beter bereikt worden.

Vraaggericht

Het is belangrijk om niet alleen uit te gaan van de verschillende doelgroepen, maar ook van de verschillende vragen en behoeften van ouders (Beek, van, 2004). Aansluiten bij de leeftijd van het kind is voor ouders zeer relevant. Zeker in de eerste levensjaren volgen de mogelijkheden en vaardigheden van kinderen zich snel op. Een kind van 6 maanden heeft andere mogelijkheden dan een kind van 3 maanden. Voor aanbieders van kennis over opvoeden is het belangrijk om hierop in te spelen. Consumenten zijn tegenwoordig ook steeds meer gewend om specifiek op hun gerichte informatie te ontvangen.

Wetenschappelijk bewijs

Er zijn gebieden waar kennis van ouders over opvoeden niet overeenkomt met het wetenschappelijk bewijs van wat het beste werkt c.q. wat schadelijk is voor het kind. Het gaat dan bijvoorbeeld om de volgende punten:

- Het vermogen van jonge baby's om de stemming van ouders aan te voelen en het effect hiervan op baby's
- Welke vaardigheden en vermogens mogen op welke leeftijd van een kind verwacht worden?
- De invloed van ouders op de vriendenkeuze van pubers

- Grenzen, regels en straffen

Ter toelichting op dat laatste punt: ouders denken ten onrechte een baby van drie maanden te verwennen door teveel oppakken en 50% vindt een tik ten onrechte een gepaste straf voor kind van 1-5 jaar (Diekstra e.a., 2008). Mathijssen (2006) geeft ook aan dat één op de zeven ouders vindt dat een tik als straf gebruikt mag worden. Opvoedingsvoorlichting en -ondersteuning moet erop gericht zijn om de algemene en specifieke kennis over opvoeden onder de gehele bevolking te vergroten en vragen van ouders te beantwoorden. Het gaat dus zowel om vragen die ouders stellen als om onderwerpen waar misverstanden over zijn. Op dit punt is er voor de overheid een belangrijke, soms controlerende taak, weggelegd die mogelijk niet altijd door de vrije markt vervuld kan worden.

Informeel netwerk

Ouders stellen de meeste vragen binnen hun informele netwerk, ofwel aan hun partner, familie, vrienden, kennissen en ouders van andere kinderen. Wanneer informatie over de opvoeding en ontwikkeling van kinderen via verschillende kanalen wordt verstrekt – via websites, mediacampagnes, consultatiebureaus etcetera – zal het grootste aantal volwassenen worden bereikt. Wanneer het algemene kennisniveau over opvoeden wordt vergroot, zal de advisering binnen het informele netwerk hier baat bij hebben (Diekstra, 2008). Tevens zou hierdoor de schaamte om vragen over opvoeden te stellen verminderd kunnen worden.

Overigens ligt ook hier voor commerciële aanbieders een kans. Door het genereren van aandacht voor een specifiek onderwerp (in dit geval opvoeding) kan ook een nieuwe markt gegenereerd worden. De vraag die ouders hebben dient expliciet gemaakt te worden en er dienen daarop afgestemde producten aangeboden te worden. De behoefte dient expliciet gemaakt te worden.

Informele opvoedingsondersteuning op formele plekken

Hoe informeler de steun, hoe groter de behoefte van ouders (Van Egten, 2008). Wanneer informele ondersteuning wordt gefaciliteerd op formele plekken waar ouders met hun kinderen komen, zal dit het informele netwerk ondersteunen. Denk hierbij aan het organiseren van koffieochtenden, ouderbijeenkomsten, opvoedingsmarkten, themabijeenkomsten, informatieavonden op consultatiebureaus, kinderdagverblijven en scholen, inloopspreekuren in de wijk en op sportclubs. Daarnaast is er de mogelijkheid om het lokale informele netwerk gericht te ondersteunen door een professional uit te nodigen en een themabijeenkomst te organiseren over een actueel onderwerp. In dit rapport staan ideeën om dit soort bijeenkomsten sprankelend te maken, zoals de 'jonge vader-borrel' (zie bijlage 1).

Internetondersteuning

Hoog op de wensenlijst van ouders staat informatie en ondersteuning via een website. Gezien het gegeven dat de internetdichtheid heel hoog is onder Nederlanders lijkt online opvoedingsondersteuning een goede oplossing om op een laagdrempelige manier heel veel ouders te bereiken (CBS, 2008a). Een onderzoek naar online opvoedingsondersteuning via de websites J/M Ouders, Ouders Online en Opvoedendoejezo, wijst uit dat ouders verschillende redenen hebben om een site te bezoeken: het zoeken van informatie, het inwinnen van pedagogisch advies, contact met andere ouders, amusement en emotionele steun. Vooral een forum wordt ter informatie en als amusement gebruikt, en door een klein deel van de ouders voor emotionele troost. De vragenlijst voor het betreffende onderzoek is

voornamelijk ingevuld door moeders, hetgeen erop lijkt te wijzen dat de gebruikers voornamelijk moeders zijn (Petermeijer, 2008).

Een ander onderzoek in opdracht van de Opvoedwinkel 's Hertogenbosch concludeert dat chatten een geschikt middel zou kunnen zijn voor het bieden van opvoedingsondersteuning (Vader, 2008). Ook hier wordt gewezen op de laagdrempeligheid van de ondersteuning en de anonimiteit. Het is een moderne manier om ondersteuning te bieden, met een groter bereik en de mogelijkheid eventueel nieuwe doelgroepen aan te spreken.

Is internet en online ondersteuning werkelijk de kip met het gouden ei? Koks (2008) onderzocht de achtergrond van de bezoekers van websites J/M Ouders, OudersOnline en Opvoedendoejezo. Hieruit bleek er duidelijk sprake te zijn van een digitale kloof wat betreft opleiding. Bezoekers bleken voornamelijk hoogopgeleide, parttime werkende moeders te zijn, gemiddeld 39 jaar oud. Ze bezoeken de website voor hun kind dat zich in de jonge basisschoolleeftijd bevindt (Koks, 2008).

Kunnen we op basis van internetdichtheid – een potentieel groot bereik – en de duidelijke wensen van ouders over online informatievoorziening, er vanuit gaan dat een heldere website met goede informatie over opvoeden, een forum en een mogelijkheid om persoonlijke vragen te stellen of een cursus te volgen, het antwoord is op de vraag wat er in Nederland ontbreekt in opvoedingsondersteuning? Dat zou te kort door de bocht zijn. Er moet immers serieus gekeken worden naar het werkelijke bereik en naar het risico van de digitale kloof. Het gevaar bestaat anders een groot deel van de ouders links te laten liggen. Met een goede monitoring van het VWS-initiatief HalloWereld (een voorlichtingsprogramma via e-mail) zou inzicht verkregen kunnen worden van bereik van een site die een brede informatievoorziening en ondersteuning beoogd.

Daarnaast dient er ook serieus gekeken te worden naar de plaatsen waar de ouders zich op het internet bevinden. Informatie over opvoeden, reclame voor producten en links naar relevante site dienen zich op deze plekken te bevinden. Gedacht kan worden aan online spelletjessites of sites gericht op de allochtone doelgroepen. Hierbij wordt dus aangesloten bij de leefwereld van de doelgroep, kunnen ouders die niet uit zichzelf naar sites over opvoeden gaan ook bereikt worden en kan een impliciete vraag van ouders expliciet gemaakt worden.

Campagne

Ouders reageren welwillend op het idee om vanuit de overheid een discussie over opvoeden op gang te brengen en informatie over opvoeden te verstrekken. Deze informatie mag echter niet gaan over hoe ouders behoren op te voeden en geen dwingend karakter hebben. Het geven van concrete tips, handvatten en doorverwijzingen wordt wel gewaardeerd. Een initiatief vanuit de overheid zal dus niet normatief maar informatief moeten worden vormgegeven. Deze campagne zou kunnen bijdragen aan het normaliseren van het stellen van opvoedvragen en daarmee taboedoorbrekend zijn. Dit zou de weg vrij kunnen maken voor nieuwe producten op het gebied van opvoeden. Een initiatief dat momenteel in Amsterdam loopt is www.positiefopvoeden.nl.

In Zweden is een mentaliteitsverandering teweeg gebracht door actief overheidsbeleid ten aanzien van fysieke straffen. Door een breed aanbod van cursussen over opvoedingsvaardigheden is het 'normaal' geworden dat iedere ouder minstens één keer zo'n cursus heeft bijgewoond.

Televisie

Televisieprogramma's kunnen een bijdrage leveren aan een campagne over opvoeden en een mentaliteitsverandering ten opzichte van het stellen van vragen over opvoeden. Via de televisie wordt een groot en gevarieerd publiek bereikt. Onderzoek van Barten e.a.(2007) geeft aan dat volgens verpleegkundige van JGZ-instellingen de televisie een pedagogische hulp is geworden. Ongeveer 60% van de ouders kijkt naar televisieprogramma's over opvoeden en de helft geeft aan tips en adviezen eruit te halen. Ouders brengen naar aanleiding van de televisieprogramma's vaker hun eigen opvoedmoeilijkheden ter sprake. Een nadeel van de programma's kan zijn dat ouders denken dat hun eigen problemen (ten onrechte) wel meevallen, een taak voor ondersteuners om hier goed op in te spelen.

Wanneer er gekozen wordt voor een goed gefundeerd en uitgewerkt opvoedprogramma via de televisie zoals Driving Mum and Dad Mad -gebaseerd op Triple P- kan dit effectieve gedragveranderingen bij kinderen te weeg brengen (Calam, e.a., 2008a&b). Gezien het grote bereik, de grote populariteit en de potentie van televisieprogramma's over opvoeden om gedragsverandering in ouders en kinderen te bewerkstelligen, zijn de kosten van het aanbieden van televisieprogramma's als interventie, relatief laag.

Televisie heeft dus als voordeel dat het een grote groep bereikt en ouders een aanleiding geeft om over opvoeden te spreken. De aandacht voor het programma kan derhalve leiden tot aandacht voor het onderwerp opvoeden op zichzelf en daarmee taboes doorbreken.

Invoeren van bewezen effectieve programma's

Er wordt binnen instellingen die met jeugd en ouders werken steeds vaker gekozen voor het gebruik van effectieve interventies. Deze trend is mede ingegeven en wordt gestimuleerd door de Databank Jeugdinterventies van het NJi. Naast aandacht voor het kiezen van effectieve interventies is het investeren in een goede implementatie en onderhoud van deze effectieve programma's onontbeerlijk. Het traject van een succesvolle implementatie van interventies binnen instellingen of gemeenten kan een tijdsintensieve exercitie zijn die direct invloed kan hebben op de effectiviteit van interventies. Een weloverwogen implementatietraject kan gestimuleerd worden via tijdelijke licenties waarbij de instelling en professionals aan kwaliteitseisen moeten voldoen. (Yperen, e.a, 2008)

Waarheen met vragen? De Wegwijzer!

Jeugdzorg kampt met een negatief stigma en dit belemmert ouders om vragen over opvoeden daar neer te leggen. Ouders die 'eenvoudige' vragen hebben, ervaren een drempel om naar Bureau Jeugdzorg te stappen. Ze hebben behoefte aan laagdrempelige voorzieningen in de wijk. Vaak zijn deze er al, of ze komen eraan met de ontwikkeling van het Centrum voor Jeugd en Gezin. Maar ouders weten de voorzieningen niet goed te vinden. Er is behoefte aan een wegwijzer in de sociale kaart van een wijk en stad. Deze kan worden verstuurd door gemeenten op verschillende momenten. Dit gebeurt nu al in Amsterdam: als een kind 2 wordt, ontvangen de ouders informatie over peuterspeelzalen in de wijk. Deze voorziening kan gekoppeld worden aan overgangsmomenten (eerste keer ouderschap, eerste dag kinderdagverblijf, eerste keer peuterspeelzaal, eerste schooldag), en de informatie moet specifiek en leeftijdsgebonden zijn (Zanddijk, 2006).

Medici als opvoedingsondersteuner

Artsen zijn belangrijke bron van informatie voor ouders. Dit is opvallend omdat ze medisch geschoold zijn, en in mindere mate pedagogisch of ontwikkelingspsychologisch. Maar wanneer in ogenschouw wordt genomen dat een deel van vragen van ouders over de gezondheid, lichamelijke ontwikkeling en kinderziektes gaat, is deze keuze al minder opmerkelijk.

Opvoedingsondersteuner

Bij de opvoedingsondersteuner zou permanente aandacht voor deskundigheidsbevordering moeten zijn (Hermanns, e.a., 2005). Het werken met effectieve interventies is aan te bevelen. Om ouders te stimuleren om zo informeel mogelijk vragen te stellen is een actieve houding van een professional essentieel. Naast deskundigheidsbevordering bij huidige ondersteuners, lijkt een breder netwerk van professionals gewenst. Ouders stellen hun vragen bij voorkeur aan artsen, en de leidsters en leerkrachten van hun kind. Zowel leidsters als leerkrachten hebben geen achtergrond in pedagogisch adviseren waardoor de opvoedondersteunende rol die zij zouden kunnen vervullen niet volledig benut wordt (Vermeulen, 2004).

Kwetsbare groepen

Kwetsbare groepen moeten blijvend in beeld gehouden worden. De opvoedingsondersteuning moet ervoor zorg dragen dat er continuïteit in de dienstverlening aan gezinnen is.

Allochtone doelgroep

Allochtone ouders hebben meer vragen en behoefte aan ondersteuning dan autochtone ouders. Wubs (2004) geeft aan deze ouders minder goed hun weg weten te vinden naar steunpunten. Het onderzoek van VandenBroucke e.a. (2008) onderschrijft de wens voor specifiek doelgroepenbeleid. TNO heeft onlangs een rapport uitgegeven waarin de toepasbaarheid van opvoedingsondersteuning voor allochtone gezinnen is uitgezocht en enkele adviezen zijn gegeven (Tan, e.a., 2008). Met de volgende aanpassingen zouden reeds bestaande netwerken beter beschikbaar gemaakt worden voor allochtone ouders: meer contacten in het eerste levenjaar van het kind, consultatiebureau dicht bij huis, inzetten van een tolk of medewerker met zelfde taal en cultuur, minder vooroordelen en meer begrip, aansluiten bij wat voor moeders vanuit hun cultuur belangrijk voor hen is. Minder wisseling in contactpersonen op het consultatiebureau, en tijd en gelegenheid om een vertrouwensrelatie op te bouwen. Ook VandenBroucke e.a. (2008) benadrukken dat het inzetten op de relatie met allochtone doelgroepen heel belangrijk is en bruggenbouwers gezocht moeten worden.

Vaders

Vaders zijn slecht in beeld, onderzoeken rapporteren bijna uitsluitend over moeders en hun behoefte aan opvoedingsondersteuning (Moust, 2008). Omdat rolverdelingen van taken binnen het gezin steeds meer verdeeld zullen worden, neemt de rol van de vader in de opvoeding toe (E-quality, 2008). Er zal aandacht moeten zijn voor het toenemend aantal vaders dat van de service gebruik wil maken en het aanbod hierop afstemmen. Ook hier liggen nog duidelijke kansen voor aanbieders. Aansluiten bij de belevingswereld van vaders is daarbij een eerste stap. Katernen in kranten en artikelen in opiniebladen die zich specifiek op de vader richten kunnen laagdrempelige ingangen zijn om informatie over opvoeden te verspreiden.

Professionele opvoedingspartners

Waar in Nederland kinderen in kinderopvang alleen worden opgevangen, delen ouders in Zweden heel bewust de opvoeding van hun kinderen met professionele partners. De leidster van de kinderopvang zijn daar hoog opgeleid (bachelors), heten vrijetijdspedagogogen en zijn verantwoordelijk voor een pedagogisch verantwoorde opvoeding van kinderen (Tavecchio, 2006). Dit is een uitvloeisel van gericht overheidsbeleid ter verbetering van de pedagogische kwaliteit van kinderopvang en scholen en ter bevordering en ondersteuning van het groeiend aantal tweeverdienersgezinnen.

Ten slotte: opvoedingsondersteuning blijkt voldoende krachtige instrumenten te bezitten. Het is nu de kunst ze op de juiste manier, op het goede moment en bij de juiste doelgroep in te zetten. Daarnaast wordt kennis over opvoeden (ten onrechte) nog veel als product van de overheid gezien. De markt is echter groot en nog lang niet verzadigd.

Bijlage 1 Ideeënbus

De ideeën in de box komen voort uit de focusgroepen, expertmeetings en rapporten. Ze zijn geordend van informeel naar formeel. Ideeën zijn misschien niet altijd realistisch, ethisch verantwoord of wenselijk, maar kunnen wel dienen ter inspiratie van denken binnen en buiten de praktijk van de bestaande opvoedingsondersteuning. De tabel opent met ideeën voor het informele opvoedingsondersteuningsnetwerk van ouders en sluit af met ideeën voor de meest formele manier van opvoedingsondersteuning. Er zijn ideeën voor jeugdzorginstellingen, overheidsbeleid, particuliere initiatieven van ouders, enzovoorts.

Informeel Formeel	<i>Voor consultatiebureau, kinderdagverblijf, peuterspeelzaal, sportclubs, wijkvereniging, etc.</i> • Ontmoetingsmogelijkheden voor ouders onderling op/in: • Crèche, kinderopvang, (basis- en vo) scholen • Consultatiebureau • Buurthuis/'aanloopplek'/Centra voor Jeugd en Gezin • Voetbalclub/sportclub/zwemles • Kerk, moskee, clubhuis • Supermarkten • Nieuwe wijken: Supermarkten als plek waar ouders elkaar tegen komen, in nieuwe wijken ontbreekt het hier vaak aan en dat is niet gunstig voor de ontwikkeling van de samenhang in een wijk. • Particuliere ouderinitiatieven gefaciliteerd door formeel netwerk, door bv prikbord, koffiebijeenkomsten, kookavonden. • Jonge vader-borrel • Kookavonden georganiseerd door de crèche/kinderopvang • Tupperware-stijl opvoedavonden met vriendengroepen informele sfeer met professioneel advies van opvoeddeskundige • Televisieprogramma gebruiken als toeleiding naar meer formele hulpverlening, sluitend netwerk van doorverwijzing • Pre-ouderschapscursus over opvoeden en ontwikkeling van kinderen, via consultatiebureau, zwangerschapsgym of borstvoedingscursus aangeboden • Persoonlijk relatie met consultatiebureau waardoor vragenstellen makkelijker wordt • Geef voorlichting over opvoeden binnen kerkgemeenschappen, moskees, synagogen en andere plekken voor gebed en bezinning samenkomen • Ruimte creëren tijdens bezoek aan consultatiebureau voor vragen over opvoeden • Ouders opvoedtestjes geven om vragen over opvoeden te stimuleren, bijvoorbeeld voorafgaand aan bezoek aan consultatiebureau
---	--

Laagdrempelige ondersteuning & overheid

- Opvoedtelefoon
- Tijdschriften: goede informatie en verwijzingsfunctie
- Website met internetforum, chatbox, online cursus
- Chatbot over opvoeden (robot waaraan via chatsessie vragen gesteld kunnen worden)
- Opvatting van ouders (wellicht in toekomst?):
 - Leren opvoeden is onderdeel van ieders persoonlijke ontwikkeling
- Televisieprogramma met effectieve methodiek, voor ouders van kinderen van alle leeftijden
- Massamediale campagne over opvoeden: normaliseren van het stellen van vragen
- Het bevorderen van discussie over opvoeden door:
- Massamediale campagne met Postbus 51 spotjes over opvoeden maar ook initiatief voor 'leer je burens kennen'
- Posters en folders
- Lezingen en debatten
- Televisieprogramma's over opvoeden
- Juist de positieve kant van opvoeden benadrukken: hoe kan opvoeden nóg leuker worden? Gebruik maken van de kracht van de ouders: wat gaat er goed? Niet alleen aangeven wat niet goed gaat, maar vooral ook wat ouders goed doen
- Vanzelfsprekend vinden van het deelnemen aan opvoedondersteuning, zowel informeel als formeel
- Wegwijzer met sociale kaart van buurt en stad
- Wegwijzer voor professionals: voor goede doorverwijzing van ouders voor iedereen die met ouders en kinderen werkt
- Opvoedingsondersteuning moet kleinschalig ogen/aangeboden worden en liefst wijkgebonden zijn. Inlooppunten waar ouders terecht kunnen met allerlei vragen, niet alleen over opvoeding maar bijv. ook over solliciteren, maar waar ouders ook op internet kunnen.
- Opvoedspreekuren en opvoedcursussen in de *avonduren* zodat werkende ouders deel kunnen nemen
- Ogen en oren hebben in de wijk, het formele netwerk dat zich ook in het informele netwerk manifesteert
- Goed netwerk van signalering, enthousiasmering (door bekend persoon) en doorverwijzing van ouders naar geschikte ondersteuning
- Betrek moskee, kerk, alle culturele groepen bij opvoeden en informele ondersteuning
- Subsidiëren van initiatieven die in eerste instantie op particuliere basis zijn ontstaan, door een persoon (personen) in de wijk bv. Marokkaanse buurtvaders.
- Papadagen verplicht stellen!
- Papadagen-club oprichten als informeel netwerk voor vaders
- Financiële voorwaarden scheppen zoals doorbetaald ouderschapsverlof, uitbreiding zwangerschapsverlof voor moeders én vaders
- Langer zwangerschapsverlof voor vader
- Informatie over belang van mannen in de opvoeding, beleid om meer mannen in het pedagogisch stelsel van opvang en onderwijs werkzaam te krijgen
- Landelijke coördinatie van implementatie van opvoedondersteuningsprogramma's voor waarborging van de kwaliteit van implementatie (training, evaluatie, financiële inbedding voor uitvoering en marketing) van kwalitatief goede programma's

Informeel	Formele instellingen voor opvoedingsondersteuning, scholen & bedrijfsleven • Gebruik van bekend en populair gezicht als toeleiding naar punt waar vragen gesteld kunnen worden. • Televisieprogramma gebruiken als toeleiding naar meer formele hulpverlening, sluitend netwerk van doorverwijzing • Vanzelfsprekend vinden van het deelnemen aan opvoedondersteuning, zowel informeel als formeel • Delen van opvoeding met professionele partners, zie Zweden • Opvoedingsondersteuning aanbieden via sportverenigingen • Opvoedingsondersteuning aanbieden via bedrijven, voor werknemers en klanten zie het voorbeeld van KPN, Rabobank en Hema • Begeleiding bij balans tussen werk en gezinsleven • Betrouwbare informatie en keuzevrijheid bieden • Bewustwording van voorbeeldfunctie en vraagbaakfunctie van leerkrachten en leidsters • Taalgebruik: niet praten over 'problemen in de opvoeding' en over 'hulp', maar over 'vragen' en 'zorgen', over het bieden van informatie en antwoord op specifieke en concrete vragen. Let op de naam van de cursus. • Professionals dienen getraind te worden in het op een handige manier benaderen van ouders • Thematische opvoedcursussen voor alle ouders die interesse hebben in bepaalde thema's: ontwikkeling van kinderen, kinderziektes, grenzen en regels, positieve opvoedingsvaardigheden, angstig en depressief gedrag bij kinderen, etc. • Spitsuurbegeleiding & videohometraining: op verzoek logt professional in op internet en kan bij ouder meekijken in de huiskamer en meekijken bij een moeilijke situatie en deze direct van advies voorzien • Ouders op een warme, positieve, open en vrijblijvende manier benaderen • Jaarlijkse huisbezoeken van leraren/mentoren op basisscholen en middelbare scholen aan alle ouders herinvoeren • Informatie aan ouders geven over werkwijze Bureau Jeugdzorg en dossiervorming • Imagoprobleem van de jeugdzorg: Het woord 'jeugdzorg' wordt geassocieerd met uithuisplaatsing en met ernstige problemen, waardoor ouders niet naar Bureau Jeugdzorg of een jeugdzorginstelling gaan voor lichte opvoedondersteuning.
Formeel	• Aanpak personeelsverloop jeugdzorginstellingen, & bouwen aan vertrouwensrelatie met ouders <i>en</i> met intermediairen/ doorverwijzers. Als bijv. een leraar weet dat een ouder gemotiveerd is, dient binnen een week iemand van een zorginstelling langs te kunnen komen op de school om in gesprek te gaan met de leraar en ouder(s).

Bijlage 2 Effectieve interventies in het buitenland

Effecten van buitenlandse programma's in pedagogische basisvoorzieningen (Veen e.a., 2007)

Universele programma's	Naam programma	Waar	Inhoud programma	Doel	Doelgroep	Effectiviteit
Mentor-programma's	Mentoring Programs	School, buurtins telling of werksituatie	Mental coaching	Verschillend, o.a. verbetering van sociaal-emotionele ontwikkeling, leerprestaties, arbeidsmarktperspectieven	Jongeren	Meta-analyse over 55 studies (Dubois, Holloway, Valentine & Cooper, 2002). Vooral risicojongeren lijken profijt te hebben van mentor-programma's. Slecht uitgevoerde programma's kunnen een averechts effect hebben, juist voor kwetsbare groepen (Veen e.a., 2007).
Community schools	Community School	School	Community schools hebben diverse services in en rondom de school.	Leerprestaties en welbevinden van kinderen uit risicogroepen verbeteren	Kinderen	Meta-evaluatie naar 20 studies (Blank e.a. (2003). Verbetering van de schoolcijfers en testresultaten, vermindering van gedragsproblemen, meer toegang tot de gezondheidszorg, betere samenwerking en opdrachtuitvoering, meer contact met ondersteunende volwassenen, verbetering van de gezinssituatie, meer controle over schoolprestaties, vermindering van zelfdestructief gedrag, minder schooluitval, meer hechting en verantwoordelijkheid, meer sociale vaardigheid, meer onderwijsaspiraties.

Geestelijke gezondheids- bevordering	SEL: Social and Emotional Learning Programs/ SEAL: Social, Emotional and Academic Learning Programs	School	framework voor coördinatie van alle activiteiten van een school gericht op de ontwikkeling van jeugdigen mbt prestaties, sociale, emotionele en ethische gezondheid.	Promotie van gezondheid, persoonlijkheid en burgerschap waardoor ook de leerprestaties en het schoolse functioneren verbeteren.	Betrokkenen bij het toepassen van SEL/SEAL zijn de school, ouders en andere buurtbewoners (members of the community)	Een zestal reviews en meta-analyses waaronder: 1) Greenberg e.a. (2003) 2) Weissberg & O'Brien (2004). Volgens hen worden scholen overspoeld door goedbedoelde interventies, maar zijn ongecoördineerde programma's vaak ineffectief omdat ze onvoldoende afgestemd worden op andere activiteiten in de school en omdat er te weinig aandacht is voor implementatie en evaluatie.
---	--	--------	---	--	--	---

Effecten van opvoed- en opgroeiondersteuning: buitenlandse selectieve programma's (Klein-Velderman e.a., 2007)

Naam programma	Informeel/ formeel	Doel	Omschrijving	Effectiviteit
Chicago Child-Parent Centers Project	Formeel, maar in de centra is ook ruimte voor (informeel) contact tussen ouder, ouders en kinderen en tussen kinderen	Tegengaan en voorkomen van internaliserende en externaliserende problematiek bij kinderen (0-6 jaar)	Programma voor voorschoolse educatie dat doorgaat tijdens de eerste twee jaren van de basisschool. Brede educatie in kindercentra wordt gecombineerd met een vraaggericht aanbod van opvoedingsondersteuning.	Voorgedragen door de Inventgroep. Ter evaluatie van het programma werden 1500 kinderen gevolgd van de peuterleeftijd tot een leeftijd van 17 jaar. Zij bleken op 17-jarige leeftijd hoger te scoren op instaptoetsen, minder vaak te zijn blijven zitten, minder vaak remedial teaching nodig gehad en minder vaak verwezen naar speciaal onderwijs. Minder vaak mishandeld, minder vaak met justitie in aanraking, vaker diploma's in het middelbaar onderwijs.
Children of Divorce Parenting Program / New Beginnings Program (NBP)	Formeel, maar door groepssessies wordt ook (informele) steun tussen ouders bevorderd	Het voorkomen van stress en internaliserende problematiek bij kinderen (8-15 jaar) die te maken krijgen met een scheiding van hun ouders	Gaat in op de empirisch onderbouwde protectieve factoren en risicofactoren die van invloed zijn op aanpassing na scheiding: opvoeding, contact tussen vader en kind, negatieve gebeurtenissen rondom de scheiding en contact tussen ouders. NBP bestaat uit 11 groepssessies en 2 individuele bijeenkomsten. In de bijeenkomsten wordt aandacht besteed aan de opvoedingsvaardigheden van de verzorgende ouder en zijn	Voorgedragen door Greenberg e.a. (2001); Haine e.a. (2003). Voor NBP werden positieve effecten gevonden op internaliserende en externaliserende problematiek van de kinderen (8-15 jaar), opvoeding, negatieve gebeurtenissen, bereidheid van moeder om de bezoeksregeling te veranderen en haar houding tav de vader-kindrelatie (Wolchik e.a., 2000). Struikelblok: er werden geen effecten gevonden op conflict tussen ouders. Zes maanden na de interventie werden een

			of haar vaardigheden om conflict tussen de ouders te voorkomen. Bovendien wordt de ouder bewust gemaakt van de rol van de niet-verzorgende ouder en het belang voor het kind om ook deze ouder als bron van steun te ervaren. Alleen de ouders nemen deel aan deze interventie (zie volgende kolom voor resultaten NBP icm kindercomponent).	significante afname van externaliserende problemen, symptomen van mentale problematiek en middelengebruik gevonden (Wolchik e.a., 2002). Voor NBP gold dat de interventie het meest effectief was voor kinderen die voor aanvang van het programma hogere niveaus van externaliserende problematiek vertoonden en moeder die voor aanvang slechtere opvoedingsvaardigheden hadden. Haine e.a. (2003) beschreven ook effectstudies naar combinaties van kind- en ouderprogramma's (Wolchik e.a., 2000): er werd een toegevoegd effect gevonden van de gecombineerde interventie in vergelijking tot NBP alleen gericht op moeder, op beoordelingsvermogen en de mate waarin de kinderen zichzelf konden redden na de scheiding. Er was geen extra waarde van de combinatie voor effecten op internaliserende of externaliserende problematiek.
Collaborative Divorce Project	Formeel	Versoepelen van het scheidingsproces	—	CDP leidde tot minder onrust bij de ouders, minder conflict en meer samenwerking tussen beide ouders en meer betrokkenheid van de niet primair verzorgende ouder. Struikelblok: effecten op psychosociale problematiek van de kinderen zijn onbekend (Pruett e.a., 2005)

Coping Power Program	Formeel	Bevorderen van de sociale competentie van jongeren (5-18 jaar) en tegengaan van externaliserende problematiek (middelengebruik)	Leerlingen leren vaardigheden zoals conflict- en woedemanagement en sociale competentie (in 24 wekelijkse sessies) en ouders krijgen training in opvoedingsvaardigheden (10 maanden lang 2 keer per maand).	Veelbelovend volgens Greenberg e.a. (2001). In evaluaties bleek Coping Power voor moeilijke of agressieve jongeren succesvol in het terugdringen van middelengebruik (Lochamn, 1998).
Court-based custody mediation programme	Formeel	Versoepelen van het scheidingsproces	—	Sneller afhandeling van het scheidingproces, meer tevredenheid met de besluiten, een betere relatie tussen kinderen en de niet-primair verzorgende ouder en een betere verhouding tussen de gescheiden ouders. Struikelblok: effecten op psychosociale problematiek van de kinderen zijn onbekend (Emery e.a., 2005).
Dads for Life (DFL)	Formeel	Verbeteren van de vader-kindrelatie, zowel kwalitatief als kwantitatief, en DFL besteedt ook aandacht aan conflict tussen ouders.	—	Over een periode van 12 maanden bleek DFL te leiden tot minder internaliserend probleemgedrag van de kinderen en meer samenwerking en minder conflict tussen de ouders (Braver e.a., 2005). Pluspunt: hier werd wél effect op conflict tussen ouders gevonden.
DARE to be You	Combinatie van formeel en informeel	Voorkomen van problematisch middelengebruik in kansarme gezinnen met	Gezinsgericht programma voor verslavingspreventie, gericht op 2-5 jaar oude kinderen uit kansarme gezinnen die op	Veelbelovend volgens Bolier & Cuijpers (2000). Er is 1 onderzoek uitgevoerd naar de

		kinderen van 2-5 jaar.	latere leeftijd een verhoogd risico lopen op problematisch middelengebruik. Het programma veronderstelt dat een versterking in de veerkracht op jongere leeftijd later probleemgedrag kan voorkomen. Het programma bestaat ondermeer uit 10-12 wekelijkse workshops voor ouder en kind (elk 2,5 uur). Ook zijn er tienerhulpverleners, supportgroepen, na het programma en gezamenlijke evenementen. Er is gezorgd voor kinderopvang, een maaltijd en een beloning van 200 dollar voor gezinnen die de gehele cursus afmaken.	effectiviteit van DARE to be You (Miller-Heyl e.a., 1998). Er werden positieve effecten gevonden op zelfwaardering en democratische opvoedingsstijl van de ouders. Ook waren zij meer tevreden met de sociale steun die zij ontvingen. Kinderen bleken minder opstandig en hun ontwikkelingsniveau steeg. Struikelblok: omdat het in het onderzoek zeer jonge kinderen betrof, zijn er geen effecten gemeten op 'gebruik'-uitkomsten. Verder bleken de gezinsgerichte programma's te kampen met problemen als hoge uitval en moeilijkheden in de werving en het behoud van deelnemers. Desondanks bestempelden Bolier & Cuijpers (2000) het programma als veelbelovend.
Family Bereavement Program (FBP)	Combinatie van formeel en informeel doordat er drie groepsworkshops zijn waarin opvoeders, kinderen en adolescenten ervaringen kunnen	Verminderen van stress en internaliserende problematiek bij kinderen (8-17 jaar) en de achtergebleven ouder, in gezinnen waar recent een ouder is overleden.	FBP richt zich specifiek op kinderen van wie recent een ouder overleden is. Het gehele gezin wordt gesteund in het verwerken van dit verlies. Kinderen leren copingsvaardigheden en ouders worden begeleid in stressreductie, het plannen van stabiele positieve gebeurtenissen en het handhaven van betrokkenheid	Na de interventie, getest in een RCT (Sandler e.a., 1992), bleek er in de gezinnen meer discussie over rouw en gerelateerde zaken en rapporteerden ouders meer sociale steun en meer warmte in de relatie met hun kind. Oudere kinderen (12-17 jaar) lieten een afname zien in gedragsproblemen en depressie. Dit effect was gerelateerd aan de warmte van de relatie tussen de achtergebleven ouder en deze kinderen. Struikelblok: In de jongere groep (8-11 jaar) werd geen effect

	uitwisselen.		van de gezinsleden op elkaar. Het project biedt 3 workshopbijeenkomsten waarin gezinnen de kans krijgen andere gezinnen te ontmoeten en de warmte van de ouder-kindrelatie te verbeteren om vervolgens 1 keer per week gedurende 12 individuele bijeenkomsten in huisbezoeken te werken aan de negatieve kijk van de achtergebleven ouder en het uitbouwen van positieve gebeurtenissen en een warmere ouder-kindrelatie. In de herziene versie (Sandler e.a., 2003) zijn aparte groepen voor kinderen, adolescenten en achtergebleven opvoeders	gevonden op internaliserende of externaliserende problematiek. Het herziene programma in de tweede studie (Sandler e.a., 2003) leidde tot verbeteringen in positief opvoedgedrag, mentale gezondheid van de opvoeders, omgaan met de situatie, stressvolle levensgebeurtenissen en minder geremdheid in het uiten van emoties door de kinderen. Op de follow-up na 11 maanden werd bovendien een afname in internaliserende problemen gevonden bij jeugdigen die bij aanvang hogere scores hadden op dat gebied. Daarnaast scoorden meisjes uit de interventiegroepen lager op internaliserende en externaliserende problemen dan meisjes uit de controlegroep.
FAN	Formeel	Voorkomen van (alcohol- en marihuana) verslaving gericht op (ouders van) 10-17 jarigen.	Gezinnen worden geworven via jongerencentra in hoog-risico buurten. FAN richt zich op het verbeteren van de band tussen ouder en kind om zodoende gelegenheden te bieden voor gezamenlijke leuke activiteiten en handvaten te bieden hoe ouders hun kinderen kunnen beïnvloeden in het leiden van	Veelbelovend volgens Bolier & Cuijpers (2000). FAN is een aanvulling op een schoolgericht programma voor vaardigheidstraining. De gezinsgerichte component bleek een hier een waardevolle bijdrage aan te leveren (St Pierre e.a., 1997a; 1997b). Er werden positieve effecten gevonden op vaardigheden om aangeboden middelen te weigeren, op een negatieve houding tav

			een drugsvrij leven.	marihuana-gebruik en op kennis. Struikelblok: dit gezinsgerichte programma kampte met problemen als hoge uitval en moeilijkheden in de werving en het behoud van deelnemers. Desondanks bestempelden Bolier & Cuijpers (2000) het programma als veelbelovend.
Parent-Child Interaction Training (PCIT)	Formeel, groepsversie kan ook informele steun bieden	Voorkomen van externaliserende problematiek en voorkomen van kindermishandeling	PCIT is een (oorspronkelijk) individuele interventie voor ouders van jonge kinderen. Ouders worden getraind tijdens de interactie met hun kind met als doel de affectieve ouder-kind band te versterken en adequaat te leren straffen cq corrigeren. Er is recent ook een groepsversie van PCIT ontwikkeld.	Het programma is in verschillende studies effectief gebleken. Bovendien wordt het aanbevolen als veelbelovend programma in de preventie van kindermishandeling (zie ook Aas e.a., 2004; Hood & Eyberg, 2003. Nixon e.a., 2003).
Parenting Through Change Program (PTC)	Formeel	Voorkomen van externaliserende problematiek bij 6-10 jarige jongens na een scheiding van ouders	PTC is een ouderprogramma dat bestaat uit 14 sessies. Het toetst een model voor de ontwikkeling van mentale gezondheidsproblemen van jongens na scheiding, gebaseerd op de coercie theorie. Uitgangspunt is dat een gebrek aan ouderlijke vaardigheden (mbt disciplineren, ontwikkelingsstimulering,	Het negatieve opvoedingsgedrag van de moeders was afgenomen wat verval van positieve betrokkenheid voorkwam. Er werd geen direct effect op internaliserende en externaliserende problematiek van de kinderen gevonden maar positieve veranderingen in opvoedend gedrag hingen wel samen met minder contact met 'slechte' vriendjes (Forgatch & DeGarmo, 1999; 2002). 30 maanden na de interventie resulteerde PTC bovendien in een significante afname in ongehoorzaamheid

			probleemoplossen, monitoren en positieve betrokkenheid) leidt tot antisociaal gedrag.	van de jongens, een afname in ongunstig disciplineren door de moeders en een stabilisatie van hun positief opvoedend handelen (Martinez & Forgatch, 2001). Struikelblok: er werd geen direct effect op internaliserende en externaliserende problematiek van de kinderen gevonden.
Partners for Learning. Varianten: - Abecadarian Project - CARE - Infant Health and Development Program (IHDP)	Formeel	Bevorderen van de cognitieve ontwikkeling en sociale vaardigheden van 0-3 jarige kinderen	De eerste twee projecten, evalueerden het Partners for Learning programma van Sparling, Lewis en Ramey (1995). Als steekproef werden gezinnen met weinig economische en sociale middelen geselecteerd. Het programma van Sparling e.a. (1995) biedt activiteitenkaarten, nieuwsbrieven, fotokaarten, posters, meetinstrumenten, dossier sheets, handboeken etc. om de implementatie van het programma te ondersteunen. De drie basisprincipes zijn: 1) indeling in spelachtige leerepisodes, 2) geïntegreerd in dagelijkse aspecten en 3) gericht op zowel specifieke als algemene regelmatigheden/gewoonten. Het IDHP gebruikte een aangepaste vorm van het	De drie toepassingen van het programma resulteerden allen in positieve effecten op IQ van de kinderen gedurende de eerste drie levensjaren. Kinderen in gezinnen met de minste (sociaal-economische) middelen profiteerden het meest van deze vorm van vroegtijdige interventie.

			programma dat aangeboden werd in gezinnen met premature kinderen of kinderen met een laag geboortegewicht. De SES van deze gezinnen was divers.	
Project Succes	Combinatie van formeel en informeel	Voorkomen van verslavingsproblematiek bij jongeren	Wijkgericht preventieprogramma mbt middelengebruik. In het programma staat een schoolgerichte interventie centraal. Daarnaast omvat het project ook een gezinsgerichte component en een community gericht onderdeel waarin beïnvloeding van de sociale omgeving nagestreefd wordt.	Veelbelovende interventie volgens Bolier & Cuijpers (2000). In het programma werd een positief effect gevonden op middelengebruik en zelfwaardering.
Single Parents Support Group (SPSG)	Combinatie van informeel en formeel	Faciliteren van de aanpassing van kinderen door moeder te ondersteunen	SPSG bestaat uit 12 sessies en faciliteert de aanpassing van kinderen door hun moeders te ondersteunen bij identiteitsontwikkeling, sociale steun te bieden en te trainen in opvoedingsvaardigheden.	Er werden matige verbeteringen gevonden in de aanpassing van moeders nav SPSG in een quasi-experimenteel onderzoek. In deze effectstudie werden geen significante verbeteringen gevonden in de opvoeding of mentale gezondheid van de jeugdigen (Stolberg & Garrison, 1985). Struikelblokken: slechts matige verbeteringen gevonden mbt aanpassing van de moeder en geen significante verbeteringen in de opvoeding of mentale gezondheid van jeugdigen.

Social Effectiveness Therapy for Children (Set-C)	Combinatie van formeel en informeel	Verhelpen en/of voorkomen van internaliserende problematiek: (sociale) angst bij kinderen	Set-C richt zich op sociaal minder vaardige, angstige kinderen. In het programma wordt een combinatie geboden van bijeenkomsten met het gezin en vrijetijdsactiviteiten waarbij ook sociaal vaardige kinderen aanwezig zijn (Beidel e.a., 2000; Kashdan & Herbert, 2001).	Er werden positieve effecten gevonden op (sociale) angst van de kinderen, hetgeen ook een grote impact had op hun algehele welbevinden. De positieve effecten bleken in de eerste 6 maanden na afloop van het programma sterker te worden.
STARS for Families	Formeel	Voorkomen van verslavingsproblematiek (alcoholgebruik) gericht op 12-15 jarigen en hun ouders.	STARS for Families is een variant op het selectieve school-programma STARS ter preventie van alcoholgebruik. Het is een variant waarin een gezinsgerichte component is toegevoegd. Het programma bestaat uit 1) een gezondheidsconsult voor leerlingen (12-15 jaar) door een getrainde verpleegkundige, 2) een brief aan ouders over deelname aan het programma met op het risicoprofiel van het kind afgestemde tips om een gesprek of discussie met de jeugdige aan te gaan over alcoholgebruik en 3) gezinsgerichte lessen (9 lessen om thuis samen met het kind te maken en te oefenen).	Veelbelovend volgens Bolier & Cuijpers (2000). Er werd één onderzoek naar het programma uitgevoerd (Werch e.a., 1998, 1999). Op korte termijn en op de 6 maanden follow-up werden positieve effecten gevonden op gebruik van alcohol en intentie hiertoe. Dit effect was het sterkste voor leerlingen die al eerder alcoholproblemen hadden. Struikelblok: Een jaar na de interventie waren effecten niet meer aantoonbaar. Verder bleken de gezinsgerichte programma's vaak te kampen met problemen als hoge uitval en moeilijkheden in de werving en het behoud van deelnemers.

STAR	Combinatie van formele en informele ondersteuning doordat het programma in groepsverband wordt aangeboden	Bevorderen van emotionele en gedragsmatige aanpassing van 1-5 jarige kinderen	Nicholson e.a. (1998) boden een 10 uur durend opvoedingsonder-steunend groepsprogramma speciaal ontwikkeld voor ouders van kinderen in de leeftijd van 1-5 jaar. Het programma is gebaseerd op cognitief psychologische en sociaal leertheoretische uitgangspunten. Het programma omvat vier belangrijkste componenten: 1) Moedig ouders aan om een pauze in te lassen en te denken voordat ze reageren op het gedrag van hun kind (Stop & Think, ST) 2) Denk na over verwachtingen van het kind (Ask, A) 3) Hanteer strategieën die de ontwikkeling stimuleren 4) Disciplineer en reguleer het gedrag van het kind (Respond, R)	Er werden als gevolg van het programma in een eerste evaluatie (Nicholson e.a., 1998) enkele statistisch niet-significante effecten gevonden in het voordeel van de interventiegroep mbt emotionele en gedragsmatige aanpassing in het voordeel van de interventiegroep. In de 2 ^e evaluatie (Nicholson e.a., 2002) werden wel statistisch significante effecten gevonden, eveneens op emotionele en gedragsmatige aanpassing. Struikelblokken: 1) afwezigheid in de oudergroepen: er was sprake van 39% uitval tijdens de groepsbijeenkomsten, 2) statistisch niet-significante resultaten in de 1 ^e evaluatie.
Syracuse University Family Development Research Programme	Formeel/informeel	Voorkomen van antisociaal en delinquent gedrag.	Het programma omvat intensieve dagopvangprogramma's en/of ouderbegeleiding (Lally e.a., 1988)	Indrukwekkende lange termijn effecten op jeugddelinquent gedrag in de adolescentie en vroege volwassenheid

Toddler-Parent Psychotherapy (TPP)	Formeel	Versterken van de ouder-kind relatie en – interactie bij ouders van peuters (KOPP)	Therapie op basis van de gehechtheidstheorie (Cicchetti e.a. 1999, 2000).	Positieve effecten werden gevonden op o.a. veilige gehechtheid van de kinderen aan de ouder.
Urban Youth Connection	Formeel	Voorkomen van problematisch middelengebruik bij 12-18 jarigen	Het schoolprogramma Urban Youth Connection is gericht op kinderen van 12-18 jaar met een verhoogd risico op problematisch middelengebruik (eigen aanmelding of doorverwijzing door leerkrachten op basis van schoolprestaties, gedragsproblemen in de klas en psychische of gedragsproblemen buiten school). Het bestaat uit 1) counseling aan individuen, tweetallen of groepen, 2) diensten als intakes, ouder- en leerkrachtbijeenkomsten, adviserende gesprekken en telefoongesprekken (Valentine e.a., 1998a, 1998b)	Veelbelovend volgens Bolier & Cuijpers (2000). Er werden van het programma positieve effecten aangetoond op alcoholgebruik, risicogedrag op het gebied van interpersoonlijk geweld, betrokkenheid bij school, schoolprestaties, depressie en sociale coping.
Watch, Wait & Wonder (WWW)	Formeel	Verhogen van de sensitieve responsiviteit van moeders (KOPP)	–	Cohen e.a. (1999) vergeleken psychodynamische psychotherapie (PPT) van Fraiberg e.a. met de WWW methodiek. WWW en PPT bleken vergelijkbare effecten teweeg te brengen. Wel traden de effecten bij WWW sneller op dan bij PPT.

				Gesuggereerd werd dat de focus in WWW op de eigen effectiviteit van kinderen en van moeders mbt de opvoeding mogelijk de belangrijkste factoren zijn verantwoordelijk voor de eerdere effecten van WWW. Nylen e.a. (2006) concludeerden dat er op basis van deze resultaten sterke onderbouwing is dat moeder-kind psychotherapie bevorderlijk is voor zowel moeders als kinderen. PPT is echter slecht uitgewerkt waardoor moeilijk overdraagbaar. PPT is bovendien niet afzonderlijk experimenteel geëvalueerd en is daarom niet opgenomen in dit schema (maar wel in het schema van Klein-Velderman e.a., 2007)
_ (Field e.a., 2000)	Formeel	Verhogen van de sensitieve responsiviteit van moeders (KOPP)	Gericht op de sociale, onderwijskundige en beroepsmatige revalidatie van adolescente depressieve moeders die een hoog risico hadden voor het ontstaan van een chronische depressie. 's Morgens ontvingen de moeders onderwijs en 's middags namen zij deel aan verschillende activiteiten. Gedurende drie maanden werden de kinderen in kinderdagverblijven opgevangen. Eén uur per dag assisteerden moeders de leidsters in de opvang.	Als gevolg van de interventie was de interactie tussen moeder en kind positiever, was de groei van kinderen verbeterd en waren biochemische waarden van zowel moeder als kind genormaliseerd.

_ (Rotheram-Borus e.a., 2001)	Formeel	Bevorderen van copingsmechanismen bij adolescenten en ouders in een gezin met een terminaal zieke ouder.	Programma voor adolescenten met een ouder in de terminale fase van HIV-Aids. In dit programma werden ouders begeleid in de discussie met hun kinderen over de ziekte, werden adolescenten voorbereid op een nieuwe verzorger en werd aandacht geschonken aan copingsmechanismen van de adolescenten.	RCT (1x): De adolescenten kregen als gevolg van het programma meer zelfvertrouwen, vertoonden minder gedragsproblemen en minder emotionele onrust. Ook ouders kregen meer emotionele rust. Ook jaren na de interventie werden positieve effecten gevonden: de jeugdigen uit de interventiegroep waren minder vaak tienerouder, ervoeren meer controle, meer succes op school, leefden minder vaak in de bijstand en hadden betere toekomstverwachtingen. De ouders gebruikten minder genotmiddelen en hadden minder passieve copingsstrategieën.
-------------------------------	---------	--	--	--

NB: in dit schema is een selectie gemaakt van gezins-/oudergerichte interventies die in de TNO-programmeringsstudie zijn genoemd. Interventies die niet in dit schema zijn opgenomen maar wel in de TNO-programmeringsstudie staan, zijn interventies die

- 1) (al) in Nederland worden uitgevoerd
- 2) zich helemaal op jeugdigen richten
- 3) die slechts een zeer beperkte oudercomponent bevatten
- 4) waarvan de toepasbaarheid voor Nederland onwaarschijnlijk is/ het onderzoek te wensen overlaat/ omschrijving onduidelijk is
- 5) het duidelijk om behandeling gaat (dus geen preventie is).

Voor een volledig overzicht van interventies tot 2007, kan de programmeringsstudie van TNO over opvoed- en opgroeiondersteuning worden geraadpleegd.

Bijlage 3 Open vragen

Respondent	Heeft u nog tips waardoor ouders -meer dan op dit moment het geval is- informatie over de opvoeding of ontwikkeling van hun kinderen gaan zoeken (bijvoorbeeld via tijdschriften, boeken, televisie, cursussen of internet)?
3	Er is juist te veel informatie, er wordt teveel op gewezen waaraan een kind zou moeten voldoen. Te veel normen opgelegd. Ouders raken juist hierdoor in paniek. Laat kinderen hun eigen pad bewandelen.
4	Stel dat ze voor een probleem komen te staan dan gaan ze toch eerder informatie opzoeken.
9	Misschien via een cursus of een bijeenkomst.
10	Hier moet op kinderdagverblijf meer op worden gewezen. Ook online en telefonisch advies geven over opvoeding (je kan dan kort met een deskundige praten, de drempel wordt op deze manier lager).
11	Door op tv postbus 51 achtige spotjes te laten zien met informatie waar je naar toe kan voor vragen.
13	Je moet sowieso niet teveel informatie opvragen, hou het bij 1 boek bijvoorbeeld. Want je wordt al overspoeld door informatie, het lijkt allemaal ook op elkaar. Per kind is het ook verschillend, persoonlijke gesprekken zijn dan beter waarbij er gekeken word.
14	Dat verschilt per persoon of deze informatie gaat zoeken of niet.
15	Gemeente moet duidelijk zien te maken dat het in het belang van het kind is en ook in eigen maatschappelijk belang om kinderen goed op te voeden en ze dus zekerheid te bieden en ze dus te vormen tot stabiele mensen.
17	Via mailing een nieuwsbrieven sturen met informatie voor ouders. Een objectief programma op tv door deskundige die in de vorm van een realistische serie informatie geven niet te commercieel.
19	Meer in discussie gaan met elkaar en ervaringen uitwisselen.
20	Stimulans vanuit de school.
23	Postercampagne is wel goed.
24	Positieve insteek ook dus als er geen problemen zijn proactief bezig zijn met de opvoeding van kinderen.
25	Goede betrouwbare informatie op internet.
26	Ik denk dat ouders het wel prettig zullen vinden als ze hun eigen situatie herkennen bij anderen.
27	Ik zou vooral meer het internet gebruiken.
28	Internet is heel handig. Alles wat je niet wordt opgedrongen is heel prettig. Toegankelijk op alle tijdstippen, dat is laagdrempelig.
30	Gewoon internet, daar is alles beschikbaar. Gewoon googlen.

31	Dat kan door scholen bijvoorbeeld cursussen of thema-avonden te laten organiseren en ouders daarvoor uit te nodigen.
33	De overheid zou een overzicht kunnen verschaffen via een schrijven of folder van websites of titels van boeken.
35	De informatieoverdracht van generatie op generatie is minder.
36	De naamsbekendheid van instanties, snel weten waar men terecht kan.
38	Ik vind dat je als ouder al een heleboel aangereikt krijgt van de gemeente, bijv. buitenreclame is er veel, veel informatie krijg je al via bijvoorbeeld het consultatiebureau.
39	Actiever vanuit de school informatie gegeven hoort wat bij de desbetreffende levensfase van het kind. Meerdere keren en toegespitst op verschillende onderwerpen.
40	Meer voorlichtingen.
43	Ouders kunnen kijken op internet en er zijn goede boeken. Gewoon googelen.
45	Internet, goede sites.
46	Familie.
47	Gratis tijdschrift aanbieden misschien.
48	Goede website.
51	Via de school, de docenten moeten de ouders inlichten hoe het met het kind gaat.
55	Het ligt er aan wat voor vragen je heb.
56	Ik vind dat het van uit de overheid verplicht gesteld zou moeten worden.
57	Er is sowieso beperkte behoefte denk ik om informatie vanuit de overheid op te zoeken. Wel vind ik het consultatiebureau een goede mogelijkheid als je behoefte hebt aan hulp.
58	Meer bekendheid van een website.
59	Regels aanhouden.
64	Door bijv. op de crèche informatieavonden te organiseren, worden mensen direct geconfronteerd met de informatie. Ik denk dat je mensen dus meer persoonlijk moet benaderen.
67	Door e-mails of folders te versturen met bronnen of plekken waar ouders terecht kunnen. Er zouden dan niet alleen informatieve bronnen in moeten staan, maar ook leuke dingen (kleurplaten.nl enz.) zodat niet alleen de educatieve kant wordt belicht, maar dat
70	Tijdens de zwangerschap jonge ouders informatie opsturen. Zoals Wij jonge ouders.
78	Ik zou meer open willen staan ook voor ander vormen van opvoeding zoals ik het zelf doe.
81	Ouders online

84	Opvoeding in de maatschappij is complexer geworden en de tijd die aan opvoeding wordt besteed is minder en wordt uitbesteed aan derden.
85	De informatie op internet moet makkelijker gevonden kunnen worden.
87	Aanbod/advies via huisarts of crèche
89	Zelf eens in de spiegel kijken en het kind in zichzelf zoeken (als dat er nog is.....)
91	Openheid geven aan het feit dat bijna alle ouders met dergelijke vragen zitten. TV programma's waarin een nanny ouders leert hoe kinderen op te voeden, helpen al om van een taboe af te komen.
93	Interviews zoals deze.
95	Er op school vaker door klassenouders initiatieven ontwikkeld moeten worden om met de andere ouders in hun klas over opvoeden te spreken omdat je kind daar de meeste van de tijd is en ook samen de andere kinderen dezelfde ervaring heeft/opdoet en dus wellicht dezelfde problemen ervaart.
101	TV programma's en eventueel op aandringen van school.
105	Maak contact tussen culturen, bijvoorbeeld op school.
108	Ogen open houden :-)
110	Onder de aandacht brengen dat als er nu nog geen problemen zijn, ze er wel in de toekomst kunnen zijn.
111	Organiseren van koffie ochtenden, daarin kort bespreken van opvoeden. Cursussen zijn voor sommige ouders te hoogdrempelig.
113	Meer promotie van de site.
115	Ze gaan alleen zoeken als ze een twijfel of probleem ervaren, zo vergaat het mij tenminste. Bewustwording leidt tot meer vragen of het beter kan. Als je in een goed doordachte campagne de zeer verschillende meningen en beslissingen van ouders eens naast elkaar zou zetten zou dat wellicht tot nadenken stemmen en gaan mensen sneller artikelen over opvoeding lezen.
117	Campagnes.
122	Praat met elkaar over gedrag van jou / hun kinderen als ze bv bij elkaar spelen.
127	Tijdschriften, boeken, televisie en internet.
136	Initiatief en interesse lijkt mij heel erg persoonsgebonden. Voor veel mensen is die geen issue terwijl andere heel bewust hun kinderen opvoeden.
138	Kinderen misschien te weinig/minder ouderaandacht krijgen en zgn. onhandelbaar gedrag vertonen, de maatschappij is wat overspannen (twee werkende ouders), te weinig rust in gezinnen.
140	De normen liggen hoger/iedereen wil meer aandacht geven aan de opvoeding/er zijn minder kinderen per gezin en is dus meer tijd voor
142	Bewust maken van noodzaak

144	Een tip heb ik niet direct. Wel realiseer ik mij dat het zo vanzelfsprekend lijkt dat mensen kinderen krijgen zonder dat ze geleerd worden hoe op te voeren. Terwijl dit in de praktijk toch best lastig kan zijn. De vergelijking met: autorijbewijs halen voordat je zelfstandig mag auto rijden, ligt voor de hand.
151	Positieve tv-spotjes, dus niet alleen over 'probleemkinderen'.
154	Ouders online chatten met ouders, tv programma kijken.
161	Ouders online is voor iedere ouder echt interessant. Je vindt er overal informatie over: schoolgaan, boeken, eten en drinken, kortom alle onderwerpen waar ouders mee te maken hebben.
163	Ja, via televisie is goed, omdat veel mensen vaak Televisie gebruiken. Maar ook dvd, cd,s.
167	Misschien meer sites oprichten met als doelgroep: kinderen vanaf 4 jaar tot puberteit.
168	Via media, kranten, televisie, internet ouders aanzetten tot nadenken (spiegelfunctie). Ook gesprekken op schoolpleinen en ook in de familiekring, dat je elkaar herkent.
170	Daar moet de basisschool aan werken, dat is een ontmoetingspunt. Die locatie is prima.
171	Ik denk dat ouders te snel iets zien als een probleem terwijl het kind reageert op zijn eigen manier en dat de manier is hoe de ouders zou willen dat hij reageert. Mijn tip is: accepteren hoe het kind is en zien als een eigen ikje.
173	De dingen die een kind doormaakt als volwassene dat kun je jezelf niet voorstellen.
175	Intuïtie
177	Een hele goede website, heel duidelijk en geïnstitutionaliseerd. Bijvoorbeeld dat het consultatiebureau een website maakt.
178	Posters in stad (positief opvoeden).
182	Dat je met andere ouders, informatie gaan uitwisselen.
183	Meer voorzieningen in de buurt. Minder belerend benaderen.
184	Het lijkt me goed om in de bladen de desbetreffende websites te noemen, of informatie punten aangeven. Ook op scholen, consultatiebureaus. Ook via de tv moet meer informatie worden gegeven, ook als er geen problemen zijn.
185	Bij consultatie bureau ouders in te lichten voor cursus. Of gratis via overheid.
186	Door informatie vaker aan te bieden vanuit het informele circuit of vanuit de scholen en buurthuizen.
190	Scholen kunnen een breder aanbod aanbieden ter preventie.
193	Internet, goede website van de gemeente of zoiets. Een neutraal centrum, zoals het voedingscentrum.
195	Folders op scholen neerzetten. Waar veel kinderen komen.
197	Internet.

198	Spotjes op tv om te laten zien dat er ook andere manieren zijn om informatie te verkrijgen.
204	Het ligt aan het moment. Tegen de pubertijd gaan we massaal zoeken.
206	Het is niet meer dan taboe, er wordt meer over gesproken.
207	Tijdgebrek, dus een kant en klaar antwoord van derden op probleem.
208	Bijv. door ouderavonden/-bijeenkomsten op de crèche. Die zijn heel laagdrempelig waardoor ouders makkelijker erover praten. Op het consultatiebureau is er vaak te weinig tijd.
209	Benadrukken dat er niet alleen problemen nodig moeten zijn voor het opzoeken van informatie.
210	Bibliotheek. Tips van de kleuterjuf.
215	Kijk goed naar je kind.
218	Per buurt zou er een informatiepunt moeten zijn voor adressen en dergelijke van instanties die hulp kunnen bieden.
221	Het ouder en kindcentrum, een herkenbaar centrum over opvoeding. Dit wordt ook goed gepromoot, er is veel informatie beschikbaar.
223	Ik denk dat heel goed is als bijv. de school aangeeft dat bijv. bepaalde sites over opvoeding worden aangeraden.
226	Via Postbus 51 landelijk via televisie.
227	Ik vind dat ouders meer op papier geïnformeerd moeten worden, met verwijzing naar waar zij informatie op internet kunnen zoeken.
228	Tegenwoordig wordt alles uitgezocht, over alles wil iedereen meer informatie, dus ook over opvoeding.
230	Het zou wel meer kunnen via school of de peuterspeelzaal.
231	Bij de overgang naar de middelbare school komen er veel maatschappelijke problemen waar pubers mee te maken krijgen. De gemeente zou een gids met informatie kunnen verstrekken met website adressen of een forumadres bekend maken waar ouders terecht kunnen,
235	Die posteractie, consultatiebureau maar dan ook voor de latere jaren! Brochures op school leggen.
236	Meer thema avonden via onderwijsinstellingen, dat is leerzaam voor de ouders en ook dat ze ervaringen uitwisselen.
237	Mensen moeten er vooral met elkaar over praten.
239	De campagne positief opvoeden. Cursussen aanbieden op het kinderdagverblijf.
241	Ik denk via de school van kinderopvang informatie geven, bijvoorbeeld in de avond een paar uurtjes eens in de zoveel tijd. Op deze manier is het makkelijk toegankelijk voor de ouders.
243	Landelijke een campagne voeren op tv. Op scholen en ouderavonden de ouders informeren (ouders met kinderen van dezelfde leeftijd en geslacht bij elkaar zetten, want dan herkent men dingen van elkaar).
244	Met mensen praten waar je vertrouwen in hebt.
247	Ouderavonden via school

248	Misschien kun je bijv. op een kinderdagverblijf informatiebijeenkomsten organiseren over opvoeden. Dat is een plek waar veel ouders komen.
249	Triple P vind ik erg goed.
254	Remedial teachers op scholen.
256	Dat zou actueler gebracht moeten worden bij groep 8 o.a. seksuele ontwikkeling.
259	Er waren informatieavonden over positief opvoeden in het stadsdeel Noord maar helaas was ik te laat ik had daar wel iets meer over willen weten. Ik had daar door school of consultatiebureau graag over geïnformeerd willen worden.
261	Internet is een prima medium om mee te beginnen, en vrij toegankelijk.
265	Via de school, flyers met een bepaald thema met een verwijzing naar een website.
267	Veel reclame voor een website, via de schoolkrant bijvoorbeeld.
270	Ik denk dat leerkrachten er een grotere rol in kunnen spelen.
282	Als er geen problemen zijn, dan hoeft je sowieso niet te zoeken.
283	Themabijeenkomst op school organiseren.
285	Info bij een huisarts of kinderdagverblijf over opvoeden. plekken waar je vaak komt met je kind.
288	Info die door mails aangedragen wordt, met links. Of brochures na een bezoek aan het consultatiebureau meenemen. Of folders die op de crèche liggen.
289	Flyers uitdelen.
292	Informatieblaadjes via scholen.
294	Dat de mensen bij het Consultatiebureau, gezelliger en soepeler opstellen.
300	Bij een centraal punt waar ouders terecht kunnen met alle vragen die hun dan juist kan doorverwijzen.
301	Dat moet vanuit jezelf komen.
302	Dat ze op school zo nu en dan avonden organiseren over bepaalde problemen bij de ontwikkeling of opvoeding van hun kinderen.
310	Positief geïnteresseerd blijven ook als er geen problemen voor doen.
311	Door betere en meer informatiemogelijkheden te creëren, bijv. vanuit de kinderopvang.
313	Boeken lezen.
317	Door een campagne, zoals deze (bij mij heeft het gewerkt). Met schreeuwende posters. Bijvoorbeeld Postbus 51. Het moet landelijke bekendheid krijgen.
324	Televisie is meer voorkomend en internet ook en er is meer aanbod van informatie.

327	Informatie op school of via poster.
328	Meer contact met school.
330	Via een televisiespotje of op de radio. Advertenties over de opvoeding in bladen. Op kinderdagverblijven en scholen informatie bijvoorbeeld ophangen.
331	Ouders aanspreken of confronteren met hun opvoedingsmethode.
332	Boeken uit de bibliotheek en tijdschriften en televisieprogramma's.
334	Meer mensen moeten onbewust aanraking laten komen.
343	Meer bereik en meer bekend voor websites etc.
344	Televisieprogramma's en consultatiebureaus.
346	Goede websites maken over ontwikkeling van kinderen.
347	Via consultatiebureaus aanleiding geven tot het lezen van informatie, oudercursus.
348	Ik zou het leuk vinden als ik elk jaar bijv. een foldertje zou krijgen met basisinformatie over de ontwikkeling zowel fysiek als emotioneel van kinderen.
351	Het promoten van specifieke internetsites en boeken.
354	De voorzieningen aanpassen aan de verschillende doelgroepen. Zodat je bijvoorbeeld ook de geslotenere culturen bereikt, zoals Marokkaanse mensen.
358	Consultatie bureau zou je naar goede websites moeten verwijzen.
360	Misschien meer gericht op andere culturen of bijvoorbeeld taalproblemen te overbruggen.
362	Bijv. met meer tv-programma's over opvoeden.
363	Makkelijk om informatie op te zoeken, dus toegankelijker.
365	Dat opvoed-websites toegankelijker wordt voor ouders. Dat het normaal wordt, net als naar de huisarts gaan.
366	Ik denk via school en kinderdagverblijf moet er meer informatie worden verstrekt.
368	Door meer uitwisseling over opvoeding te bevorderen.
369	Je kind in de gaten houden en er mee praten serieus.
372	Consultatiebureau kunnen beter gericht informatie geven. Men geeft altijd slechte informatie.
373	Als kinderen zelfstandig gaan ondernemen, dan worden ouders snel geprikkeld om daar informatie over te zoeken. Als de school een aansluitend pakket aanbiedt voor ouders bijvoorbeeld over het zelfstandig fietsen, worden ouders zelf al geprikkeld.
374	Op een consultatiebureau moet je ondersteunen (schoolarts).

375	Andere ouders aanspreken op school.
376	Posters op school over opvoeden. Of op de huisartsenpraktijk, kinderopvang. TV programma
377	Waar de kinderen vaak komen: buurcentra, op scholen, op prikborden: de websites over opvoeden kenbaar maken.
380	Een gids uitbrengen met informatie, dat je dan gericht kan zoeken (dus voor een bepaald probleem dat men hierin aangeeft waar men informatie kan opzoeken (specifieke internetsites en/of instanties waar men met dat probleem naar toe kan)).
381	Programma's uitzenden op televisie, op RTL 4 bijvoorbeeld. Dan heb je heel groot bereik op een ongedwongen manier.
382	Meer op de website van de school kijken of via links op internet zoeken. Meer informatie op de nieuwsbrieven vanuit de school met informatie waar je kan zoeken.
383	Het is sowieso niet heel nodig om veel op te zoeken, want veel dingen gaan vanzelf over.
384	Ik merk in werk dat TV-programma's over opvoeden door veel ouders bekeken worden
387	Op televisie is veel aandacht voor probleemsituaties maar "normaal" gedrag en "normale" situaties komen niet of weinig aan bod. dat is jammer.
388	Internet informatieboekjes tv programma's
392	Laagdrempelige informatie vanuit school, crèche of peuterspeelzaal.
394	Via internet is zo'n beetje alles over opvoeden wel te vinden.
397	Consultatiebureau, voorschool
398	Het enige dat ik kan bedenken is dat het onder de aandacht gebracht moet worden dat de mogelijkheid er is, misschien door het plaatsen van affiches of reclames.
402	Bij mij in de buurt wordt er om de zoveel tijd op school ouders uitgenodigd en wordt er informatie gegeven over de opvoeding van de kinderen en je kunt er vragen stellen etc.
404	Peuter- en kleuterleidsters beter inlichten over de diverse informatiebronnen en hun gebruiken als doorgeefluik aan ouders. Die zijn vaak laagdrempelig voor ouders. Zij kunnen ouders geruststellen dat het geen probleem is maar puur interesse voor het kind.
405	Artikelen in tijdschriften, kranten en op tv
406	Ouderochtenden op scholen
407	Op internet is veel te vinden, soms bieden de crèches cursussen/info-avonden
410	Door laagdrempeligheid en folders bij ouder en kind centrum. Hierbij ook informatie over alle mogelijkheden die er voor opvoedondersteuning e.d. zijn. Zoals locatie informatie (up-to-date) waar speel-o-theken en peuterspeelzalen zijn enz.
412	Regelmatig info toesturen per post/email

416	Meestal google ik voorbeeld als ik over een ziekte wil weten tik ik dat in en krijg je zoveel sites die je kunt vinden, de Belgische site vind ik de best uitgewerkte sites. Ik google totdat ik iets geschikt en gemakkelijk van begrip vind, zoniet vraag ik ook naar de mening van collega's die ook kinderen hebben. Waar er een wil is, is er ook een weg. Als je moeite doet om een oplossing te vinden voor welke probleem dan ook, vind je het ook.
420	Ouders van nu, Oei ik groei
424	Persoonlijk uitnodigen
427	Via contact met school
428	Meer reclame maken voor een bepaalde website waar opvoedingstips op staan. Kind bijlage van het parool iedere woensdag (of donderdag) is heel toegankelijk. Opvoeding hoeft niet alleen over problemen te gaan het kunnen ook positieve ontwikkelingen benadrukken.
429	Misschien nuttige internetadressen via school verspreiden.
431	Blad J/M vind ik zeer interessant
432	Hersenstichting heeft folder over de ontwikkeling van puberhersens
434	Makkelijker bereikbaar door de media van tegenwoordig
435	Bij de GGD, huisartz, op school
436	Via school
437	DVD
440	Luister naar beroepskrachten, zij zijn de profs.
442	Via school/ voorschoolse opvang en crèche
443	Niet alle ouders lijken me geïnteresseerd in de opvoeding wellicht ligt daar een gat in de markt dat betrokkenheid in onze samenleving een vereiste is
445	Hogere salarissen, minder werk, meer tijd voor het gezin.....
446	Bestaande informatie toetsen op kwaliteit en indexeren zodat het makkelijk toegankelijk wordt. Voorkom een eenzijdig beeld.
448	De tijd is zeer veranderd. Vroeger deed men het denk ik toch meer zoals hun ouders en waren "de regels" duidelijker betreffende opvoeden. Ook woonde men in hechtere gemeenschappen, waardoor men samen elkaars kinderen opvoedde. Tegenwoordig is men veel individualistischer, ook wat betreft ideeën over opvoeding. Dus moet je ook meer zoeken naar opvoedingsbegeleiding die bij jouw ideeën past (als je even in de knoei zit).
453	Buurthuis, gezondheidscentrum, huisartsenpraktijk
456	Via populaire tijdschriften en opvoedprogramma's op de televisie.

460	Televisie
462	Toegankelijke tijdschriften via kinderdagverblijf, bibliotheek of winkel waar baby/kinderproducten te koop zijn.
465	Het beste via scholen, daar komen de ouders heel vaak naar toe en vanwege tijdgebrek hebben de ouders weinig behoefte aan een tijdschrift.
467	Meer activiteiten voor jongeren
474	Communiceren dat opvoeden een iets is dat je kunt (moet) leren
477	Internet en tijdschriften. Standaardaanbod voor alle ouders met algemene opvoedinformatie bv via internet, geboorte-DVD o.i.d. zodat hulp vragen bij opvoedingsvragen normaler/laagdrempeliger wordt
478	Via scholen kan veel informatie worden gegeven en uitgewisseld door de ouders. BV ouderavonden en daarna een informele borrel (daar wisselen ouders dan hun informatie uit en leer je van elkaar).
484	Televisie en informatie aanbod via school.
485	Ik zou het goed vinden als er in kranten structureel aandacht wordt besteed aan opvoedingsvraagstukken, nu zijn dat alleen gespecialiseerde bladen als J/M. Maar een bijlage van de volkskrant lijkt me daar een goed medium voor.
488	Televisie
494	Door niet alleen eventuele problemen of achterstanden te bespreken, maar ook de leuke ontwikkelingen te tonen, want daar zijn er veel meer van.
496	Als er een publieke discussie op gang komt dat het er als ouder gewoon bij hoort om over opvoeding geïnformeerd te zijn onafhankelijk of er nu iets aan de hand is of niet. Het is gewoon een element in je leven waar je aandacht aan moet besteden.
500	Gratis informatie bijv. d.m.v. huis-aan-huis tijdschriften of folders over opvoeding aanbieden aan gezinnen met kinderen.
501	Ouderavonden, voorlichtingsbijeenkomsten
507	Ik vind dat ouders hierin zelf keuzes moeten (kunnen) maken
510	Gebruik de zorgsector, maak je kenbaar via bijvoorbeeld paramedici in de eerste lijn (professionals die de cliënt kennen en een signalerings- en advieserende- c.q. verwijzfunctie kunnen hebben. Ouders en hulpverleners moeten weten waar welke hulp beschikbaar is: leg contact met "1ste Lijn Amsterdam", die geven een adresboekje uit van zorgverleners in de 1e lijn. Nog een tip: zorg voor goed personeel op m.n. de o.k.c.'s. Vaak is de kwaliteit onder de maat (ik werk als paramedicus in Slotervaart en weet inderdaad niet precies welke dvd's er zijn, welke websites je moet hebben of waar welke cursussen zijn. Ik heb behoefte aan een overzicht.)
513	Via school en email aanbieden
514	Opvoedtips via e-mail met doorlinken naar nieuwsbrief
518	Als er open over de problemen gesproken kan worden

520	Boeken of internet
521	Intern krantje bij kinderdagverblijven
522	Door problemen in de opvoeding
526	Trek het een leuk jasje aan laat de kinderen bijvoorbeeld de tips geven en programma's als bijv. de nanny zijn er natuurlijk al maar dat is als er wel problemen zijn maar sport spel en uitgaanstips of knutsel of traktatie tips met budget besparing enz. die heb ik nog niet echt gezien
527	Uitnodigingen voor lezingen via dagverblijven of scholen laten lopen.
529	Posters op kinderdagverblijven / scholen met diverse thema's en links naar.
532	Wat ik mis in Nederland - of tenminste nog niet heb gezien - zijn moeder-en-kind-café's waar je echt met je kind kan heengaan zonder bang te zijn dat hij of zij zich pijn doet of iets stuk gaat. Een café waar je gezellig en relaxt samen kan zitten, de moeders kunnen praten en de kinderen kunnen spelen. En als er nog iemand is die professionele informatie en hulp kan geven zou ik dat geweldig vinden...
533	Kinderen zijn moeilijker dan vroeger (denk ik)
537	Meer aandacht voor informatie over opvoeden op bv internetsites in bladen als GG etc., links vermelden. Scholen in schoolkrantjes links naar internetsites mee laten geven of bv een paar 'best practices' uit opvoedingsboeken meegeven in ieder schoolkrantje.
538	Interviews met 'ervaringsdeskundige'/ouders. Gebruik BN-ers
539	J/M tijdschrift vind ik plezierig om te lezen
540	Als je een mail krijgt met daarin een aankondiging wat er voor nieuws is, zodat je door kunt klikken
544	'Positief opvoeden' vind ik een erg goed initiatief. De poster in de stad vallen op, maar via deze weg zou het me toch niet bereiken (je moet eerst achterkomen waarvoor reclame gemaakt wordt) ik kreeg het aanbevolen van een vriendin en heb via een simpele test al meteen meer houvast en advies gekregen wat betreft mijn eigen gedrag tegenover mijn dochter. Op vragen meteen een uitgebreide en kwalitatief zeer goede reactie. Ik heb er echt veel aan gehad. In wezen denk ik dat het gedrag van een kind pas een probleem wordt door de manier, hoe met het kind wordt omgegaan. Als ik gestresst ben, ook is het maar een beetje, kan ik dit ondertussen meteen aan het gedrag van mijn dochter terug zien. Boos worden maakt het dan alleen maar erger.
549	www.babycenter.com
551	Door op school ouderbijeenkomsten te organiseren, geleid door een onbekende (objectieve) professional, waar alles te bespreken is en zodoende gedeeld (en gedragen) wordt door een groep volwassenen
552	Ik vind het vervelend dat nu zoveel info samen hangt met reclame. Wat kan ik nog geloven. Dit vooral in tijdschriften/tv/internet
554	Wellicht folders bij het consultatiebureau
555	Op internet zou de info beter kunnen. Je weet nu niet welke sites betrouwbaar zijn

556	Cursus als de moeder zwanger is--vaak denk je alleen dat cursussen mogelijk zijn als er problemen zijn
557	Grenzen stellen; agressieve gedrag; moeilijkheden op school (leerproces)
559	Een laagdrempelige nieuwsbrief over de "normale" ontwikkeling van kinderen zoals ik die vanuit de USA van het Parentcenter ontvang zou ik graag in Nederland zien
561	Meer met ouders praten
563	Via boeken die op dat moment over die ontwikkelingsfase gaan
564	Tv programma's en/of artikel tijdschrift over twijfels ouders en alternatieve manieren van opvoeden. Weg van reguliere adviezen v. consultatiebureau e.d. Er is weinig info over en voor de moderne moeder die het net even anders wil doen. Bijv. info andere soorten voeding, liefdevolle opvoeding zonder straffen, luxe dilemma's grenzenstellen en keuzes, kinderen gevaren en vrijheid (bijv. in alternatieve woonwagensituatie, kraakpanden), welke regels gelden wanneer (geloof/cultuur), contact kinderen verschillende culturen. Organiseren van creatieve opvoedingsworkshops met nadruk op uitwisseling en niet op opvoedmethode. Niet probleemgerichte bijeenkomsten maar gericht op de creativiteit van de opvoeding. (in de trant van: wat kan je er nog meer uithalen, hoe stimuleer je jezelf en je kind, welke creatieve manieren zijn er om opvoeden leuk te maken, etc.).Website korte filmpjes over diverse stijlen van opvoeden in diverse omstandigheden (ander land, ander type huis, mobiel gezin, lat-relatie en kinderen, homostel).
566	informatie koppelen aan leuke activiteiten voor ouders en kinderen, veel ouders komen er anders niet aan toe
567	het helpt als je weet dat je bepaalde problemen kunt voorkomen. Dus een campagne in de trant van: als je niet wilt dat je kind dik, driftig, onbeleefd of agressief wordt, lees dan eens een boek.
570	Door het beleid rond Triple P door te zetten bijvoorbeeld, met als doel het normaliseren van opvoedingsvraagstukken. Vroeger werd dit 'gedragen' in de grootgezinnen, in moderne (westerse) gezinnen niet meer. Er moet dus op een andere manier over uitgewisseld kunnen worden. Bv standaard aanbod voor moeders na de geboorte van hun kind, een paar bijeenkomsten van jonge ouders gedurende de eerste 4 jaar? Daarna binnen de basisschool?
572	Via At5, stadsdeelkrant, consultatiebureau. Mensen moeten vooral de mogelijkheden weten en weten te vinden.
577	televisie, internet
579	Door mensen te stimuleren wat idealistischer te zijn als het over opvoeding gaat. Door de 'softe' aanpak, als lang borstvoeden, je baby niet laten huilen, geen tikken te geven, je kind beschouwen als een welwillend wezen, dat het graag goed wil doen, meer te presenteren als de 'norm'. Mensen er zich bewust van maken dat er vele valkuilen zijn, dat zou een stimulans moeten zijn om niet maar wat aan te kloten, maar echt alles op alles willen zetten om het 'goed' te doen. Die bewustwording kweken kan waarschijnlijk het best door goede, inhoudelijke televisie te maken over dat onderwerp. En door boekbesprekingen op de televisie bijv. Goede opvoedboeken. Door ook al op scholen jonge mensen te leren dat het best wel een ding is, kinderen krijgen en daar goed voor zorgen. Door bijvoorbeeld bij Verloskundige praktijken al een soort 'gesprekjes' aan te bieden, wat je ervan verwacht enzo en hoe je het aan wilt pakken en daarbij ook verwijzen naar beschikbare literatuur.
582	Internet (ervaring uitwisselen)

584	Koffieochtenden op scholen met een contactouder
588	Dacht vroeger: Ga er wel mee om als het komt. Maar het van tevoren weten wat er komen "kan" heeft in de afgelopen tijd met mijn tiener wordende dame redelijk geholpen. Geeft mij meer begrip zodat ik meer mijn best doe om mij in haar te verplaatsen in plaats van alleen mama kant te zien.
589	Als de toon van informatie minder belerend, met het afkeurende vingertje (zoals vaak op het consultatiebureau bijvoorbeeld en op school) en meer acceptierend dan denk ik dat meer ouders daar makkelijker gebruik van maken.
590	Boeken lenen bij bibliotheek en google op forum over opvoeding,
591	Misschien als er meer interessante informatie beschikbaar is. Als ik niet zoek - omdat er geen problemen zijn - en ik iets interessants tegenkom, lees ik het toch.
592	Internet, tv
593	Bij consultatiebureau veel meer benadrukken dat het, ook zonder dat er problemen zijn, heel erg leuk en leerzaam is een cursus te volgen. Ook op kleuterscholen enz. meer info en discussie over opvoedkundige zaken
594	Door de mogelijkheden van diverse informatiemogelijkheden aan te reiken (bijv. meegeven van info materiaal aan kinderen op school/via de sport van de kinderen) kunnen ouders zelf kiezen van welke mogelijkheden zij gebruik wensen te maken
595	Via informatieavonden van BSO of KDV
596	Koppelen aan praktische informatie over wat je met kinderen kunt ondernemen in Amsterdam
599	Cursus (bv Gordon)televisie
601	Ouders moeten meer tijd krijgen voor hun kinderen!. Tegenwoordig werken beide ouders waardoor hiervoor weinig tijd is.
602	Misschien brochures via kinderdagverblijf
609	Verbeteren imago ouderschap, als soort van baan neerzetten. Voor serieuze ouders een website met up-to-date informatie en goede zoek mogelijkheden (met links naar al bestaande websites). televisieprogramma's zonder meteen de allergrootste drama's te belichten, maar ook de kleine en gezonde ontwikkelingen volgen
610	Cursussen of internet
611	Omdat ouders hogere eisen stellen aan hun opvoeding, er meer informatie is over opvoeden; er minder met eigen ouders (oma's) gesproken wordt over opvoeden.
613	Gratis tijdschriften meegeven met praktische, professionele tips.
615	TV programma's, beelden van waar het fout kan gaan
616	Het moet wat gewoner worden om erover te praten. Minder schaamte. Ik vind het ook niet leuk als mijn dochter heel erg bezig doet, maar ik bespreek het wel. Tja, hoe je dat kan stimuleren? Televisie dan toch maar? Zoiets als Schatjes maar dan met minder heftige gevallen?

617	Folders via school verspreiden waar ze info kunnen vinden.
619	Voorlichtingscampagnes, SIRE, postbus 51
620	Als de leerkracht vertelt waar ze die kunnen vinden tijdens een ouderavond bv of foldertjes in de school.
621	Laten zien wat ze er voor terug krijgen: nl. een aangenaam, goed opgevoed, gelukkig en leuk jong mens
623	Geen idee, je moet gewoon je kinderen zelf leren kennen en aandacht besteden wat je denkt dat niet goed is, en wat belangrijk is met hun praten.
624	Door het er meer over te hebben in huis aan huis boekjes bijvoorbeeld.
625	Als er iemand is die advies kan geven en het is makkelijk en anoniem
628	Hoeft niet via internet, liever per post
632	Doe het niet via internet, de informatie is zo divers en uitgebreid, je ziet door de bomen het bos niet meer. Verpak de informatie in een leuk, aantrekkelijk en klein pakket. Niet teveel in 1x en thema-gewijs. Teveel schrikt af.
633	Ouders meer het idee geven dat het normaal is om hulp/advies te vragen bij de opvoeding. Maar hoe?
636	Beroepskrachten kunnen ouders individueel of als groep vaker wijzen op informatiepunten/mogelijkheden
639	Internet
642	Betere kinderopvang! Betrokken, goed opgeleide leidsters. Kinderopvang waarbij ouders betrokken raken, zoals bij de visie van SPOREN.- Wat betreft baby's: Ik was erg blij dat ik al tijdens mijn zwangerschap wat had gelezen over baby's en niet alleen over zwanger zijn en bevallen! Met informatie over zwangerschap en bevalling word je overspoeld, maar over de tijd daarna veel minder. Ik was blij dat ik voor de geboorte al had gelezen over huilen, slaapritme, inbakeren, borstvoeding etc. daardoor voelde ik me best zeker tijdens en na de kraamperiode. Ik voelde me voorbereid. Dus Tip: Verloskundigen (en zwangerschapsboeken en -tijdschriften) kunnen vrouwen aansporen al met de tijd na de bevalling bezig te gaan. Ook al kun je het je nog moeilijk voorstellen als je je eerste kind krijgt, juist tijdens de zwangerschap over opvoeding en baby's lezen en denken en je voorbereiden op het ritme dat er zal zijn. In de eerste tijd na de geboorte heb je daar geen tijd voor!
643	Door meer tijd met je kinderen door te brengen, krijg je vanzelf meer vragen en maak je ook meer tijd om antwoorden te vinden. Het heeft allemaal met tijd en energie te maken dat je in je kind wilt of kan steken
644	Ik ga altijd naar ouderkamer in school van mijn kinderen. Dat een of twee keer per maand gebeurt. Het gaat over opvoeding of sommige probleem van kinderen. Alle ouders geven eigen mening en tips. Een sociaal medewerker van GGD komt en informatie over opvoeding geeft. Ik vind het heel goed. Ik kan informatie en tips krijgen als ik vragen heb dan kan ik stellen. Het is een direct gesprek met alle ouders met verschillende tips en problemen.

Respondent	Heeft u tips waardoor ouders -meer dan op dit moment het geval is- met hun vrienden, ouders, buren of andere bekenden over de opvoeding en ontwikkeling van hun kinderen gaan praten?
3	Ze moeten het juist er minder over hebben en meer afgaan op hun intuïtie.
5	Op school kan er vaker een 10 minuten gesprek met de ouders gevoerd moeten worden (over het functioneren van het kind op school).
7	We praten er over als het goed gaat.
8	Veel met elkaar praten dan kun je dingen voorkomen.
10	Ouders meer het idee geven dat ze niet de enige zijn met bepaalde problemen, dat ze zich minder schamen. Dat het ok is om hulp te vragen.
11	Het ligt aan je sociale contacten.
13	Het is hoe ouders benaderd worden door de hulpverleners: het is vaak te betuttelend en te theoretisch. Ze kijken hierbij niet naar hoe het kind en de ouders. Ze geven adviezen die vanuit een boekje komen.
15	Gemeente moet duidelijk zien te maken dat het in het belang van het kind is en ook in eigen maatschappelijk belang om kinderen goed op te voeden en ze dus zekerheid te bieden en ze dus te vormen tot stabiele mensen. De afgelopen 10 a 20 jaar is er niet g
19	Meer naar de kinderen luisteren en discussie met elkaar.
20	Kinderen op verschillende gebieden met elkaar om laten gaan (sport, muziek).
24	Positieve insteek ook dus als er geen problemen zijn proactief bezig zijn met de opvoeding van kinderen.
38	Mensen doen het al volgens mij. Ik zie geen noodzaak om het meer te stimuleren. Doordat kinderen ondergebracht worden in een schoolsysteem worden ouders ook doordrongen van het maatschappelijke doel.
39	Dat de school dit aangeeft aan de ouders en dit stimuleert. Dat ouders van de kinderen uit de klas bij elkaar komen en over de gang van zaken in de klas spreken.
44	Kwetsbaarder, minder gesloten opstellen.
45	Collega's of op school
46	Gewoon er over praten.
56	Dat kan via het kinderdagverblijf, dat daar een cursus of mogelijkheid tot ervaring uitwisselen wordt gegeven.
57	Dit gaat automatisch als je ouders ontmoet met kinderen van dezelfde leeftijd, het is niet nodig om dit te stimuleren.
58	Een voorlichtingscampagne via de tv.
59	Regels aanhouden.
60	Internet, websites zoeken.

61	Ouderavond op school.
68	Mijn kind speelt veel met andere kinderen buiten, dan praat ik vanzelf ook met andere ouders.
82	Door te zorgen dat voorzieningen zoals speeltuinen goed beschikbaar zijn. Ouders kunnen dan informeel bij elkaar komen via de kinderen en krijgen zo de kans om over opvoeding te praten.
84	Door beperkte tijd wordt vraag informatie groter dus ook bij vrienden e.d.
99	Als een kind bij een ander speelt vragen of dat goed gaat.
105	Taal leren en gemengd wonen.
108	Een universitaire studie laten volgen
113	Inloopspreekuur, laagdrempelig maken
140	Ik denk dat daarop nog steeds best wel een taboe rust, om toe te geven dat niet alles goed gaat
141	Ik denk dat dit automatisch gaat, je hebt sowieso al een band omdat vrienden, burens of familieleden ook kinderen hebben
144	Maak duidelijk dat opvoeden moeilijk kan zijn en niet een vanzelfsprekend iets is.
147	Tv-programma's, krantenartikelen en op andere manier aandacht vestigen op opvoeding.
160	Informatie geven via school, bijv. verwijzen naar tv-programma of website. Dit stimuleert ook dat ouders onderling erover spreken
167	Spotjes op tv die prikkelen om erover te praten. Een programma zou ook goed zijn, meer gericht op thema's en niet zo populistisch en meer onderbouwd. Het moet stof tot nadenken geven. Mag best filosofisch zijn.
168	Meer gesprekken aangaan op schoolpleinen en ook in de familiekring, dat je elkaar herkent. Dit ligt ook aan de ouder zelf, hoeveel initiatief ze nemen.
171	Je moet als ouder er altijd over kunnen praten en er altijd mee bezig zijn.
175	Niet nodig als er niets aan de hand is.
182	Een ochtend/dagdeel inplannen met elkaar om informatie uitwisselen.
184	Door duidelijk te maken dat iedereen wel met vragen zit en dat het nooit ideaal kan zijn in de opvoeding.
185	Op scholen, informatie bijeenkomsten op scholen.
186	Door inloop te organiseren op scholen, zodat ouders even kunnen blijven zitten op scholen en bijv. koffie kunnen drinken waardoor ze elkaar 'vinden' en de gelegenheid krijgen om te praten.
197	Internet.
198	Ook door spotjes: daardoor gaan ouders ook sneller met bekenden praten.
200	Er over praten en er mee naar buiten treden.

203	Ik vind het leuk om ervaringen uit te wisselen en te weten dat het normaal is.
206	Het wordt meer openbaar gemaakt o.a. op televisie.
207	Veel meer mensen combineren werk en kinderen.
209	Zoveel mogelijk praten over opvoeden ook al zijn er geen problemen.
210	Als ik een goed boek heb gelezen over opvoeding dan geef ik dat door.
226	Via Postbus 51.
240	Op school kunnen ze goed tips geven over opvoeden.
241	Dat hangt af van de persoon, de ene doet het sneller dan de andere.
242	Dat je elkaar op zoekt.
243	Het is sowieso moeilijker om met bekenden te praten dan onbekenden. De drempel is te hoog.
253	De gemeente moet voor meer bijeenkomsten zorgen en meer dan dat. In plaats van praten in de media echt iets doen, echt iets organiseren, onderzoeken etc.
258	Bij tv-programma's
259	Ik zou de website ouders.nl aanbevelen.
262	Veel informatie via de school overbrengen.
265	Dat gebeurt automatisch, met sommige mensen praat je daar makkelijk over. Ik zou niet weten hoe je dat kan bevorderen.
282	Als er geen problemen zijn, dan hoeft je sowieso niet te zoeken. Met bekenden moet erg oppassen met wat je zegt.
283	Dat kan je niet stimuleren, dat gaat vanzelf.
292	Informatieavonden/thema-avonden op scholen.
295	Om beter te kunnen communiceren met hun kind.
300	Om het vanuit school te stimuleren, zodat de ouders het als normaal ervaren. Alle professionele zorg instellingen moeten ook bevorderen, en een actieve rol bijdragen.
304	Forum op internet
306	Ouders kijken weinig meer naar hun kinderen om. Ze moeten vaker naar ze luisteren en ze serieus nemen. Daarna kan je met het uitwisselen van ervaringen met andere ouders en praten met vrienden erachter komen waar ze echt mee zitten.
317	Door initiatieven van moeders, bijvoorbeeld door bijeenkomsten te regelen waar erover gepraat wordt (informeel samenzijn met je kinderen). Of wat ik ook gedaan heb is meedoen aan de "baby circle": je kind brengen naar ander gezin en je krijgt een ander kind terug.
321	'Ouderavonden' op scholen ouderpraatgroep.

324	Ouders voeden bewuster op en willen ervaring delen.
330	Dat gebeurt vanzelf wel.
332	Je kunt ook van alles online uitzoeken.
333	Vaker ouderavonden
334	Meer kanalen gebruiken die er al zijn, zoals tv, scholen. Daar bereik je grote groep ouders mee via school wat minder taboe maken.
347	Via scholen motiveren ouders te koppelen aan elkaar en dan aangeven dat het normaal is contacten te leggen.
350	Is per ouder verschillend, wat ze willen en wie ze zijn. Sommige vinden het wel prettig anderen juist helemaal niet.
362	Bijv. met informatieavonden op scholen.
363	Meer open tegen over elkaar en bespreekbaarder.
365	Opvoed ouderavonden op school. Meerdere met kleine clubjes zodat ervaring echt kan worden uitgewisseld. Echt per klas. Op plekken waar je als ouders toch komen. Dus bij de zwemles en op school. Gezamenlijke lunch.
366	Ik denk dat ouders in contact moeten komen met andere ouders die kinderen hebben in dezelfde leeftijd.
367	Door ouderbijeenkomsten op scholen te organiseren.
369	Dat ze positief blijven.
377	Gebeurt al genoeg.
380	Door het haastige leven, kom je hier haast niet aan toe, er komt weinig van terecht.
382	Dit gaat eigenlijk automatisch.
384	Het zou duidelijk moeten worden dat opvoeden van levensbelang én leuk is, is en dat je opvoeden kunt leren
387	Als je meer tijd heb misschien. In mijn omgeving werken man en vrouw en dus is er weinig tijd. Als je al mensen spreekt ga je niet alleen over de kinderen praten.
391	Soms is het prettig als je familie, burens weten wat voor problemen er zijn worden ze bijvoorbeeld niet boos omdat ze er vanaf weten.
392	Een campagne zoals positief opvoeden, waarmee men zich kan identificeren en merkt dat hij/zij niet de enige is die met bepaalde vragen zit.
394	Met je ouders over de kinderen praten is altijd goed dit verruimd ook je mening
404	Door de buurt leuke activiteiten voor kinderen van gelijke leeftijd organiseren. dan raken ouders aan de praat
405	Als er in de actualiteit aandacht voor is
407	Gewoon doen
410	de 10 P's zijn wel een aanzet tot nadenken en praten over opvoeding

412	Zorgen dat de ouders goed Nederlands spreken en niet in een isolement raken
416	Naar een Buurthuis, Leider van een kerk of een deskundige.
417	Gewoon open staan voor ieders adviezen en aan de hand daarvan je conclusie trekken.
423	Als je kinderen je interesseren, praat je vanzelf over de opvoeding, is mijn ervaring. In het gezin zelf of met anderen. Gewoon om te toetsen en te kijken hoe je het zelf doet en of je kinderen gelukkig zijn en fijne mensen worden.
425	Dit kan alleen wanneer mensen niet individualistisch zijn en zich openstellen voor meningen/ideeën etc. van anderen.
428	Soms praten ouders met vrienden al teveel over hun kinderen. Gesprekken die niet over kinderen gaan zijn meestal veel interessanter!
435	Leerkracht,peuterleidster ,ouderbijeenkomsten
437	Televisieprogramma. De leerkracht hoort te adviseren om die programma's te bekijken. Want naar de leerkracht wordt vaak serieus geluisterd.
440	Openheid, moeilijk gedrag is niet zeldzaam, je hoeft je niet te schamen.
442	Via school, voorschoolse opvang en crèche actief info meekrijgen in schriftelijke vorm over de leeftijd die op dat moment van toepassing is.
443	Niet westerse ouders doen het anders onderzoek goed hoe en spring daar op in opvoedingsopvattingen liggen ernstig uiteen daar zit een probleem in mijn beleving
446	Komt vanzelf indien ze elkaar leren kennen. Tip ligt dus in het voortraject, stimuleren dat mensen elkaar leren kennen op school, in de buurt
448	Vroeger wilde men een gezond kind met goede mogelijkheden betreffende werk. Tegenwoordig vind men dat natuurlijk ook nog belangrijk, maar staat voor velen geluk boven goede baan. Ook, zoals ik al eerder schreef, zijn de opvoedregels veel minder uniform. Vroeger werd er bijvoorbeeld ongeveer standaard ingegrepen als bijv. een kind iets van een ander kind afpakt. Dat mocht gewoon niet, klaar. Tegenwoordig zijn daar allerlei theorieën over, zoals dat het goed is voor kinderen zoiets zelf samen uit te zoeken, maar anderen grijpen weer wel meteen in. Waardoor er soms ook irritatie tussen ouders onderling ontstaat: "waarom grijp je niet in als jouw zoon mijn zoon?" Dus dergelijke, "simpele" situaties worden ineens ingewikkelder. Waardoor je meer gaat rondvragen: "wat vind jij?, Hoe doe jij het?"
451	Cursus hoe met kinderen om te gaan was vroeger gratis, nu niet meer
456	Televisieprogramma's zetten aan tot praten. En ouderavonden?
461	Via school ouders meer aanspreken
465	Extra begeleiding op Scholen met ouders en kinderen
467	Na school voorlichting
477	TV-programma

478	Sportclubs is ook een mooie gelegenheid trouwens, ook om folders e.d. neer te leggen.
485	Praten of kritiek hebben op de opvoeding van kinderen, is een van de laatste en grootste taboes. Televisie kan hier een grote rol in spelen. niet zoals nu met programma's als schatjes, maar d.m.v. kwalitatief drama.
490	Organiseer evenementen of bijeenkomsten waar de kinderen lekker kunnen bezig zijn en de ouders bij elkaar zitten. Dan gaat het praten over hun kinderen vanzelf.
496	Dat er een publieke discussie op gang komt dat het er als ouder gewoon bij hoort om over opvoeding geïnformeerd te zijn, onafhankelijk of er nu iets aan de hand is of niet. Het is gewoon een element in je leven waar je aandacht aan moet besteden.
504	Gedeelde naschoolse opvang, e-mail
510	Hef het taboe op om kritiek te hebben over de opvoeding door je vriendin of je buurvrouw van diens kinderen. Het is not done om daar over te hebben.
515	Regelmatig afspreken.
520	Het lijkt mij niet voor iedereen een oplossing om de opvoeding met familie te bespreken.
521	Vaak is het zo dat men zelf niet de 1e stap durven te zetten. Als je zelf begint of vraagt dan komt er vaak een gesprek wel los
522	Door problemen in de opvoeding
523	Programma's op tv
526	Laat ze weten dat het heel gewoon is dat je het ouderschap niet altijd als leuk en probleemloos ervaart en je er makkelijker mee om kunt gaan als je er lekker over praat en je mag ook best trots zijn op de positieve dingen lekker delen
536	Openheid, meer educatie, je bent niet de enigste
537	Volgens mij doen veel ouders dit al, is heel laagdrempelig. Wel belangrijk is het dat men niet alleen de positieve juich-verhalen kwijt kan, maar dat men ook als het wat minder gaat bij elkaar kan aankloppen voor advies om gewoon even je hart te luchten
544	Je hebt het zelf in de hand. Ik zie problemen in de opvoeding als iets wat iedereen kan overkomen. Jij moet extra moeite doen, om het goed te doen en ook naar zelf en je eigen opvoeding durven te kijken. Ik communiceer, als er ergens een probleem is. Bij mensen waar dit niet zo vanzelfsprekend is, zou het langer duren voordat zij aan de bel trekken en sneller iets uit de hand lopen.
545	Ja, je kunt met mensen die oudere kinderen hebben, praten over hoe het ze heeft gelukt om hun kinderen in de puberteit op te voeden.
549	Misschien dat er op regelmatige tijden op school bijeenkomsten zijn?
550	Leuke website over opvoeding
553	Men durft tegenwoordig eerlijk te zijn over de dingen die niet goed gaan thuis. Zeker als je een close band hebt met je vrienden. Het is vaak fijn te horen dat het overal gebeurt.
555	Meer speelgelegenheden en andere plekken waar ouders elkaar ontmoeten.

556	Gaat vanzelf als je de kinderen hebt, zeker bij je naasten als mensen gesloten zijn dan is het moeilijk
558	Door mensen tegen te komen met kinderen in de zelfde leeftijd. Door zorg te delen met mensen in de omgeving (zodat ook andere mensen de kinderen meemaken en hun mening kunnen geven)
559	Meer aandacht voor het positieve, minder geklaag/gezeur
562	Ik praat veel over mijn kinderen met de moeders op school.
563	Via cursussen, begint al met cursus babymassage o.i.d
564	Opvoedingsmiddagen op school en crèche organiseren. Niet voorlichting maar uitwisseling onder leiding van een deskundige.
565	Misschien vanuit school? Een keer per maand een soort spreekuur of een onderwerp wat behandeld kan worden. Misschien maakt dat de drempel voor sommigen wat lager.
566	Meer faciliteiten voor alle ouders rond opvoeding en kinderen, niet problematiseren maar net zo gewoon als boodschappen doen
567	Schaamte wegnemen... hoe doe je dat?
570	Wederom beleid vanuit de (lokale) overheid middels campagnes gericht op het normaliseren van gesprekken over opvoeding. Iets in de term van 'laten we niet allemaal opnieuw het wiel uitvinden'.
577	Surinamers praten vanzelfsprekend met elkaar. Mentaliteit Turken en Marokkanen in de buurt erg gesloten
579	Organiseer op de crèches ook eens een avondje voor ouders.
588	Dat weet ik niet, ik praat meer met mijn "vrienden" om op te scheppen,dus.
589	Nee gewoon doen, dan merk je vanzelf dat ook andere ouders met vragen zitten en het prettig is hierover uit te wisselen
590	Op het schoolplein, ideale plek om over de kinderen te praten, ook op sportveld, muziekschool, tekenles etc.
593	Taboe over wat je moeilijk vind van je zelf en van je eigen kind doorbreken door er voor uit te komen. Daarmee komt vaak discussie op gang. Het is soms niet makkelijk te zien dat je dingen van jezelf of je eigen kind niet leuk vind. Of dat je opvoeden moeilijk vind.
594	Dat komt van de ouders zelf uit, dus dat is persoonlijk
595	Openheid, laagdrempelig onderling de dingen durven benoemen
596	Door goede openbare plekken te hebben in de stad waar ouders elkaar op informele manier ontmoeten
599	Thema's op school uitbreiden met een stukje voor de ouders
601	Ouders hebben door veel moeten werken weinig tijd om met anderen te praten. Er moet meer ruimte voor de kinderen komen.
602	Lijkt me lastig; moet uit hen zelf komen.
604	Is geen taboe meer, iedereen heeft problemen dus het is makkelijker er over te praten. Wordt op school al aangekaart.
610	Vraag bij maatschappelijke dienstverlening

611	Ik denk dat ze er minder vaak over praten, vele ouders werken hebben het druk, druk, druk
613	Ik zou geen specifiek advies van ouders, burens of vrienden noodzakelijk vinden.
616	Eerlijkere open samenleving creëren. Tja hoe? Zelf goede voorbeeld geven. Ik weet het ook niet precies.
619	Ouderbijeenkomsten school, buurthuis
623	Het is meer van vergelijken, die doet zo en de andere doet dat.
624	Ouders moeten eerst vertrouwen krijgen in hun vrienden of kennissenkring voordat ze dat gaan doen denk ik.
625	Omdat die vaak in de buurt zijn
626	TV-spotje?
631	Kinderen zijn veel meer dan vroeger een bewuste keus en dus moet de opvoeding "perfect" gaan en wisselt men meer ervaringen uit.
632	De meeste ouders die ik ken doen dit al. Vooral op het schoolplein wordt veel geklets. Misschien een schoolplein bijeenkomst? Zorg voor een gezellige sfeer met een bakje koffie/thee en de gesprekken komen vanzelf. Niet teveel regelen en van tevoren bepalen.
642	Ouders bij de kinderopvangcentra en op scholen betrekken. Zoals bij de visie van SPOREN. Zo kom je niet alleen gehaast brengen en halen en is er misschien tijd om andere ouders te spreken. Ouders koppelen bij het consultatiebureau met baby's van dezelfde leeftijd en helpen een oudergroep/moedergroep te formeren, die vervolgens zelfstandig kan functioneren of waar af en toe een deskundige over een bepaald thema wordt uitgenodigd. Dit gebeurt bij het antroposofisch consultatiebureau.
643	Het is natuurlijk als je in je omgeving ook ziet hoe anderen opvoeden. Maar kan ook een nadeel zijn, omdat het niet objectief gaat.
644	Alle ouders moet denken over toekomst van hun kinderen. Met een goede opvoeding kan een goede toekomst bereiken voor hun kinderen. Dat kan alleen met goed opvoeden.

Bijlage 4 Informatie over de experts

Expertmeeting 1

1. Bernadette van den Akker - Opvoedingswinkel Den Bosch
Bernadette van den Akker is van het opvoedsteunpunt Den Bosch e.o.. Daar valt onder andere De Opvoedingswinkel onder waar ouders laagdrempelig terecht kunnen met vragen over opvoeden.
2. Jessica Asscher - Universiteit Utrecht
Jessica Asscher, gepromoveerd op de evaluatie van Home Start waarbij een onderdeel de behoefte van ouders aan opvoedingsondersteuning was.
3. Emmeliek Boost - Opvoeddesk
Emmeliek Boost heeft zo'n 20 jaar als pedagoog gewerkt, onder andere bij Bureau Jeugdzorg en soortgelijke preventief georiënteerde instellingen. Acht jaar geleden is zij met haar eigen bedrijf begonnen, de opvoeddesk. Haar bedrijf heeft een tweeledige insteek; in principe kan ieder ouder er terecht, aan de andere kant heeft zij ook het Working Parents Program en dat is voor ouders in spitsuurgezinnen, die werken en gezin proberen in balans te houden. Enerzijds in zij bedrijfsleven actief en anderzijds nog steeds met ouders en soms beroepskrachten.
4. Roos van Dijk - *Spirit!* jeugdhulpverlening
Roos van Dijk, Spirit Amsterdam, jeugdhulpverleningsinstantie, meer betrokken bij de grote problemen en multiprobleem gezinnen. Zowel leidinggevende als intern coördinator van Amsterdam e.o. Hierdoor ook betrokken bij de lagere niveaus van opvoedingsondersteuning, bij 'het voorveld'.
5. Henk Dries - Nederlands Jeugdinstituut (NJI)
Henk Dries is de redacteur van www.opvoedingsondersteuning.info van het NJi en verbonden aan de nieuwsbrief Jeugd met betrekking tot het onderwerp opvoedingsondersteuning.
6. Lilian Franken - Doenja Dienstverlening
Lilian Franken werkt bij Doenja Dienstverlening, een welzijnsorganisatie in Utrecht. Daar is zij zorgconsulent en begeleidt ze leidsters die groepen geven in de voorschool. Bij kinderen waar problemen bij zijn, wordt zij ingeschakeld om samen met de ouders kijken te wat er nodig is. Daarnaast heeft zij het project 'opvoedingsondersteuning met vluchtelingengezinnen' gedaan. Zij is dan ook vooral in het alloctonensegment van opvoedingsondersteuning aan het werk.
7. Margreth Hoek - Expertisecentrum Jeugd, Samenleving en Opvoeding (JSO)
Margreth Hoek, proefschrift ontheemd ouderschap, analyse beleidsdebat over opvoedingsondersteuning, hoe daarbij zorg en verantwoordelijkheid tot stand komen. Zij geeft aan dat de stem van ouders in de beleidsstukken (in ieder geval tot 2002) ontbreekt en dat als je naar de ouders gaat luisteren, je hoort dat opvoeden een leerproces is en dat ouders recht zouden moeten hebben op ondersteuning in hun groei als ouder.

8. Olga Korpel

- Ludens Kinderopvang

Olga Korpel, pedagoge bij Ludens, een grote kinderopvangorganisatie in Utrecht Overvecht. Zij geeft onder andere cursussen en trainingen aan ouders en omdat zij in een kinderopvang werkt, zijn het met name cursussen gericht op preventie. Zij focust zich niet op gezinnen waarin al zorgen en problemen zijn met betrekking tot de kinderen.

9. Gerdie Snellers

- 'Opvoeden doe je zo!' (KRO)

Gerdie Snellers, KRO, sinds twee jaar betrokken bij het themakanaal en de website 'Opvoeden doe je zo'. Op de website kunnen ouders filmpjes bekijken over opvoedsituaties en waar ze ook vragen kunnen stellen aan een pedagoog van de opvoeddesk (Emmeliek Boost). Op het opvoedkanaal van de publieke omroep zijn tot januari 2009 24 uur per dag programma's te zien over opvoeden. De zender wordt vanaf 2009 een Ouder en Kind themakanaal; overdag kinderprogramma's (Zappelin) en 's avonds opvoedprogramma's voor ouders. In ieder geval is dit avondprogramma de insteek van de KRO; er is nu overleg met de VPRO, Teleac en de EO, dat zijn de andere partijen die hierbij betrokken zijn.

Expertmeeting 2

1. Henk Boeke - Eindredacteur Ouders Online

Henk Boeke is redacteur van Ouders Online, een internetsite voor ouders welke al 13 jaar bestaat en zowel formele (vragen stellen aan deskundigen) als informele opvoedondersteuning (discussiefora waar ouders berichten kunnen plaatsen) biedt.

2. Marieke Henselmans - Auteur van boeken en columns over (financieel) opvoeden

Marieke Henselmans, besparingsdeskundige. Heeft een aantal jaar geleden een boek geschreven 'Consuminderen met kinderen'. Verder heeft zij recent het boek 'Goed Opgevoed! Kijk wat je kind al kan' geschreven.

3. Yvonne Hof / Ronald Jas - Trimbos-instituut

Yvonne Hof is bij het Trimbos-instituut sinds een half jaar werkzaam als coördinator Marketing. Ronald Jas, onafhankelijk communicatieadviseur, voor een aantal maanden ingehuurd door het Trimbos-instituut om een beleidsmatige boost te geven op communicatiegebied.

4. Theo Mathot - Indigo

Theo Mathot is programmacoördinator van het project 'Kinderen en gedragsproblemen' en is daarnaast Community-coördinator bij Indigo. Hij geeft individuele trainingen voor kinderen met gedragsproblemen op basisscholen (Allesz Kidzz), maar ook groepstrainingen en is daarnaast actief op de thema's 'brusjesproblematiek' en 'huiselijk geweld'. Verder geeft hij aan ouders e-mail coaching, coaching via open en gesloten chatboxen, telefonische coaching, thuiscoaching en organiseert hij themabijeenkomsten in buurthuizen. 'Eigenlijk zijn het opvoedcursussen maar het worden themabijeenkomsten genoemd omdat dat veel prettiger klinkt voor ouders.' Verder is hij betrokken bij het plan om Triple P in te voeren in Utrecht. Daarnaast is hij betrokken bij een Allesz Kidzz+ variant waarbij ook de ouders een training krijgen. Indigo bereikt veel ouders en kinderen doordat zij via hun taalgebruik en aanpak een laagdrempelige insteek hebben.

5. Tischa Neve - Privépraktijk Groot & Klein tv-programma *Schatjes!* (EO)

Tischa Neve heeft sinds twee jaar haar eigen praktijk Groot & Klein. Ze geeft workshops en lezingen over opvoeden en nu ook trainingen voor hockeyclubs, over 'coachen langs de lijn'. Dat is nu erg booming in hockeyland, dus zij reist het hele land door daarvoor. Maar ook op scholen, kinderdagverblijven en in bibliotheken geeft zij lezingen en workshops. Verder werkt Tischa veel met autistische kinderen en het begeleiden van de ouders met deze kinderen en geeft ze dolfijnentherapie aan kinderen met het syndroom van Down en met autisme. Ook geeft zij workshops over opvoeden voor deze doelgroep. Verder heeft ze haar eigen opvoedpagina in het tijdschrift J/M en beantwoordt ze op internet drie vragen per week gesteld door ouders, over opvoeden.

6. Margriet Schmitz-Darwinkel - Uitgeverij Happy Family Life

Margriet Schmitz van uitgeverij Happy Family Life is nu vijf jaar bezig om vooral ook de positieve kant van het gezinsleven te bekijken. Zij is medeauteur van het boek 'Opvoeden vanuit het Hart'. Zij werken ook met het gedachtegoed van Stephen Covey, omdat zij het fundament onder gezinnen willen leggen. In dat kader hebben zij nu ook een organizer ontwikkeld met allerlei trainingen. Wat zij

doen is workshops geven rondom 'Opvoeden vanuit het Hart', maar ook rondom 'Gezinnen in balans' waarbij ze focussen op: 'waar sta je eigenlijk, wat wil je eigenlijk en hoe kan je je gezinsleven inrichten?' Met name vanuit de preventieve kant. Het gedachtegoed van Stephen Covey wordt gebruikt voor onderwijs en voor gezinnen en voor de Benelux geeft Margriet Schmitz de trainingen voor gezinnen.

7. Sandra Veenstra - Particuliere praktijk Grow'n Up
Sandra Veenstra runt samen met haar moeder de privépraktijk Grow'n up en zij houden zich bezig met preventieve opvoedkunde, leerproblemen en gedragsproblemen bij kinderen, heel breed: opvoeding en ontwikkeling.

Literatuur

- Acker, M. B. van, (2005). *Gezondheidspeiling 2004*. Bussum: GGD Gooi & Vechtstreek.
- Asscher, J., Hermanns, J., & Dekovic, M. (2008). Behoeftte aan opvoedingsondersteuning van ouders van jonge kinderen. *Pedagogiek*, 28, 2, 114-127.
- Beek, F. van, (2004). *Zo willen wij het. Wat jongeren en ouders belangrijk vinden als zij hulp nodig hebben*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Benard, Y. (2007). *Power-koppels! Een onderzoek naar het welbevinden van hoogopgeleide, werkende ouders, hun opvoedingsgedrag en behoefte aan opvoedingsondersteuning*. Scriptie Universiteit van Amsterdam. Amsterdam: UvA.
- Berens, S. (2004). *Behoeftte aan opvoedingsondersteuning? : een onderzoek naar de achtergronden van behoefte aan opvoedingsondersteuning bij ouders van jonge kinderen*. Scriptie Universiteit van Amsterdam. Amsterdam: UvA.
- Berg, R. van den, Gun, T. van der, Kierczak, M., Kooij, A. van der, Wulp, I. (2005). *Alle ouders hebben vragen! Onderzoek naar bereik en behoefte aan opvoedingsondersteuning van specifieke groepen ouders*. Gouda: JSO expertisecentrum voor jeugd, samenleving en opvoeding.
- Bergen, A. van, Geus, G. de, & Ameijden, E. van, (2005). *Behoeftte aan opvoedingsondersteuning bij Utrechtse ouders en verzorgers*. Utrecht: GGD.
- Bertrand, R., Hermanns, J. & Leseman, P. (1998). Behoeftte aan opvoedingsondersteuning in Nederlandse, Marokkaanse en Turkse gezinnen met kinderen van 0-6 jaar. *Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding, Vorming en Onderwijs*, 14, 50-71.
- Blokland, G., Albeda, M., Bordewijk, A., & Meer, M. van der, (2005). *Hulp bij opvoeden*. Utrecht: NJi.
- Blokland, G., Prinsen, B., & Riet, K. ter, (2004). *Goed in je vel zitten. Een overzicht van interventies vanuit de GGD voor de preventie van psychosociale problematiek bij jeugdigen*. Utrecht: NIZW/GGD Nederland.
- Bombaeck, W., Swagers, J., & Vries, W. de (2007). *Aansluiten bij de vragen en behoeften van ouders*. Den Bosch: K2, Brabants kenniscentrum jeugd.
- Bordewijk, A., & Huijs, M. (2002). *Vraaginventarisatie opvoedingsondersteuning Gemeente Doetinchem*. Velp: Spectrum.
- Bot, M., Adriaensens, L., Boom, C. L. A. J., Huitinck, M. J. H (2008). *Jeugdenquête 0-12 jaar 2007: Kop van Noord-Holland West Friesland*. Schagen: GGD Hollands Noorden.
- Broekkamp, K. (2005). *Behoeftte aan opvoedingondersteuning. Een kwantitatief onderzoek onder Twentse ouders met kinderen tussen 12 en 19 jaar en een kwalitatief onderzoek onder informanten op het voortgezet onderwijs*. Scriptie Universiteit Twente. Enschede: GGD Regio Twente.
- Brouwers, T. (2008). *Onderzoek Digipanel: Opvoedtelefoon en Opvoedsprekkuur*. Gemeente Nieuwegein/MEE Utrecht.
- Bureau Epidemiologie van Informatie van GG&GD Utrecht (2006). *Volksgesondheidmonitor Utrecht 2005*. Utrecht: GG&GD.
- Calam, R., Miller, C., Sadhnani, V., Carmont, S. & Sanders, M. (2008a). *Second Great Parenting Experiment: effects of media-based delivery of parenting advice. Research report DCSF-RW038*. Department for Children, Schools and Families.

- Calam, R., Sanders, M., Sadhnani, V., & Carmont, S. (2008b). Can Technology and the Media Help Reduce Dysfunctional Parenting and Increase Engagement With Preventative Parenting Interventions? *Child Maltreatment*, 13(4), 347-361.
- Capicity & Esmée Fairbairn Foundation (2007). *Children's Centres: ensuring that families most in need benefit*. Teddington: Beechgrove Press
- Cardol, M. (2007). 'Elke ouder heeft recht op opvoedingsondersteuning'. Een onderzoek naar de behoeften van ouders rondom opvoedingsondersteuning. Scriptie Hogeschool voor Pedagogiek. Tilburg: Fontys.
- CBS (2008a). *Gegevens over aantal internetaansluitingen in Nederland*.
- CBS (2008b). *Jaarrapport 2008. Landelijke jeugdmonitor*. Den Haag/ Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Department for Children, Schools and Families (2008). *Parent Know How: working together, supporting families. A commitment from The Children's Plan*. Nottingham: DCSF Publications.
- Diekstra, R. F. W., Wubs, J. M., Vreeburg, E., Sklad, M., & Ruiter, M. de., (2008). *Naar een canon van opvoeding. Onderzoek naar wat inwoners van Den Haag weten van ontwikkeling en opvoeding van kinderen en jongeren*. Den Haag: Gemeente Den Haag, Dienst OCW.
- Durrant, J. E. (2003). Legal reform and attitudes towards physical punishment in Sweden. *The International Journal of Children's Rights*, 11, 147-173.
- E-quality (2008). 'Gezinnen van de Toekomst - deel A: Cijfers en Trends en Gezinnen van de Toekomst - deel B: Opvoeding en opvoedingsondersteuning'. Den Haag: E- Quality.
- Frank, E., Verdellen, R., & Bos, J. (2004). *Vraag- en aanbodinventarisatie Arnhem e.o.*. Velp: Spectrum.
- Gemeente Uden (2005). *Opvoeden het zal ons een zorg zijn!* Uden: Gemeente Uden.
- GGD Zuid Holland West (2007). *Factsheet opvoeding*. Zoetermeer: GGD Zuid-Holland-West.
- Green, B. L., Furrer, C., & McAllister, C. (2007). How do relationships support parenting? Effects of attachment style and social support on parenting behavior in an at-risk population. *American Journal of Community Psychology*, 40, 96-108.
- Hermanns, J., Öry, F., & Schrijvers, G. (2005). *Helpen bij opgroeien en opvoeden: Eerder, sneller en beter. Een advies over vroegtijdige signalering en interventies bij opvoed- en opgroei problemen*. Utrecht: UMC.
- Janssen, S., Goldenbeld, I., & Vermulst, A. (1997). *Opvoedingsproblemen en de behoefte aan opvoedingsondersteuning bij ouders met kinderen in de leeftijd van 10 tot 14 jaar in de provincie Limburg*. Nijmegen/Roermond: Katholieke Universiteit Nijmegen / Stichting Symbiose.
- Klein-Velderman, M., Hosman, C. M. H., & Paulussen, T. G. W. M. (2007). Deelstudie 2. ZonMw onderzoeksprogrammering Opvoed- en opgroei-ondersteuning. Leiden: TNO.
- Koks, E. (2008). *Opvoedingsondersteuning via het internet. Achtergrondkenmerken van de gebruikers en de beoordeling van de websites*. Scriptie Universiteit van Amsterdam. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Korenromp, H. (2004). *Aanbod- en vraaginventarisatie opvoedingsondersteuning in de gemeente Wijchen*. Velp: Spectrum.

- Kouri, P., Turunen, H., Tossavainen, K., & Saarikoski, S. (2006). Pregnant families' discussions on the net – from virtual connections toward real-life community. *Journal of Midwifery & Women's Health*, 51, 279-283.
- Kousemaker, N., Timmers-Huigens D. (1985). 'Pedagogische hulpverlening in de eerste lijn'. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, XXIV, p. 549 –565.
- Kraker, P. de, (2006). *Themaplusrapport Gezin in Zeeland*. Middelburg: Scoop.
- Leseman, P., & Hermanns, J. (2002). Vragen van ouders over de opvoeding en ontwikkeling van hun kinderen in drie etnisch-culturele gemeenschappen. *Pedagogisch Tijdschrift*, 24 (4), 253-275.
- Leseman, P.P.M., Fahrenfort, M., Hermanns, J.M.A., & Klaver, A.W. (1998). *De experimenten opvoedingsondersteuning: leermomenten en toekomstperspectieven. Samenvatting van de onderzoeksresultaten en aanbevelingen*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Ligtermoot, I., & Pennings, T. (2006) *Registratie van Opvoedingsondersteuning: ROTS- cijfers 2002-2005*. Utrecht: NIZW/NJi.
- Mak, J., Pels, T., & Gink, J. van, (2005). *Ondersteuning van opvoeders in Alphen aan den Rijn. Een analyse van aanbod en vraag*. Utrecht: Verwey Jonker Instituut.
- Mathijssen, J., & Bus, A. (2006). *Opvoeding en Opvoedingsondersteuning. Infokaart Brabantse Jeugdmonitor. Enquete 0- t/m 11-jarigen 2005*. 's Hertogenbosch: GGD Hart voor Brabant, Afdeling Gezondheidsbevordering.
- Megens, M. (2006). *Gezins- en opvoedingsondersteuning en de behoefte aan opvoedingsondersteuning en hulpverlening in de gemeente Hoogezand-Sappemeer*. Scriptie Universiteit Groningen. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen (RuG).
- Meijer, H. (2008). *Centra voor Jeugd en Gezin, wat wil de provincie Groningen en wat willen ouders*. Scriptie Universiteit Groningen. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen (RuG).
- Melhuish, E., Belsky, J. & Leyland, A. (2005). *Early impacts of Sure Start Local Programmes on children and families. National evaluation report*. London: Institute for the Study of Children, Families & Social Issues.
- Mertensmeyer, C., & Fine, M. (2000). ParentLink: A model of integration and support for parents. *Family Relations*, 49, 257-265.
- Motiejunaite, A., & Kravchenko, Z. (2008). Family policy, employment and gender-role attitudes: a comparative analysis of Russia and Sweden. *Journal of European Social Policy*, 18, 38-49.
- Moust, A. (2008). *Vaders in Beeld. Een onderzoek naar de wensen en behoeften van vaders op het gebied van opvoedingsondersteuning*. Scriptie Fontys Hogeschool voor Pedagogiek. Tilburg: Fontys Hogeschool voor Pedagogiek.
- Nederlandse Gezinsraad (2004). *Gezinsenquête NGR/Nibud. Het gezin anno 2004*. NGR/ NIBUD: www.e-quality.nl.
- Petermeijer, S. C. M. (2008). *Online opvoedingsondersteuning. Een onderzoek naar de redenen van ouders om opvoedsites te bezoeken, de voorkeur voor bepaalde onderdelen en de beoordeling van dit soort websites*. Scriptie Universiteit van Amsterdam. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- PJ Partners (2008). *Onderzoeksresultaten. Opvoedingsondersteuning Gemeente Lansingerland*. Rotterdam: PJ Partners.
- Pluim, H. (2008A). *Opvoedingsondersteuning en de realisatie van een CJG in de gemeente Nunspeet*. Rapportage voor Gemeente Nunspeet - Scriptie Universiteit Utrecht. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Pluim, H. (2008B). *Opvoedingsondersteuning en de gereformeerd gezindte*. Scriptie Universiteit Utrecht. Utrecht: Universiteit Utrecht.

- Prinsen, B. (2006). *Dat gaat werken: Van veelbelovende praktijken op weg naar effectieve opvoedingsondersteuning in de jeugdgezondheidszorg*. Utrecht: NIZW Jeugd.
- Programmaministerie Jeugd en Gezin (2008). *De kracht van het gezin. Nota gezinsbeleid*. Den Haag: Programmaministerie Jeugd en Gezin.
- Rigter, J. A. E., & Krooneman, P. J. (2005). *Opvoedingsondersteuning Vlaardingen*. Amsterdam: Regioplan.
- RMO: Raad voor de Maatschappelijke Ontwikkeling (2008). *Versterking voor gezinnen. Preadvies over gezinnen en hun sociale omgeving*. Den Haag: RMO.
- Roelofse, E., & Anthonijsz, I. (2008). *Informele sociale steun*. Achtergrondinformatie bij de workshop 'Welke positie krijgt informele opvoedingsondersteuning?' op het tweede Nationaal Congres Opvoedingsondersteuning 6 juni 2008. Spectrum & NJi.
- Ros, R. R. (2006). *Opvoedingsondersteuning. Een onderzoek naar de on vervulde behoefte aan opvoedingsondersteuning van ouders en de mening van leerkrachten over opvoedingsondersteuning aan ouders*. Scriptie Universiteit van Amsterdam. Amsterdam: UvA.
- RVZ: Raad voor de Volksgezondheid & Zorg (2008). *Zorg in familieverband. Preadvies over zorgrelaties tussen generaties*. Den Haag: RVZ.
- Scharer, K. (2005). Internet social support for parents: the state of science. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 18, 26-35.
- Sleeboom, I. (2006). *Vraaganalyse bij ouders en kinderen in de wijk Groot Lochter bij de Brede School Ontwikkeling 0-12 jaar in de gemeente Hellendoorn. Eindverslag*. Woerden: CO ACT Consult.
- Snijders, J. (2006). *Ouders en hun behoefte aan opvoedingsondersteuning*. Utrecht: NJi.
- Tan, N., Bekkema, N., & Öry, F. (2008). *Toepasbaarheid van opvoedingsondersteuning voor Marokkaanse en Turkse gezinnen in Nederland*. Leiden: TNO Kwaliteit van Leven.
- Tavecchio, L. W. C. (2004). De plaats van de kinderopvang in de Nederlandse samenleving. In: R. van IJzendoorn, L. Tavecchio, & J.M.A. Riksen-Walraven. *De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang* (pp. 21-30). Amsterdam: Boom.
- Tavecchio, L. W. C. (2006). Voorbij de moederschoot. *Pedagogiek in Praktijk* (1p.), <http://www.pipm.nl/100823>
- Thompson, R. A. & Ontai, L. (2000). Striving to do well what comes naturally: social support, developmental psychopathology and social policy. *Development and Psychopathology*, 12, 657-675.
- Vader, D. (2008). *Chatten als opvoedingsondersteuning. Een geschikt middel voor de opvoedingswinkel 's Hertogenbosch?* Scriptie Fontys Hogescholen Pedagogiek. Tilburg: Fontys Hogescholen Pedagogiek.
- Vanderbroucke, M., Braam, H., Pels, T. & Steketee, M. (2008). *Gemeentelijk beleid voor Marokkaanse-Nederlandse jongeren. Rapportage over de wenselijkheid van specifiek doelgroepenbeleid*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Veen, A., Vergeer, M., Oenen, S. van, Glaudé, M., & Breetvelt, I. (2007). ZonMw Programmeringsstudie Jeugd, Deelstudie 1. Effecten van interventies in Pedagogische Basisvoorzieningen. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Vermeulen, A. (2004). Kinderopvang en opvoedingsondersteuning. In: Hol, A. (red.)(1992). *Opvoedingsondersteuning*. Utrecht: SWP.

- Voet, M. (2005). *Behoeftte aan opvoedingsondersteuning bij gezinnen met een jong kind. Hoe ontwikkelt deze behoefte zich en valt hij te voorspellen?* Scriptie Universiteit van Amsterdam. Amsterdam: UvA.
- Vries Lentsch, P. de (2006). *Wat verwachten ouders van een ouder-kindcentrum: rapportage vraaganalyse Oké-punt*. Almere: Zorggroep Almere.
- Vries, W. de, & Bombeeck, W. (2007). *Aansluiten bij de informatiebehoefte van ouders en jongeren van de gemeente Drimmelen. Deel 1: Onderzoek naar de informatiebehoefte van ouders met kinderen van 0-12 jaar. Deel 2: Onderzoek naar informatiebehoefte van jongeren van 12-20 jaar*. Gemeente Drimmelen / Den Bosch: K2
- Wubs, J. (2004). *Luisteren naar deskundigen. Opvoedingsadvies aan Nederlandse ouders 1945-1999*. Assen: Van Gorcum.
- Yperen, T. van, & Bakker, K. (2008). *Ontwikkeling en borging van jeugdinterventies*. Utrecht: NJi.
- Zandijk, J. (red.) (2006). *OOG: ouders en kinderen stevig in de schoenen. Over het onderzoek naar het aanbod en wensen op het gebied van opvoedingsondersteuning in Zuid-Holland Noord*. Gouda: JSO.
- Zeijl, E., Crone, M., Wiefferink, K., Keuzenkamp, S., & Reijneveld, M. (2005). *Kinderen in Nederland*. Den Haag/Leiden: SCP/TNO.

